

Ir. H.R. Oosterveld

No. 2.101

**DE LAND- EN TUINBOUW
IN DE GEMEENTE NIEUW-GINNEKEN**
Agrarisch-planologische verkenning

December 1977

L 26
2.101/A

MLU 7806010

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

316672

Overzicht van uitgebrachte verwante publikaties

No. 2.73	Land van Cuyk Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in het noordoosten van Noord-Brabant Th.L. van Berkel; mei 1975	f 8,50
No. 2.75	Twente De positie van de land- en tuinbouw in Twente, nu en in de toekomst Ir. P. van der Linden, F.M. de Noord en Ir. H.R. Oosterveld; januari 1976	f 21,--
No. 2.76	De land- en tuinbouw in de gemeente Rucphen Agrarisch-planologische verkenning Th.L. van Berkel en Ir. H.R. Oosterveld; januari 1976	f 10,50
No. 2.79	Brummen-Voorst Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in Gelderland J. de Rijk; maart 1976	f 8,50
No. 142 (Mededeling)	Landbouw en landschap in bestemmingen buitengebied Ir. K.M. Dekker; mei 1976	f 5,50
No. 2.81	Bestemmingsplannen en hun betekenis voor grondgebruik en verandering van cultuurtechnische productieomstandigheden Drs. L. Tjoonk; juli 1976	Uitverkocht
No. 2.82	Wonseradeel-Zuid Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in Friesland J. de Rijk; augustus 1976	Uitverkocht
No. 2.84	Nispen-Schijf Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied ten zuiden van Roosendaal Th.L. van Berkel; november 1976	f 15,--
No. 2.87	Driebruggen Sociaal-economische verkenning van een ruilverkaveling in het Land van Gouda en Woerden Th.L. van Berkel; januari 1977	f 12,50
No. 2.90	Winterswijk-West Sociaal-economische verkenning van een ruilverkavelingsgebied in de Achterhoek	f 12,50
No. 2.91	De tuinbouw in Vleuten-de Meern en Harmelen Ir. J.G.M. Helder, F.M. de Noord en Ir. H.R. Oosterveld	f 15,--
No. 2.100	De bestemmingsplannen buitengebied en de land- en tuinbouw Ir. P. van der Linden, Ir. K.M. Dekker, Ir. J.G.M. Helder, F.M. de Noord, Ir. H.R. Oosterveld en Drs. L. Tjoonk	f 20,--

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	7
SAMENVATTING	9
SLOTOPMERKINGEN	22
1. DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK	25
1.1 Aanleiding	25
1.2 Doel van het onderzoek en indeling van het rapport	25
1.3 De deelgebieden	25
1.4 De gegevens	27
2. GEBIEDSBESCHRIJVING	28
2.1 Ligging	28
2.2 Het grondgebruik	28
2.3 Het bevolkingsaantal	29
2.4 De beroepsbevolking	29
2.5 De landschappelijke situatie	31
2.6 Ruimtelijke ordening	31
3. ALGEMEEN AGRARISCH-STRUCTURELE ASPECTEN	33
3.1 Aantal bedrijven, oppervlakte cultuurgrond en produktieomvang	33
3.2 De hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype	34
3.3 Hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte cultuurgrond	35
3.4 Hoofdberoepsbedrijven naar produktieomvang (sbe)	36
3.5 Arbeidsbezetting en produktie per man	38
3.6 Leeftijd van de bedrijfshoofden en opvolgings-situatie	38
3.7 Rechtsvorm van het grondgebruik	39
3.8 Grondverkeer	40
3.9 De nevenbedrijven	41
3.10 De deelgebieden	42
4. BEDRIJFSSTRUCTURELE ASPECTEN	43
4.1 Grondgebruik en produktieomvang	43
4.2 De rundveehouderij	44
4.3 De intensieve veehouderij (veredeling)	45
4.4 De tuinbouw	46
4.5 De akkerbouw	47
4.6 De nevenbedrijven	48
4.7 De deelgebieden	48

INHOUD (1e vervolg)

	Blz.
5. ENKELE PRODUKTIEOMSTANDIGHEDEN	51
5.1 De bodemgeschiktheid	51
5.2 De situering en de bereikbaarheid van de bedrijfsgebouwen	53
5.3 De kwaliteit van de bedrijfsgebouwen	53
5.4 De bereikbaarheid van de gronden	54
5.5 Verkaveling en percelering	54
5.6 De nutsvoorzieningen	55
5.7 De ruimtelijke situatie	57
5.8 De deelgebieden	58
6. TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN	60
6.1 Inleiding	60
6.2 Het aantal hoofdberoepsbedrijven	60
6.3 Indeling in blijvers en wijkers	61
6.4 Oppervlakte cultuurgrond	61
6.5 Aantal arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven	62
6.6 De hoofdberoepsbedrijven naar type	62
6.7 De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte cultuurgrond	63
6.8 De ontwikkelingen in de produktietakken	64
6.9 De produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven	67
6.10 De nevenbedrijven	67
6.11 De ontwikkelingen per deelgebied	68
6.12 Evaluatie toekomstige ontwikkelingen	70
7. RUIMTELIJKE EN PLANOLOGISCHE ASPECTEN	71
7.1 Inleiding	71
7.2 Functies van de land- en tuinbouw	71
7.3 Ruimtelijk-structurele aspecten	72
7.4 De invloed van de zich ontwikkelende landbouw op het ruimtelijke patroon	75
7.5 Factoren die de agrarische ontwikkelingen kunnen bemoeilijken of belemmeren	76
7.6 De nevenbedrijven	90
LITERATUUROVERZICHT	92

INHOUD (2e vervolg)

Blz.

BIJLAGEN

1. Enkele veel gebruikte termen met toelichting	94
2. Mutaties hoofdberoepsbedrijven	97
3. De verdeling van de bedrijven naar oppervlakte, bedrijfsomvang (sbe) en enkele andere gegevens naar bedrijfstype (1971 en 1975)	98
4. Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype	99
5. De verschuivingen in de verdeling van de bewerkingsomvang van de bedrijven	101
6. Grondverkeerschema van de cultuurgrond (1971-1975)	102
7. Vergroting en verkleining van de hoofdberoepsbedrijven	103
8. Enkele kengetallen per deelgebied (algemeen structurele aspecten)	104
9. Ontwikkelingen in de rundveehouderij (hoofdberoepsbedrijven)	105
10. Dierlijke veredelingsproductie op de hoofdberoepsbedrijven	106
11. Tuinbouwgewassen op de hoofdberoepsbedrijven	107
12. Bouwlandgebruik op de hoofdberoepsbedrijven	108
13. Bedrijfsstructurele aspecten van de nevenbedrijven	109
14. Enkele bedrijfsstructurele aspecten per deelgebied (hoofdberoepsbedrijven)	110
15. De toekomstige ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven	111

KAARTEN

1. De deelgebieden	26
2. Landschap in hoofdlijnen	30
3. Bodemkaart	50
4. Situering der bedrijfsgebouwen	52
5. Ruimtelijke versnippering	56
6. Studiemodel natuur en landschapsbehoud	80

Woord vooraf

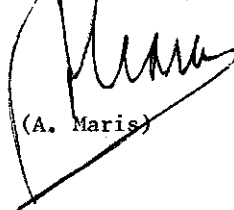
Op verzoek van de gemeente Nieuw-Ginneken heeft het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld naar de positie van de land- en tuinbouw, nu en in de toekomst, in deze gemeente. De gemeente achtte zo'n onderzoek noodzakelijk in verband met de voorbereiding van het bestemmingsplan voor het buitengebied.

Gezien de ligging van Nieuw-Ginneken binnen de urbane ontwikkelingszone van Breda en het belang van natuur en landschap in de gemeente, diende bij het onderzoek in het bijzonder aandacht te worden besteed aan de relatie tussen land- en tuinbouw enerzijds en natuur en landschap anderzijds. In een apart studiemodel is hierop dan ook ingegaan. Naast een beschrijving en analyse van de huidige agrarische structuur en de ontwikkelingen daarin, alsmede van de in de komende jaren te verwachten veranderingen, is - met het oog op een te voeren ruimtelijk beleid - dan ook aandacht besteed aan ruimtelijke en planologische aspecten van de verwachte ontwikkelingen in de land- en tuinbouw.

De resultaten van het onderzoek zijn besproken in een door het gemeentebestuur gevormde projectgroep, die tot taak had uitgangspunten voor het ontwerp-bestemmingsplan voor het buitengebied op te stellen. In deze projectgroep hadden zitting vertegenwoordigers van de gemeente, het Stedebouwkundig Bureau Van Dael en Ruijs, het Bureau voor Landschaparchitectuur en Openlucht recreatie Snelder B.V., het Consultantschap voor de Akkerbouw en Rundveehouderij in Zevenbergen, het Tuinbouwconsulentschap in Tilburg en de Dienst Landinrichting.

Het onderzoek is uitgevoerd door Ir. H.R. Oosterveld, medewerker van de afdeling Structuuronderzoek van het Instituut.

De Directeur,

(A. Maris)

Den Haag, december 1977

Samenvatting 1)

Inleiding

Op verzoek van de gemeente Nieuw-Ginneken is door het Landbouw-Economisch Instituut een onderzoek ingesteld naar de land- en tuinbouw in deze gemeente. In verband met de voorbereiding van het bestemmingsplan voor het gemeentelijk buitengebied, werd het nl. nodig geacht om inzicht te krijgen in de huidige situatie van de agrarische sector in Nieuw-Ginneken, en in de ontwikkelingen die tot deze situatie hebben geleid, alsmede in de te verwachten ontwikkeling rekening houdend met veranderingen buiten de land- en tuinbouw (natuur en landschap, toename niet-agrarische grondgebruik).

Ten einde een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de verschillen binnen de gemeente zijn een drietal deelgebieden onderscheiden, t.w. Bavel, Ulvenhout en Galder. Deze deelgebieden vormen ruimtelijk en landbouwkundige gezien een zekere eenheid.

Gebiedsbeschrijving

De gemeente valt door zijn ligging direct ten zuiden van Breda, binnen de urbane ontwikkelingszone van deze stad. De gemeentelijke oppervlakte bedraagt ruim 4200 ha, waarvan 3/4 in gebruik is als cultuurgrond. De rest wordt hoofdzakelijk in beslag genomen door bossen en natuurterreinen. Mede hierdoor worden er zowel gesloten, open als coulisseachtige landschappen aangetroffen.

De bevolking vertoonde de laatste 10 jaren, vooral dank zij vestigingsoverschotten, een sterke groei (gemiddeld 3,6% per jaar). Tot 1985 wordt nog een groei van gemiddeld 0,9% voorzien. In 1975 maakten de mannelijke arbeidskrachten in de land- en tuinbouw nog 7% (1971 = 10%) van de beroepsbevolking in Nieuw-Ginneken uit.

Tot 1985 zullen nagenoeg vaststaande niet-agrarische activiteiten, zoals woningbouw, verkeer en recreatie ongeveer 175 ha cultuurgrond vergen.

Algemeen agrarisch-structurele aspecten

In de periode 1971-1975 is het aantal hoofdberoepsbedrijven in Nieuw-Ginneken afgenomen van 253 tot 220. Dit is een verminde-

1) Zie voor veel gebruikte termen bijlage 1.

ring van 3,4% per jaar. Op de zandgronden van Noord-Brabant en Limburg was dit ca. 3%. De hoofdberoepsbedrijven hadden in 1975 2467 ha cultuurgrond in gebruik. In 1971 was dit nog 2707. De gemiddelde jaarlijkse vermindering (2,3%) was veel sterker dan gemiddeld op de zuidelijke zandgronden (1%). Door verdergaande intensivering kon de totale produktie (uitgedrukt in sbe) in Nieuw-Ginneken nog met 2,6% per jaar toenemen. Op de zuidelijke zandgronden werd een overeenkomstige stijging aangetroffen.

De betekenis van de nevenbedrijven is, doordat hun aantal nagenoeg gelijk bleef (1975 : 81 nevenbedrijven), relatief toegenomen. Bovendien hadden deze bedrijven in 1975 53 ha cultuurgrond meer in gebruik dan in 1971. In 1975 behoorde 27% van de bedrijven tot de categorie nevenbedrijven.

De rundveebedrijven, d.w.z. bedrijven met de rundveehouderij als belangrijkste produktietak, vormen met 51% de grootste categorie. De tuinbouw- en de veredelingsbedrijven nemen echter met resp. 27 en 22% ook een niet te verwaarlozen positie in. Binnen deze bedrijfstypen is een zekere verschuiving aan de gang naar meer gespecialiseerde bedrijven (één of twee produktietakken per bedrijf), hetgeen veelal gepaard gaat met een aanpassing en vernieuwing van de bedrijfsgebouwen (b.v. ligboxenstal, kassen).

De gemiddelde oppervlakte van de rundveebedrijven is van 1971 tot 1975 toegenomen van 14,8 naar 17,2 ha, vooral als gevolg van het verdwijnen van bedrijven met een geringe oppervlakte. Toch waren er in 1975 nog ruim 50 bedrijven met een te geringe oppervlakte, zodat voor deze bedrijven een andere tak (veelal veredeling) naast de rundveehouderij noodzakelijk is. De gemiddelde oppervlakte van de tuinbouw- en veredelingsbedrijven was in 1975 resp. 3, 4 en 6,8 ha. Vergeleken met 1971 waren ze gemiddeld iets kleiner geworden.

De gemiddelde produktieomvang per bedrijf is in de periode 1971-1975 toegenomen van 118 tot 151 sbe. Daarmee lag Nieuw-Ginneken in 1975 iets boven het gemiddelde van de zuidelijke zandgronden (= 143 sbe). Genoemde toeneming was een gevolg van oppervlaktevergroting, omschakeling naar intensievere teelten en/of verhoging van de veedichtheid. Door de intensivering nam op de hoofdberoepsbedrijven het aantal sbe per ha cultuurgrond toe van 11,0 naar 13,4.

Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten (v.a.k.) is verminderd met gemiddeld 3,9% per jaar, van 308 in 1971 tot 263 in 1975. De gemiddelde arbeidsbezetting bleef echter 1,2 v.a.k. per bedrijf. Het betreft voornamelijk bedrijfshoofden; 81% van de bedrijven is dan ook eenmansbedrijf.

Het aantal sbe per arbeidskracht (een norm voor de arbeidsproduktiviteit) bedroeg in 1975 126 (in 1971 = 97). De jaarlijkse toename van het aantal sbe per man (gemiddeld 6,5%) kan voor 3/5 toegerekend worden aan de vermindering van het aantal arbeids-

krachten en voor 2/5 aan uitbreiding van de produktie. Ondanks deze veranderingen had in 1975 nog ongeveer 50% van de bedrijven een te geringe bedrijfsomvang. Vergeleken met de rundveebedrijven is de situatie op de veredelingsbedrijven gunstiger en op de tuinbouwbedrijven ongunstiger.

In Nieuw-Ginneken zijn vrij veel jongere bedrijfshoofden. Zowel in 1971 als in 1975 was twee derde jonger dan 50 jaar. Op 30% van de bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar wordt een opvolger uit eigen kring verwacht.

In 1975 werd 66% van de cultuurgrond door de eigenaren zelf gebruikt. In het Land van Breda was dit 69%.

Ongeveer 1/10 deel van de cultuurgrond (= ca. 285 ha) wisselt per jaar van gebruiker. Verhoudingsgewijs is de wisseling bij de nevenbedrijven veel sterker.

De bedrijfsvoering op de nevenbedrijven is over het algemeen extensiever dan op de hoofdberoepsbedrijven. In beide jaren was de produktieomvang per ha op de nevenbedrijven ongeveer 9 sbe. Door areaalsvergroting nam de totale produktie op de nevenbedrijven toe. De gemiddelde oppervlakte per nevenbedrijf was in 1971 3,3 en in 1975 3,9 ha. De bedrijfshoofden op de nevenbedrijven zijn gemiddeld ouder dan die op de hoofdberoepsbedrijven; in 1975 was ca. 50% ouder dan 50 jaar. Wel is sprake van een zekere verjonging op de nevenbedrijven, mede doordat het aantal rustende land- en tuinbouwers terugloopt.

Bedrijfsstructurele aspecten

De cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven wordt voor ongeveer driekwart gebruikt als grasland. Het aandeel is enigszins gedaald terwijl de oppervlakte bouwland zowel absoluut als relatief is toegenomen. Dit komt vooral door de sterke opkomst van de snijmais. De oppervlakte tuinland is relatief het sterkst gedaald.

Sinds 1971 is in alle produktierichtingen (akkerbouw, rundveehouderij, veredeling, tuinbouw) de produktie toegenomen. De groei was het sterkst in de veredelingssector en het zwakst in de tuinbouw.

De rundveehouderij, veruit de belangrijkste produktierichting, is in feite sterker gegroeid dan uit de cijfers blijkt, daar een deel van de akkerbouwproduktie (mais) onderdeel is van de rundveehouderij. Juist het maisareaal is sterk toegenomen (van 74 naar 313 ha). De wijzigingen in de bedrijfsvoering (uitbreiding mais, vaak gepaard gaande met extra krachtvoeder) komen tot uitdrukking in de sterk gewijzigde grasland-snijmaisverhouding (1971 = 28 : 1, 1975 = 6 : 1). Het aantal grootveeëenheden (g.v.e.) per ha gewas (gras, snijmais of voedergewassen) nam hierbij toe van 2,4 tot 2,8 in 1975. Door de hiermee samenhangende uitbreiding van de melkvee-

stapel (2,6% per jaar) alsmede de vermindering van het aantal bedrijven met melkvee, nam het gemiddelde aantal stuks melkvee per bedrijf toe van 21 naar 30. De sterkste uitbreiding van de melkveestapel had vooral plaats op de meer gespecialiseerde bedrijven. Aanpassing van de bedrijfsgebouwen (ligboxenstal, doorloopmelkstal) ging hiermee vaak gepaard. Eind 1975 had ruim 40% van de bedrijven met melkkoeien een ligboxenstal. Alhoewel dit aandeel groter was dan in een aantal omringende gemeenten, was het geringer dan gemiddeld in Oost-Noord-Brabant. De jongveebezetting, die gemiddeld 108 per 100 melkkoeien bedraagt, is relatief hoog. Op de meer gespecialiseerde melkveehouderijbedrijven wordt minder jongvee gehouden en ook minder mestvee. Gemiddeld per bedrijf waren er in beide jaren 10 stuks mestvee.

Op veel bedrijven met een te kleine melkveestapel om een redelijk inkomen te halen, worden ook andere produktietakken (veelal veredeling) aangetroffen.

De gesignaleerde groei van de intensieve veehouderij betreft uitsluitend een sterke uitbreiding van de varkenshouderij. Overigens is de varkenshouderij met ca. 80% van de totale produktieomvang in de intensieve veehouderij ook veruit de belangrijkste tak. Het accent ligt op de fokkerij. Het aantal produktieëenheden in de intensieve veehouderij is de afgelopen 4 jaar met ca. 25% gedaald, terwijl de veestapels gemiddeld 60% groter zijn geworden. Dit laatste ging weer samen met aanpassing (o.a. nieuwbouw) van de bedrijfsgebouwen. Toch is er nog een groot aantal (te) kleine veestapels. In Nieuw-Ginneken heeft men te maken met een "matig mestoverschot".

De, overigens geringe, produktiestijging in de tuinbouw was, ondanks de sterke areaalsvermindering, mogelijk door bijna verdrievoudiging van de oppervlakte boomkwekerijgewassen en een verschuiving naar intensievere vormen van glastuinbouw. Alhoewel de totale glasoppervlakte (in 1975 : 7 3/4 ha) nauwelijks toenam, nam de oppervlakte verwarmd glas toe met bijna 80% tot 43% van het totaal. De oppervlakte opengrondsgroenteteelt (o.a. aardbeien, spinazie, prei, spruiten) was in 1975 nog 169 ha (1971 = 205 ha). Ook in de tuinbouw zijn de eenheden over het algemeen te klein.

Echte akkerbouwbedrijven komen in Nieuw-Ginneken niet voor; 87% van de akkerbouweenheden was in 1975 kleiner dan 5 ha. De oppervlakte snijmais bedroeg in 1971 nog slechts 18% van het akkerbouwareaal, in 1975 was dit 73% (313 ha). De akkerbouw staat hoofdzakelijk ten dienste van de rundveehouderij. Verhoudingsgewijs is het maisareaal het sterkst toegenomen op de veredelingsbedrijven, hetgeen kan samenhangen met het feit dat maisland veel mest kan verdragen. De overige gewassen zijn hoofdzakelijk suikerbieten en granen, met resp. 70 en 16 ha (1975).

Ten aanzien van de nevenbedrijven gaat het hoofdzakelijk om de volgende ontwikkelingen: een teruggang van de tuinbouw, een

voortgang van de varkenshouderij, een uitbreiding van het maisareaal en het aantal stuks mestvee. Het aantal melkkoeien is zeer gering. De nevenbedrijven (27% van alle bedrijven) namen in 1975 8% van de totale gemeentelijke agrarische produktie voor hun rekening (in 1971 = 7%).

Enkele produktieomstandigheden

In het algemeen gaat het in Nieuw-Ginneken om zeer arme, fijne en kalkarme zandgronden. De oude bouwlanden, liggen rond de kernen. Meer in de beekdalen worden de gleygronden en de associatie beekdalgronden aangetroffen. Met een goede behandeling (mest) kunnen ook de wat minder vruchtbare gronden een redelijke opbrengst geven. De bodemgeschiktheid wordt dan ook hoofdzakelijk bepaald door de ontwateringstoestand. De hoofdafwatering is over het algemeen goed, de detailontwatering laat daarentegen nogal eens te wensen over. Naast enkele gebieden, die van tijd tot tijd duidelijk te nat zijn, zijn er een aantal meer hogere gronden, die nogal spoedig verdrogen. Nagenoeg alle gronden, zij het soms met beregning of extra bemesting, zijn geschikt voor grasland. Met uitzondering van de extreem natte percelen, zijn de gronden goed te gebruiken voor maisteelten. Bij een goede regulering van de waterhuishouding zijn de gronden ook geschikt voor tuinbouw. Om een zelfde opbrengstniveau te bereiken zullen echter soms meer kosten moeten worden gemaakt.

De bedrijfsgebouwen liggen verspreid over de gehele gemeente. De enkele bedrijfsgebouwen, die nog in de grotere kernen Bavel en Ulvenhout worden aangetroffen, behoren grotendeels tot bedrijven, die te zijner tijd wel zullen verdwijnen (b.v. bedrijven zonder opvolger).

Nergens is sprake van een sterke mate van concentratie van veredeling of tuinbouw. Ook gebieden met alleen nevenbedrijven of met overwegend bedrijven, die op niet al te lange termijn zullen worden opgeheven, komen niet voor. Vrijwel alle bedrijfsgebouwen zijn te alle tijde goed bereikbaar. Gemiddeld genomen is de kwaliteit van de bedrijfsgebouwen zowel voor de melkveehouderij als voor de varkenshouderij goed.

De bereikbaarheid van de gronden is, behalve in een drietal gebieden, over het algemeen goed, d.w.z. de afstand tot een verharde weg is minder dan 600 à 700 meter.

Ondanks een verbetering van de verkavelingstoestand in de laatste jaren, laat de verkaveling toch nog te wensen over, getuige het feit dat 35% van de bedrijven 5 kavels of meer heeft. In 1971 was de gemiddelde kaveloppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven 2,3 ha. Deze bedrijven hadden ongeveer 4,6 kavels per bedrijf. In het deelgebied Bavel bedroeg de gemiddelde grootte van de percelen ongeveer 1,5 ha, hetgeen voor de melkveehouderij aan de kleine kant is.

Voor zover bekend leveren de openbare nutsvoorzieningen in de gemeente nauwelijks problemen op.

Kaart 5 (blz. 56) geeft de ruimtelijke versnippering uit agrarisch oogpunt gezien aan. Ten oosten en zuiden van Bavel, in het Markdal, nabij Balleman en Strijbeek, zijn er nog open gebieden, d.w.z. gebieden waar het agrarische element volledig overheerst. Vooral voor de akker- en weidebouw zijn ruime open gebieden, waarin uitsluitend agrarische elementen voorkomen, van belang.

Het deelgebied Bavel valt gedeeltelijk in de in uitvoering zijnde ruilverkaveling "Gilze-Bavel-Rijensbroek". Voor de Boven-Mark, waar reeds een vrijwillige ruilverkaveling is gerealiseerd, bestaat nog een ruilverkavelingsaanvraag. Het gebied ten westen van de Galderseweg behoort tot de inmiddels afgestemde ruilverkaveling "Rijsbergen". Ten noorden van de Strijbeekse Beek ligt het gebied van de reeds lang voltooide ruilverkaveling "Strijbeekse Heide". Er bestaan geen A-2 plannen, d.w.z. plannen waarbij alleen een weg of een beek wordt verbeterd.

Toekomstige ontwikkelingen

Voor een aantal onderdelen van de agrarische structuur is de verwachting voor 1985 aangegeven, die voornamelijk gebaseerd is op een vooruitberekening (met behulp van kengetallen over beroepsverandering, beroepsbeëindiging, opvolging, etc.), waarbij rekening is gehouden met plaatselijke dan wel regionale of nationale inzichten.

Tot 1985 zal het aantal hoofdberoepsbedrijven vermoedelijk verminderen met 2,7% per jaar. De vermindering zal daarmee iets minder snel verlopen dan de afgelopen jaren het geval is geweest (3,4%). Ook het areaal cultuurgrond van de hoofdberoepsbedrijven zal naar verwachting de komende jaren minder snel (1,5% per jaar) dalen dan in de afgelopen periode (2,3% per jaar). De vermindering van het areaal geregistreerde cultuurgrond zal deels het gevolg zijn van woning- en wegenbouw (175 ha) en deels ten goede komen aan al dan niet geregistreerde nevenbedrijven en aan andere, onbekende, bestemmingen (200 ha) 1).

Ontwikkeling hoofdberoepsbedrijven

	1971	1975	1985
Aantal bedrijven	253	220	168
Oppervlakte cultuurgrond (ha)	2707	2467	2092
Productieomvang (sbe)	29734	33127	35000

1) Het moet niet uitgesloten worden geacht dat sommige hoofdberoepsbedrijven nog produkten kunnen verkrijgen (losse huur, aankoop gewassen) van niet meer geregistreerde cultuurgrond.

Uitgaande van de ook in de komende jaren te verwachten arbeidsbezetting van 1,2 v.a.k. per bedrijf, zal er in 1975 nog voor ruim 200 mannelijke vaste arbeidskrachten een plaats in de landbouw zijn.

Op basis van de vooruitberekeningen kan voor 1985 dezelfde procentuele verdeling van de bedrijfstypen worden verwacht in 1975. Wel zal binnen de hoofdtypen de verschuivingen naar meer gespecialiseerde bedrijven doorgaan. Als gevolg van de invoering van de melk(koel)tank kan op de rundveebedrijven een versnelde specialisatie optreden.

Verdeling van de hoofdberoepsbedrijven naar type

	1971	1975	1985
Rundveebedrijven	139	113	86
Veredelingsbedrijven	56	48	37
Tuinbouwbedrijven	58	59	45
Totaal	253	220	168

De gemiddelde oppervlakte van de tuinbouw- en de veredelingsbedrijven zal waarschijnlijk niet veel veranderen en resp. ca. 3,7 en 6,8 ha blijven. Van de rundveebedrijven zal naar verwachting de gemiddelde oppervlakte nog met 0,2 ha per jaar toenemen, tot 19,5 ha. Deze toeneming is echter aanzienlijk geringer dan in de afgelopen jaren (0,6 ha per jaar).

De toekomstige produktieomvang van de rundveehouderij wordt bepaald door de ontwikkeling van de beschikbare oppervlakte cultuurgrond en van de veedichtheid. De gemiddelde veedichtheid in Nieuw-Ginneken zal voornamelijk toenemen als gevolg van een uitbreiding van het maisareaal tot een snijmais-graslandverhouding van 1 : 3,5. Ondanks de verdergaande intensivering wordt, in tegenstelling tot de voorgaande jaren, een geringe produktiedaling in de rundveehouderij verwacht, hetgeen veroorzaakt wordt door het verlies aan cultuurgrond (-334 ha).

De ontwikkeling in de veredelingssector wordt voornamelijk bepaald door de vraag naar veredelingsprodukten. Voor Nieuw-Ginneken wordt een groei aangenomen van ca. 1%, hetgeen overeenkomt met de verwachtingen voor geheel Noord-Brabant. De overige produktierichtingen zullen zich vermoedelijk stabiliseren op het huidige niveau. Hieruit kan worden afgeleid, dat de totale produktie in de veredeling met bijna 1% per jaar zal toenemen. Dit is minder dan in de afgelopen jaren (= 3,7%).

Zowel in de rundveehouderij als in de veredeling zal het aantal productie-eenheden verder afnemen; het aantal dieren per pro-

duktieëenheid zal echter toenemen. Behalve op de veredelingsbedrijven zal de intensieve veehouderij zich handhaven op andere bedrijfstypen en wel in het bijzonder op de rundveebedrijven, welke te klein zijn om een redelijk inkomen uit de melkveehouderij te halen.

Omdat binnen de tuinbouw een verdere intensivering en ook specialisering in de lijn der verwachtingen ligt, zal ondanks een teruggang van het tuinbouwareaal (met 20 ha), een groei van de tuinbouwproduktie met 2% per jaar mogen worden verwacht. Dit komt overeen met hetgeen de afgelopen jaren het geval was. Ook hier minder, maar wel grotere produktieëenheden.

De suikerbieten- en aardappelteelt zal zich vermoedelijk handhaven op het niveau van 1975. De graanteelt zal naar verwachting verminderen en de teelt van akkerbouwmatige groentegewassen iets toenemen. Dankzij de toename van de snijmais zal het akkerbouw-areaal uitbreiden tot ruim 500 ha (was 436 ha in 1975).

In onderstaand overzicht is de ontwikkeling van de produktieomvang (in sbe) vermeld. Kon in de periode van 1971 tot en met 1975 de produktie nog met 2,6% per jaar stijgen, voor de komende 10 jaar wordt slechts een stijging met 0,5% per jaar verwacht. Het gemiddeld aantal sbe per bedrijf zal in 1985 rond de 208 liggen (was in 1975 151). Desondanks zal in 1985 ruim 50% van de hoofdberoepsbedrijven nog een onvoldoende produktieomvang hebben. In feite zou dus een snellere ontwikkeling (grotere produktiestijging, sterkere vermindering van het aantal bedrijven) noodzakelijk zijn. Mede gezien de werkgelegenheidssituatie buiten de landbouw, de vraag naar veredelingsprodukten en de reeds vrij intensieve bedrijfsvoering, lijkt een snellere ontwikkeling echter onwaarschijnlijk.

Ontwikkeling van de produktie (in sbe) op de hoofdberoepsbedrijven

	1971	1975	1985
Akkerbouw (excl. mais)	1348	715	700
Rundveehouderij (incl. mais)	13790	16075	15700
Veredeling	6912	8014	8600
Tuinbouw	7689	8328	10000
Totaal	29734	33127	35000

Wat de nevenbedrijven betreft wordt voor 1985 een ongeveer gelijk aantal van deze bedrijven (80) verwacht als in 1975. Ze zullen waarschijnlijk gemiddeld iets groter zijn (5,2 ha). Ook de gemiddelde produktieomvang per bedrijf zal iets hoger zijn (47 sbe). De intensiteit van het grondgebruik op de nevenbedrijven zal, in tegenstelling tot hetgeen bij de hoofdberoepsbedrijven het geval

is (een toename van 13,4 sbe per ha in 1975 maar 16,7 sbe per ha in 1985), waarschijnlijk niet toenemen en rond de 9 sbe per ha blijven schommelen.

Ruimtelijke en planologische aspecten

In 1985 zal de agrarische sector in Nieuw-Ginneken nog werk hebben voor ca. 200 arbeidskrachten. Voor deze arbeidskrachten is het van belang, dat ze een voldoende inkomen kunnen verwerven en dat ze met plezier hun werk kunnen verrichten. De totale produktie in Nieuw-Ginneken zal in 1985 ongeveer 35000 sbe bedragen. In feite is deze produktie te gering om aan 200 arbeidskrachten een redelijk inkomen te verschaffen. Er zal dan ook naar moeten worden gestreefd de opbrengsten zo hoog mogelijk op te voeren en de kosten hierbij zo laag mogelijk te houden, zodat nog een acceptabel nettooverschot wordt bereikt. De bedrijfsvoering zal dan ook moeten plaatshebben onder gunstige produktieomstandigheden (ook nodig om onder sociaal verantwoorde omstandigheden te werken) en er mag geen produktiecapaciteit verloren gaan. Ook dient er zekerheid te bestaan ten aanzien van de toekomstige bestemmingen.

Om de ontwikkelingen in land- en tuinbouw zo goed mogelijk te laten verlopen zou, in het kader van de ruimtelijke structuur,

- de uitbreiding van het niet-agrarisch ruimtebeslag moeten worden beperkt;
- noodzakelijke niet-agrarische aanspraken zoveel mogelijk geconcentreerd moeten worden en bovendien aansluiting moeten worden gezocht bij reeds bestaande niet-agrarische activiteiten;
- omwille van de ontwikkelingsmogelijkheden van de melkveehouderij, een verdere versnippering van de agrarische ruimte moeten worden tegengegaan;
- ten behoeve van een goede bedrijfsvoering en van structurele veranderingen, die maatregelen moeten worden getroffen, die daartoe uit landbouwkundig oogpunt het meest zijn gewenst, zoals b.v. handhaving of verhoging bemestingsniveau, gebruik van bestrijdingsmiddelen, egalisatie, aanpassing waterhuishouding, aanpassing gebouwen of nieuwbouw, verbetering bereikbaarheid van de gronden, aanpassing verkaveling en perceletering, etc.;
- er voldoende mogelijkheden (qua situering zowel als qua afmetingen) moeten zijn om bedrijfsgebouwen te bouwen of te verbouwen. Veelal kan boerderijverplaatsing om verkavelingstechnische of milieuhygiënische redenen noodzakelijk zijn. Meer toegespitst op de inrichting van het gebied zijn de volgende punten van belang:
 - een goede bereikbaarheid van de bedrijven (ligging aan een verharde weg);
 - een huiskavel, die voldoende groot is (ongeveer de helft tot

twee derde van het totale bedrijfsareaal) voor een modern melkveehouderijbedrijf;

- een goede bereikbaarheid van de gronden (eigenlijk niet verder van een verharde weg gelegen dan ca. 700 meter);
- een vlakke maaiveldsligging;
- een goede geregelde waterhuishouding;
- topografische percelen van voldoende grootte (2 à 3 ha) en regelmatig van vorm.

Globaal kan worden gesteld, dat de zichtbare ruimtelijke gevolgen in de toekomst minder zullen zijn dan in de afgelopen periode het geval was. Wel zullen hier en daar nog nieuwe bedrijfsgebouwen of nieuwe bedrijfsruimten bij bestaande bedrijven verschijnen. Vrijkomende agrarische bedrijfsgebouwen kunnen door hun niet-agrarisch gebruik vaak een ander beeld gaan vertonen door afwijkende (ver-)bouwwijzen en/of beplantingen. Afgezien van enkele nieuwe gebouwen zullen bij de verwachte ontwikkelingen de open gebieden worden gehandhaafd. Als gevolg van perceelsverbeteringen zouden de coulisseachtige landschappen iets grootschaliger kunnen worden. Het vooral in de nazomer in het oog springende maisgewas zal met name in de meer afgelegen gebieden, nog iets toenemen.

In Nieuw-Ginneken zijn er 4 complexen van factoren, welke de agrarische ontwikkelingen kunnen bemoeilijken.

1. Interne landbouwfactoren zoals de geringe vermindering van het aantal bedrijven en de beperkte uitbreidingsmogelijkheden van de produktie. Alhoewel de produktieomstandigheden gemiddeld genomen niet ongunstig afsteken tegen die in een aantal omliggende gemeenten, liggen hier ook nog wel enkele knelpunten.
2. Uitbreiding van het niet-agrarische ruimtebeslag beperkt de mogelijkheden de bedrijfsoppervlaktestructuur te verbeteren. Aankoop van delen van bedrijven blijkt hierbij nog een extra ongunstige werking op de agrarische structuur te hebben.
3. Eventuele beperkingen voor de land- en tuinbouw omwille van natuur- en landschapsbehoud kunnen leiden tot:
 - verlaging van de opbrengsten per ha en/of beperktere mogelijkheden tot produktieverhoging;
 - verhoging en/of minder mogelijkheden tot verlaging van de bewerkingskosten (voor transport, voederwinning, graslandverzorging en onderhoud landerijen);
 - verhoging en/of minder mogelijkheden tot verlaging van de kosten voor het melken en veeverzorging;
 - verhoging van nieuwbouwkosten of verbouwkosten.Doordat een bepaalde bedrijfsvoering niet mogelijk is, of de kosten en/of de opbrengsten lager komen te liggen mede als gevolg van het werken onder verouderde omstandigheden, kunnen de ontwikkelingen, in vergelijking met gebieden zonder beperkingen, achterblijven. In technische termen uitgedrukt

kan het betekenen: minder sbe per ha, verlaging van de opbrengst per sbe en/of verhoging van de kosten per sbe, en op het sociale vlak een toename van de gebondenheid aan het bedrijf. Om toch een voldoende inkomen te blijven behalen zal behoefte ontstaan aan omschakeling op de intensieve veehouderij dan wel aan oppervlaktevergroting. Voor Nieuw-Ginneken zijn aan de hand van een studiemodel enkele gevolgen bekeken van een aantal mogelijke beperkingen omwille van natuur- en landschapsbehoud. De beperkingen en de oppervlakte waarvoor de beperkingen van belang zouden zijn, zijn voortgekomen uit een onderzoek van het Landschapsbureau Snelder B.V. Of de beperkingen in het bestemmingsplan uiteindelijk van kracht worden is uiteraard een beleidskeuze 1).

De beperkingen voor land- en tuinbouw met de erbij behorende oppervlakten in het studiemodel zijn:

- a. nieuwbouw dient achterwege te blijven. Bestaande bedrijven krijgen een bouwperceel, waarop ook bepaalde beperkingen t.a.v. verbouw en nieuwbouw van kracht zijn. Kleine agrarische hulpgebouwen (melkstal, schuilgelegenheid) zijn toegestaan (500 ha);
- b. het scheuren van grasland is gebonden aan een aanlegvergunning en aan een verklaring van geen bezwaar van Gedeputeerde Staten (G.S.) (215 ha);
- c. het gebruik van insecticiden en herbiciden is niet toegestaan (215 ha);
- d. het gebruik van kunstmeststoffen is gebonden aan een aanlegvergunning en een advies van de Hoofd-Ingenieur Directeur van de Landinrichting (87 ha);
- e. de grondwaterstand zal niet mogen worden verlaagd (500 ha);
- f. ontgronding, afgraving, ophoging en egalisaties zullen niet mogen plaatshebben (500 ha);
- g. verdere ontsluiting en verharding van wegen en paden is niet toegestaan (500 ha);
- h. in het gehele gemeentelijke buitengebied is het verwijderen van houtopstanden, exclusief populieren, verboden.

De in het model omschreven beperkingen kunnen derhalve betekenis hebben voor het bouwen, het grondgebruik (scheuren van grasland, gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen) en de cultuurtechnische produktieomstandigheden (waterhuishouding, percelering, ontsluiting, maaiveldsligging). Indien de beperkingen zouden worden gerealiseerd, d.w.z. dat bepaalde verboden van kracht zouden worden en/of geen aanlegvergunning

1) De uitkomsten geven slechts een globale indicatie van de richting van de gevolgen, omdat er geen diepgaande terreininventarisaties aan ten grondslag liggen. Bovendien is geen aandacht besteed aan relaties tussen de effecten van de beperkingen indien, zoals nogal eens het geval is, voor een bepaald gebied meerdere beperkingen gelden.

gen zouden worden verstrekt, dan zou dit een aanzienlijke belemmering inhouden voor de ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven met melkveehouderij. Aannemende dat de verschillende elkaar versterkende en elkaar reducerende effecten in gebieden met meerdere beperkingen even groot zullen zijn, dan kan een in sbe uit te drukken totale produktievermindering in 1985 van 983 worden berekend. Dit is de produktievermindering vergeleken met de situatie zoals die bij min of meer "normale" ontwikkelingen (zonder vergaande beperkingen) mag worden verwacht. Hierbij zijn alleen nog maar de gevolgen van verminderde opbrengsten, uitgedrukt in sbe, berekend. De extra kosten, voortvloeiend uit het werken onder niet optimale produktieomstandigheden en de lagere opbrengsten per sbe (door b.v. minder opbrengsten per gewas), kunnen voor de betreffende agrariërs echter nog ernstiger zijn dan de gevolgen van een bepaalde vermindering van de produktieomvang (uitgedrukt in sbe). Aangetekend dient te worden, dat per bedrijf enorme verschillen, afhankelijk van de bedrijfssituatie, kunnen optreden. De gemiddelde produktievermindering per bedrijf met melkveehouderij in 1985 is berekend op 10 sbe. Binnen de huidige verhoudingen zou dit een daling van de arbeidsopbrengst betekenen van gemiddeld f 2000,-.

4. Ook onzekerheidsfactoren kunnen belemmerend werken op de toekomstige ontwikkelingen van de agrarische sector. Onduidelijkheid over het toekomstige niet-agrarisch ruimtebeslag speelt hierbij een belangrijke rol.

Het beslag dat de nevenbedrijven op de ruimte leggen, zal iets toenemen. Door het veel voorkomen van mutaties bij nevenbedrijven vormen ze ruimtelijk een onzekere factor. Uit zuiver landbouwkundig oogpunt kleven er wel enkele bezwaren aan nevenbedrijven. Zij maken een inefficiënt gebruik van de schaarse ruimte en vertragen de vermindering van het aantal bedrijven, terwijl ze vaak de oorzaak zijn van een verdere versnippering. De nevenberoepers van niet-agrarische afkomst hebben vaak weinig interesse voor agrarische problemen. Opgemerkt dient te worden, dat de nevenbedrijven een toeleveringsfunctie kunnen vervullen voor hoofdberoepsbedrijven. Aangezien het nevenbedrijf voor sommige nevenberoepers een noodzakelijke aanvulling op het inkomen vormt, kunnen beperkingen op de bedrijfsvoering voor hen een zelfde betekenis hebben als voor de hoofdberoepers.

De deelgebieden

Als gevolg van reeds nagenoeg vaststaande niet-agrarische activiteiten zal de komende 10 jaar de meeste cultuurgrond verloren gaan in Bavel (95 ha) en Ulvenhout (60 ha). In Galder ligt dit

verlies op 20 ha. De jaarlijkse vermindering van de grond in gebruik bij de hoofdberoepsbedrijven zal in Bavel 1,8%, in Ulvenhout 1,7% en in Galder 1,1% bedragen. In de afgelopen vier jaar is de vermindering van de cultuurgrond in Galder geregistreerd bij de hoofdberoepsbedrijven ook minder snel (1% per jaar) verlopen dan in Bavel (2,7% per jaar) en in Ulvenhout (3% per jaar).

Zowel de gemiddelde oppervlakte als de gemiddelde produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven is in Bavel het hoogst (1975). Hierin zal vermoedelijk verandering komen. Het grotere aantal jongere bedrijfshoofden en het hogere opvolgingspercentage zullen leiden tot een geringere daling van het aantal bedrijven in Bavel (1,3% per jaar) dan in Ulvenhout (3,7%) en Galder (3,3%). In de afgelopen periode was deze vermindering voor Bavel, Ulvenhout en Galder resp. 3,2, 3,2 en 3,6%. De gemiddelde oppervlakte per hoofdberoepsbedrijf zal in Bavel iets achteruitgaan, terwijl daarentegen in Ulvenhout en Galder van enige toename sprake zal zijn. De produktieomvang per hoofdberoepsbedrijf zal in 1985 in Galder 230 sbe bedragen (was in 1975: 147), in Ulvenhout 202 (1975: 144) en in Bavel 197 (1975: 160).

De geplande wegen zullen de versnippering van de agrarische ruimte vergroten, met name in het deelgebied Ulvenhout. In Bavel zal de woningbouw de nodige ruimte vergen. Zo gering mogelijke aantasting van het open gebied is hierbij van belang.

In het deelgebied Bavel zullen via de ruilverkaveling "Bavel-Gilze-Rijensbroek", de produktieomstandigheden verbeterd worden. In de andere deelgebieden zal verbetering van de produktieomstandigheden, afgezien van verbetering van de Strijbeekse Beek, veel meer van de boeren zelf afhangen. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat de gebieden nabij de Heistraat en de Beekweg slecht zijn ontsloten.

Toeneming van het maisareaal mag worden verwacht in de meer afgelegen gebieden, voornamelijk in Ulvenhout en Galder. Momenteel is in deze deelgebieden de snijmais-graslandverhouding het laagst.

De in het studiemodel aangegeven beperkingen om bepaalde natuur- en landschapswaarden te behouden zullen, indien de daartoe bedoelde voorschriften ook daadwerkelijk van kracht worden, vooral de ontwikkelingen in de deelgebieden Galder en Ulvenhout beïnvloeden.

Slotopmerkingen

Afgaande op de te verwachten structurele ontwikkelingen zullen er ook in 1985 nog veel bedrijven zijn met een te geringe produktieomvang. De inkomenspositie van de land- en tuinbouwers zal dan ook relatief nauwelijks verbeteren (d.w.z. bij gelijk blijvende prijsverhoudingen e.d.). Een snellere vermindering van het aantal bedrijven of een grotere produktiestijging dan verwacht, zou een oplossing kunnen bieden. Mede gezien de ongunstige werkgelegenheidssituatie buiten de landbouw lijkt echter een snellere vermindering van het aantal bedrijven niet waarschijnlijk. Rekening houdend met de reeds vrij intensieve bedrijfsvoering en met de in de toekomst slechts matig stijgende vraag naar veredelingsprodukten, is een grotere produktiestijging dan in de prognose voorzien, eveneens onwaarschijnlijk.

De landbouwkundige ontwikkeling in Nieuw-Ginneken wordt belemmerd door de snelle vermindering van het areaal cultuurgrond. In Bavel en in iets mindere mate in Ulvenhout, heeft de onttrekking van cultuurgrond aan de landbouw ten behoeve van o.a. woningbouw en wegen, een nadelige invloed op de bedrijfsoppervlaktestructuur, waardoor het ongunstige effect van het te geringe aantal bedrijfsopheffingen nog wordt versterkt. Ook het feit, dat niet-agrariërs nogal eens beslag weten te leggen op een stuk grond en dat ex- of rustende landbouwers de grond aan zich houden (nevenbedrijf) en niet overgaan tot verpachting of verkoop, leidt tot een tekort aan cultuurgrond. Bij de onttrekking van cultuurgrond aan de landbouw kan, in geval delen van bedrijven worden gekocht, de bedrijfsoppervlaktestructuur ongunstiger worden.

Behalve op de geringe mogelijkheden tot vergroting van de oppervlakte en van de produktie per man, moet ook gewezen worden op de gevolgen van de beperkingen ten behoeve van het behoud van natuur en landschap. Maatregelen ten behoeve van natuur en landschap kunnen nadelige gevolgen met zich meebrengen voor de inkomsten in de agrarische sector. Het is voor deze sector dan ook van groot belang, dat dergelijke maatregelen zo weinig mogelijk beperkingen aan de land- en tuinbouw opleggen en dat, indien deze maatregelen onvermijdelijk zijn, naar gepaste oplossingen wordt gezocht, zoals b.v. het in bepaalde gevallen uitzonderingen toestaan op een bouwverbod. Ook zou de gemeente kunnen trachten voor de desbetreffende agrariër, al dan niet in samenwerking met andere instanties, een opschuiving te bewerkstelligen. Voor het verharden van wegen ten behoeve van de bereikbaarheid van de gronden kan een soort semi-verharding worden toegepast die een goede draagkracht heeft en die weinig of geen afbreuk doet aan het landschappelijke karakter van de weg. Perceelsverbetering door het kappen van enkele tussen-

gelegen houtwallen, zou kunnen worden toegestaan indien daarmee het coulissenkarakter van het gebied niet wordt aangetast. Juist dergelijke kleine aanpassingen kunnen reeds veel nadelen wegnemen. Speciaal bij het verbod op kunstmeststrooien, om daarmee een bepaalde voedselarme beek te handhaven, zal moeten worden nagegaan of een dergelijke maatregel strikt noodzakelijk is en in overeenstemming met maatregelen voor de rest van het stroomdal van de beek. Dit is des te meer gewenst, omdat het eventuele verbod op kunstgebruik nogal hoge opbrengstdervingen met zich meebrengt en ingrijpt in de dagelijkse gang van zaken op de bedrijven. Bij het al of niet mogen egaliseren zou nauwkeurig moeten worden bekeken, of het bijvoorbeeld om natuurlijke hoogteverschillen gaat of om verschillen als gevolg van afgravingen.

Bij de berekeningen ten behoeve van het studiemodel (par. 7.5) is gewezen op mogelijke consequenties voor de kosten en opbrengsten als gevolg van bepaalde beperkingen. Deze consequenties kunnen uiteindelijk de ontwikkelingsmogelijkheden van de bedrijven of de agrarische bedrijfstak belemmeren, doordat de efficiency in de bedrijfsvoering achterblijft t.o.v. gebieden zonder beperkingen of doordat nieuwe investeringen achterwege blijven wegens te lage rendementen. Ook is gewezen op een mogelijke toename van de gebondenheid. Verder zou nog kunnen worden geattendeerd op een eventuele nadelinge beïnvloeding van de waarde van de bedrijven.

Zowel de areaalsvermindering als de aanspraken van natuur en landschap hebben gevolgen voor de verschillende functies van de land- en tuinbouw. Minder grond en/of beperkt gebruik leidt tot productievermindering. Onder de huidige omstandigheden betekent dit eveneens dat de inkomensmogelijkheden worden beperkt en dat werkgelegenheid in de land- en tuinbouw in Nieuw-Ginneken verloren gaat, welke zich kan uiten in minder arbeidsplaatsen en/of extra waarborgen werkloosheid (improductieve uren). Dit geldt alleen als niet wordt overgeschakeld op andere produktietakken, waarbij speciaal aan de intensieve veehouderij valt te denken. De functie van de land- en tuinbouw als vormgever en beheerder van de landelijke ruimte is verdwenen als een ander gebruik van deze ruimte wordt geconcretiseerd. Deze functie blijft wel bestaan en wordt benadrukt als wordt getracht door middel van voorschriften etc. bepaalde landschapseigenschappen en/of ecologische samenhangen te handhaven. De land- en tuinbouw wordt hierbij echter aan regels gebonden, die een meer rationale bedrijfsvoering en structurele aanpassingen in de weg kunnen staan. De continuïteit van de agrarische bedrijven zou hiermee in geding kunnen komen, hetgeen voor het landschap ook nadelige gevolgen kan hebben.

De geschetste problemen zijn niet specifiek voor Nieuw-Ginneken. Ze komen in grote delen van Nederland voor. De mogelijke oplossingen in Nieuw-Ginneken dienen dan ook in een groter verband te worden geplaatst. Het is voor de gemeente Nieuw-Ginneken alleen, moeilijk om een oplossing te vinden die bijvoorbeeld natuur en

landschap zo min mogelijk schaadt en die, tevens de toekomstige inkomenspositie van de agrariërs niet in gevaar brengt. Aangezien bovendien de landbouw veelal niet kan worden gemist voor het handhaven van bepaalde landschappelijke (en natuurwetenschappelijke) waarden, zouden de door beperkingen getroffen agrariërs, bepaalde garanties moeten krijgen wat hun inkomen betreft, vooral ook op de wat langere termijn. Toepassing van de z.g. Relatienota zou wellicht in een aantal gevallen een oplossing kunnen bieden. In samenwerking met andere instanties kan de gemeente bepaalde maatregelen (aanpassing inrichting van het gebied en/of bebouwingssituatie; aanpassing van de agrarische structuur met oplossingen voor een mogelijk teveel aan arbeidskrachten) nemen om de met de bestemmingen beoogde functies te concretiseren. Bij dit onderzoek en bij dat van het Bureau voor Landschapsarchitectuur en Openlucht recreatie Snelder B.V. zijn geen uitgewerkte bestemmingen naar voren gekomen. Dit was echter ook niet de opdracht. Het doel van de onderzoeken was om in onderling relatie mede uitgangspunten te leveren voor het ontwerp-bestemmingsplan voor het landelijke gebied. Uit deze onderzoeken bleek duidelijk waar de grootste knelpunten liggen en waar de overheid bepaalde beleidskeuzen moet doen. Bovendien zijn consequenties van enkele beleidskeuzemogelijkheden aan de orde gesteld.

Het onderhavige rapport kan de indruk wekken dat een bestemmingsplan buitengebied alleen maar nadelen voor de land- en tuinbouw met zich mee brengt. Deze indruk hangt mede samen met de aard van een deelopdracht, nl. het aangeven van een aantal consequenties voor de land- en tuinbouw vanwege beperkingen omwille van het behoud van natuur en landschap. Een bestemmingsplan buitengebied heeft echter niet alleen nadelen voor de land- en tuinbouw, maar kan ook voordelen voor deze sector, vooral op langere termijn, met zich meebrengen. Speciaal kan hier worden gedacht aan een bestemmingsregeling, waardoor een verdere ruimtelijke versnippering uit agrarisch oogpunt gezien wordt vermeden. Bij dit laatste kan als voorbeeld dienen het weren van verspreide burgerbouw in goede open agrarische gebieden. Ook het scheppen van bepaalde zekerheden over de toekomstige ontwikkelingen is van positieve betekenis voor de land- en tuinbouw.

1. Doel en opzet van het onderzoek

1.1 Aanleiding

In verband met de voorbereidende werkzaamheden voor een bestemmingsplan buitengebied achtte de gemeente Nieuw-Ginneken het noodzakelijk een nadere studie te doen verrichten naar de positie van de land- en tuinbouw, waarbij ook enige aandacht moest worden besteed aan de relatie met natuur en landschap. Aan het Landbouw-Economisch Instituut werd derhalve een verzoek gericht een onderzoek in te stellen.

1.2 Doel van het onderzoek en indeling van het rapport

Het doel van het onderzoek kan als volgt worden geformuleerd: "Het verschaffen van inzicht in de situatie waarin de agrarische sector momenteel verkeert, in de ontwikkelingen die tot deze situatie hebben geleid alsmede in de ontwikkelingen die, zowel binnen de land- en tuinbouw als in relatie met enkele niet-agrarische verschijnselen, kunnen worden verwacht".

Deze agrarisch-planologische verkenning valt globaal gesproken uiteen in drie delen, t.w.:

- een beschrijving van de huidige agrarische structuur 1) en de ontwikkelingen die tot deze structuur hebben geleid (hoofdstukken 3 t/m 5);
- een beschrijving van de onder "normale" omstandigheden te verwachten ontwikkeling in de land- en tuinbouw in de nabije toekomst (hoofdstuk 6);
- een beschouwing over de ruimtelijke en planologische aspecten van de te verwachten agrarische en niet-agrarische ontwikkelingen. Hierbij wordt tevens ingegaan op consequenties voor de land- en tuinbouw van een aantal in een studiemodel aangegeven verlangens van natuur- en landschapszijde (hoofdstuk 7).

In hoofdstuk 2 worden ter oriëntatie enkele gebiedsgegevens vermeld, terwijl in de bijlagen gedetailleerde informatie wordt gegeven over de diverse onderwerpen.

1.3 De deelgebieden

Om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de verschillen binnen de gemeente is het nodig om een aantal deelgebieden te onderscheiden. Deze deelgebieden dienen ruimtelijk en landbouwkundig

1) Zie voor veel gebruikte termen bijlage 1.

Kaart 1
Deelgebieden

Gemeente NIEUW GINNEKEN

Legenda:

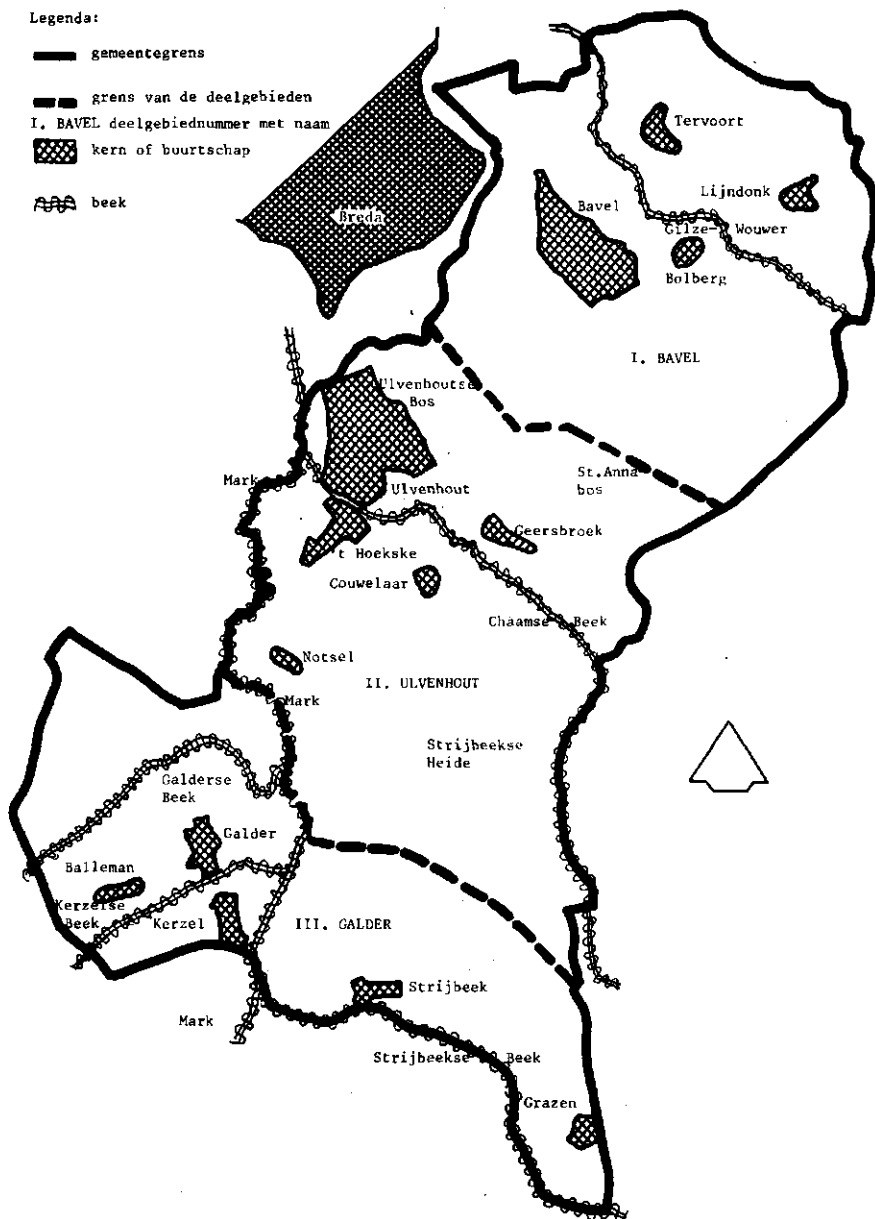
— gemeentegrens

- - - grens van de deelgebieden

I, BAVEL deelgebiednummer met naam

▨ kern of buurtschap

~ beek

een zekere eenheid te vormen. In de projectgroep "Buitengebied" 1) is overeengekomen te werken met de volgende deelgebieden (zie kaart 1):

- I. Bavel - het noordoostelijke deel van de gemeente, met als zuidwestgrens het Ulvenhoutse Bosch en het St.-Annabosch;
- II. Ulvenhout - het middendeel van de gemeente, met in het zuiden de grens ter hoogte van de Ericaweg en de Hogedonk en aan de westkant begrensd door het riviertje de Mark;
- III. Galder - het zuidelijke deel van de gemeente, met als "kerntjes" Galder, Strijbeek en Grazen.

1.4 De gegevens

Het onderzoek is voor het overgrote deel verricht op basis van de gegevens uit de Meetingen van 1971 en 1975. Daarnaast is gebruik gemaakt van ander statistisch materiaal, van literatuur over de streek en van algemene literatuur. Verder is informatie ingewonnen bij ter plaatse goed bekend zijnde personen, bij de Provinciale Directie voor de Landinrichting in Noord-Brabant, bij het Consulentenschap voor de Akkerbouw en de Rundveehouderij in Zevenbergen en bij het Consulentenschap voor de Tuinbouw in Tilburg.

1) In deze projectgroep zaten vertegenwoordigers van de Gemeente, het stedenbouwkundige bureau (belast met ontwerp van het bestemmingsplan), het landschapsbureau (belast met het landschapsonderzoek), het Consulentenschap voor de Akkerbouw en de Rundveehouderij, het Consulentenschap voor de Tuinbouw en incidenteel de Provinciale Directie voor de Landinrichting.

2. Gebiedsbeschrijving

2.1 Ligging

De gemeente Nieuw-Ginneken is gelegen in het zuidelijk zandgebied van Noord-Brabant en maakt deel uit van het streekplangebied West-Brabant. Door de ligging direct ten zuiden van Breda ligt de gemeente voor een groot deel in de Bredase urbane ontwikkelingszone. De voornaamste kernen in de gemeente zijn: Ulvenhout, Bavel en Galder.

2.2 Het grondgebruik

Het areaal bebouwde kom is tussen 1965 en 1974 toegenomen met 120 ha, hetgeen ten koste is gegaan van de oppervlakten cultuurgrond, bos en woeste grond. Nog 74% van de grond is in gebruik als cultuurgrond, hetgeen meer is dan gemiddeld in Noord-Brabant het geval is (68%) (tabel 2.1). In 1950 was nog ruim 3400 ha in gebruik als cultuurgrond.

Tabel 2.1 Het grondgebruik in Nieuw-Ginneken (1965-1974)

	1965		1970		1974	
	ha	%	ha	%	ha	%
Cultuurgrond 1)	3202	76	3174	75	3131	74
Bos en woeste grond	822	19	767	18	767	18
Bebouwde kom	119	3	191	5	239	6
Rest 2)	65	2	77	2	72	2
Totaal	4208	100	4209	100	4209	100

- 1) Hier dient met nadruk te worden gewezen op het verschil met de uitkomsten van de landbouwteiling. Dit verschil wordt o.a. veroorzaakt doordat bij de landbouwteiling bedrijven met minder dan 10 sbe niet worden meegeteld. Verder ontstaat er een verschil doordat bij de Bodemstatistiek de kadastrale oppervlakte wordt genomen, hetgeen betekent dat daarbij ook erven, verspreide bebouwing, kleine bosschages, landbouwwegen etc., indien ze in het landbouwgebied liggen, tot het areaal cultuurgrond worden gerekend (zie ook bijlage 1, punt 10).
- 2) Dit kunnen zijn: industrieterreinen, wegen, water breder dan 6 m, toekomstig bouwterrein, sportterreinen, etc.

Bron: CBS-Bodemstatistiek.

2.3 Het bevolkingsaantal

Sinds 1965 is de bevolking toegenomen met 2684 zielen tot een aantal van 9813 in 1974. Dit betekende een groei met gemiddeld 3,6% per jaar. De provincie Noord-Brabant kende in deze periode een groei van 1,3% per jaar. Vooral vanaf 1967 is de migratoire groei voor de gemeente van grote betekenis. In de periode 1970-1975 werd de totale bevolkingsgroei zelfs voor driekwart gedeelte door vestigingssaldi, voornamelijk vanuit Breda, bepaald 1). Tot 1985 is, uitgaand van de uitbreidingsmogelijkheden in de kernen, een groei mogelijk tot 10950 zielen, hetgeen overeenkomt met een gemiddeld groei van 0,9% per jaar. Hierbij wordt gerekend met een forse uitbreiding van de kern Bavel, terwijl de kernen Ulvenhout en Galder/Strijbeek nagenoeg constant zullen blijven.

2.4 De beroepsbevolking

De totale beroepsbevolking van Nieuw-Ginneken kan voor de jaren 1971 en 1975 globaal berekend worden op een aantal van 3190 respectievelijk 3750 2). In deze jaren werden 308 respectievelijk 263 vaste mannelijke arbeidskrachten in de land- en tuinbouw geteld. Het aandeel in de totale beroepsbevolking liep daarmee terug van 10 naar 7%. Naast deze "directe" werkgelegenheid biedt de land- en tuinbouw een zekere "indirecte" werkgelegenheid, dat wil zeggen bij de toelevering, verwerking en afzet. Hoe groot deze in Nieuw-Ginneken is, is moeilijk vast te stellen. Voor Midden- en Oost-Brabant zou het aantal arbeidsplaatsen in de nauw aan de landbouw verwante bedrijven ongeveer even groot zijn als het aantal arbeidsplaatsen in de landbouw (op de bedrijven) 3). Voor de komende jaren wordt verwacht dat het aantal arbeidsplaatsen in de "indirecte" sfeer relatief iets zal toenemen 4).

-
- 1) Nota omtrent de positie van Nieuw-Ginneken in het streekplan West-Brabant, ETI; Noord-Brabant, Tilburg 1976.
 - 2) Blz. 11, voorontwerp, Streekplan West-Brabant, Den Bosch 1969.
 - 3) Streekplan Midden- en Oost-Brabant; planvorming stap 1, landelijke gebieden, PPD-Noord-Brabant 1975.
 - 4) Streekplanproject Midden- en Oost-Brabant; deelstudie Landbouw 1973.

Kaart 2

Gemeente NIEUW GINNEKEN

LANDSCHAP IN HOOFDLIJNEN

— gemeentegrens

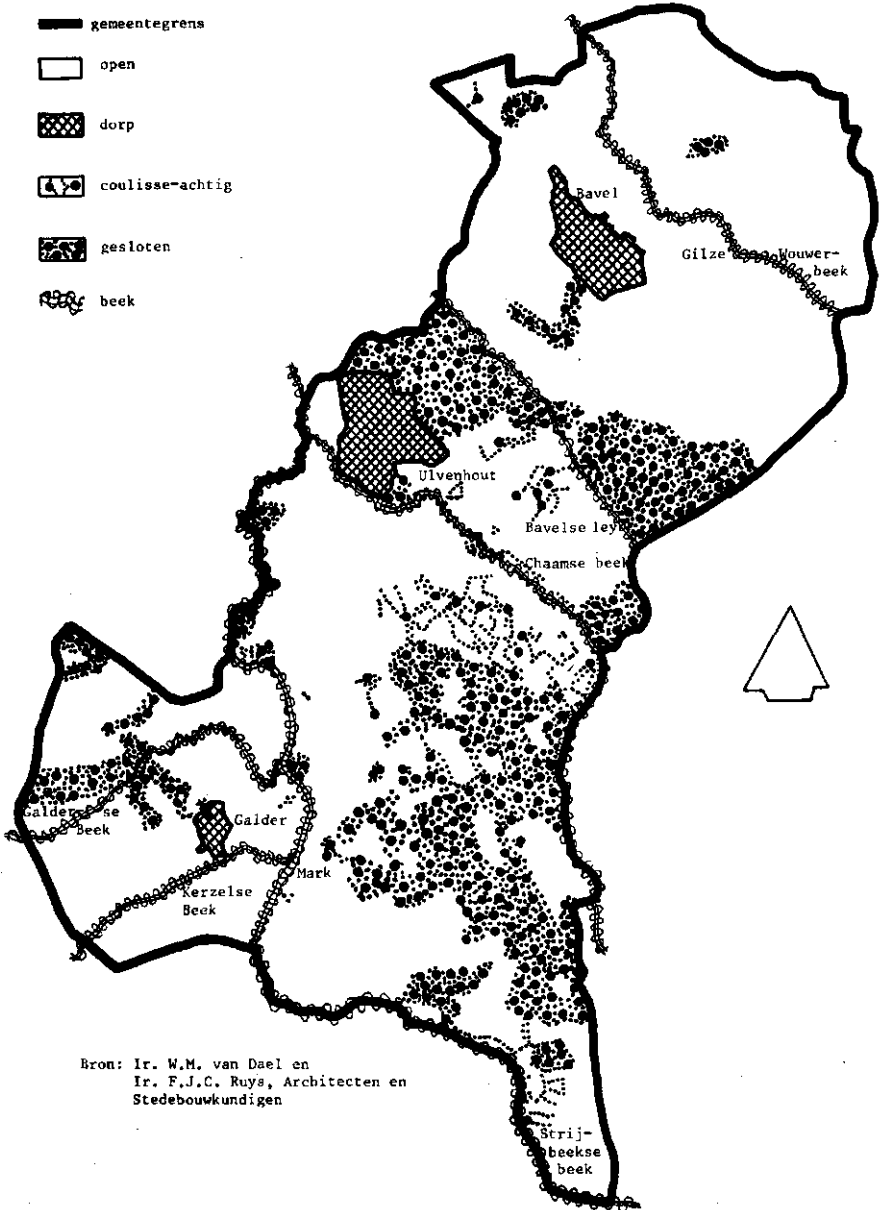
□ open

▣ dorp

▤ coulisse-achtig

▥ gesloten

⋯ beek

Bron: Ir. W.M. van Dael en
Ir. F.J.C. Ruys, Architecten en
Stedebouwkundigen

2.5 De landschappelijke situatie 1)

Het reliëf van de bodem in Nieuw-Ginneken is zwak golvend, afhellend in de richting van de beken, met hier en daar verspreid stuwwallen. De beken, die door de gemeente stromen en samenkomen ten zuiden van Breda, bepalen met hun stroomdalen in sterke mate het natuurlijke milieu. De bodem bestaat voornamelijk uit vrij hoog gelegen, sterk lemige zandgronden, waarop de min of meer natuurlijke begroeiing hoofdzakelijk wordt gevormd door naald- en loofhoutbossen. Het landschap vertoont deels een open, deels een coulisseachtig, dan wel een gesloten karakter (zie kaart 2).

2.6 Ruimtelijke ordening

Het streekplan West-Brabant 2) vormt de toetssteen voor het ruimtelijke beleid van de gemeente. In dit streekplan worden Ulvenhout en Bavel als leefbare kernen gezien. Galder wordt wegens ernstige manco's in de verzorgingsstructuur en de geïsoleerde ligging ten opzichte van grotere volwaardige kernen aangemerkt als een probleemkern. Ulvenhout dient in de toekomst afgerond te worden, mede omdat natuurlijke en infrastructurele factoren een uitbreiding van formaat in de weg staan. Bavel wordt beperkte uitbreidingsmogelijkheden in zuidwestelijke richting toegedacht. Verder wordt in het deelgebied Bavel een stedelijk woongebied geprojecteerd tussen Bavel en Dorst. Vanwege ruimtelijke redenen worden uitbreidingen van Galder als ongewenst beschouwd. Ten noorden van Galder wordt de ontwikkeling van een recreatief attractiepunt van formaat, gericht op de dagrecreatie, gewenst geacht.

In de Verstedelingsnota 3) is Breda als groeikern aangewezen, waarbij het gebied Bavel/Dorst, zij het niet met name genoemd, als uitbreidingsgebied wordt beschouwd.

De gemeente 4) zou het Streekplan graag willen zien aangepast, en wel in die zin, dat de woonkern Bavel een grotere uitgroei, ook in noordoostelijke richting, wordt toegestaan, tot ca. 5000 inwoners in 1990 (nu 2825). Galder/Strijbeek dient volgens de gemeente vanwege de leefbaarheid beperkte ontwikkelingsmogelijkheden te worden geboden. Het recreatieve attractiepunt nabij Galder dient, anders dan in het Streekplan is aangegeven, slechts in een regionale behoefte te voorzien.

- 1) Uit: Toelichting, bestemmingsplan "Buitengebied 1975", gemeente Nieuw-Ginneken. Voor nader inzicht in de landschappelijke situatie kan worden verwezen naar: Landschapsonderzoek Nieuw-Ginneken, Snelder B.V., Nieuwegein 1976.
- 2) Streekplan West-Brabant. Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1970.
- 3) Verstedelijkingsnota, 2e deel van de Derde Nota Ruimtelijke Ordening, Den Haag 1976.
- 4) Raadsbesluit 30 maart 1976, Gemeenteraad Nieuw-Ginneken.

Om het doorgaande verkeer uit de bebouwde kom van Ulvenhout te weren is een omleidingstracé gepland in het Markdal. Vanwege landschappelijke bezwaren is een definitieve beslissing over dit tracé nog niet gevallen 1). Verder is reeds in 1968 het globale tracé voor Rijksweg 58 (Bavel/Rijsbergen) vastgesteld. Dit tracé loopt dwars door het deelgebied Ulvenhout, ten noorden van Geersbroek-Notsel.

Deze niet-agrarische activiteiten zullen tot 1985 om en nabij 175 ha cultuurgrond vergen 2). (Ca. 95 ha in Bavel, 60 ha in Ulvenhout en 20 ha in Galder).

1) Beleidsplan 1976-1980, Gemeente Nieuw-Ginneken, 1975.

2) Volgens opgaaf Gemeentewerken, Gemeentehuis Nieuw-Ginneken, 1976.

3. Algemeen agrarisch-structurele aspecten

3.1 Aantal bedrijven, oppervlakte cultuurgrond en produktieomvang

Bij de bedrijven kunnen hoofdberoeps- en nevenbedrijven worden onderscheiden. Het onderscheidingscriterium hierbij is de aan het bedrijf bestede arbeidstijd (zie bijlage 1). Globaal betekent het dat de arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven hun arbeidsinkomen hoofdzakelijk of helemaal uit het bedrijf moeten halen, terwijl dit bij de nevenbedrijven niet het geval is.

De hoofdberoepsbedrijven vormen 73% van alle bedrijven (1975), en zijn daarmee de belangrijkste categorie. Zij beslaan 89% van de geregistreerde cultuurgrond en bepalen overduidelijk de voorwaarden, welke vanuit agrarisch oogpunt aan de ruimtelijke situatie worden gesteld.

In de periode 1971-1975 is het aantal hoofdberoepsbedrijven met gemiddeld 3,4% per jaar afgenomen (zie ook bijlage 2), hetgeen iets meer is dan gemiddeld op de zuidelijke zandgronden het geval was (+ 3%). Sinds 1971 is de afneming van de oppervlakte cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven 2,3% per jaar geweest. In zijn totaliteit nam de oppervlakte cultuurgrond met 1,6% per jaar af. Dat dit duidelijk minder is vindt zijn oorzaak in het feit dat het grondgebruik door de nevenbedrijven nogal sterk is toegenomen. Op de zandgronden van Noord-Brabant en Limburg nam in deze periode de totale oppervlakte cultuurgrond met ruim 1% per jaar af.

Ondanks de afneming van het areaal cultuurgrond steeg de produktieomvang (uitgedrukt in sbe) nog met gemiddeld 2,6% per jaar, hetgeen overeenkomt met het gemiddelde van de zuidelijke zandgronden. Dit betekent dat er sprake is van een intensivering van de bedrijfsvoering. Het aandeel van de nevenbedrijven in de totale produktieomvang is gestegen van 7,2 naar 7,8%.

Tabel 3.1 Aantal bedrijven, oppervlakte cultuurgrond en produktieomvang

	Aantal bedrijven		Ha cultuurgrond		Produktieomvang (sbe)	
	1971	1975	1971	1975	1971	1975
Hoofdberoepsbedrijven	253	220	2707	2467	29734	33127
Nevenbedrijven	80	81	261	314	2309	2792
Totaal	333	301	2968	2781	32043	35919

N.B. Zie ook bijlage 3.

3.2 De hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

Aangezien het uit ruimtelijk oogpunt zeer belangrijk is te weten wat voor bedrijven er voorkomen, is een aantal bedrijfstypen onderscheiden. Er is een onderscheid gemaakt in drie hoofdtypen, waarbinnen nog een onderverdeling is uitgewerkt (tabel 3.2). De belangrijkste constatering is dat er een verschuiving plaatsheeft naar meer gespecialiseerde bedrijven, in dit geval minder takken per bedrijf. (Bijlage 4 geeft een meer gedetailleerd beeld van deze verschuivingen). Veelal worden één of twee hoofdrichtingen per bedrijf aangetroffen.

Tabel 3.2 Hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

Hoofdtype subtype	1971		1975	
	aantal	%	aantal	%
1. Rundveebedrijven	139	55	113	51
a. gespec. rundveebedrijven	40	16	45	20
b. overw. rundveebedrijven	55	22	41	19
c. gemengde bedrijven	44	17	27	12
2. Veredelingsbedrijven	56	22	48	22
a. overw. vered.bedrijven	29	11	31	14
b. gemengde vered.bedrijven	27	11	17	8
3. Tuinbouwbedrijven	58	23	59	27
a. opengrondstuinb.bedrijven	22	9	25	11
b. fruitteeltbedrijven	21	8	15	7
c. glastuinbedrijven	15	6	19	9
Totaal	253	100	220	100

Mede door vergroting van de omvang per produktierichting blijken nieuwe, grotere en doelmatig ingerichte gebouwen noodzakelijk. Hierbij kan worden gedacht aan de ligboxenstal (met melkstal, koeltank e.d.) voor de melkveehouderij, aan de veredelingsstallen met aangepaste voedersystemen voor de intensieve veehouderij en aan de kassen voor de glastuinbouw.

Ondanks een vermindering van het totale aantal bedrijven nemen de gespecialiseerde rundveebedrijven, de overwegend veredelingsbedrijven, de opengronds- en de glastuinbouwbedrijven in aantal toe. Alhoewel de rundveebedrijven met 51% de belangrijkste categorie bedrijven vormen, nemen de tuinbouw- en de veredelingsbedrijven met resp. 27 en 22% ook een niet te verwaarlozen positie in.

3.3 Hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte cultuurgrond

Voor de drie hoofdtypen geeft tabel 3.3 het ruimtebeslag aan. De rundveebedrijven nemen, zoals te verwachten was, met 79% van de bij hoofdberoepsbedrijven in gebruik zijnde oppervlakte veruit de belangrijkste positie in. Hun aandeel is bovendien nog stijgende, hetgeen ten koste gaat van de veredelingsbedrijven (van 16% naar 13%). Ook is de gemiddelde oppervlakte per veredelingsbedrijf gedaald, waarmee voor deze bedrijven een toenemende noodzaak ontstaat om de mest buiten hun eigen bedrijf af te zetten. Wel dient aangetekend te worden dat dit wellicht geheel of ten dele opgevangen is door een toename van de oppervlakte snijmais. De gemiddelde oppervlakte bij de tuinbouwbedrijven is eveneens afgenomen, daarentegen heeft de gemiddelde oppervlakte bij de rundveebedrijven een aanzienlijke verbetering ondergaan.

Tabel 3.3 Oppervlakte cultuurgrond per hoofdtype (ha)

Bedrijfstype	1971		1975		Gemiddelde oppervl. per bedrijf	
	abs.	%	abs.	%	1971	1975
Rundveebedrijven	2062	76	1940	79	14,8	17,2
Veredelingsbedrijven	424	16	328	13	7,6	6,8
Tuinbouwbedrijven	223	8	198	8	3,8	3,4
Totaal *)	2707	100	2467	100	10,7	11,2

*) In het totaal kunnen als gevolg van afrondingen kleine verschillen optreden.

Voor de rundveebedrijven is het belangrijk te weten, hoe de oppervlakte over de bedrijven is verdeeld. Dit kan namelijk inzicht geven in het aantal bedrijven dat mogelijkheden heeft om de rundvee-, of in feite de melkveeproductie op te voeren. In 1975 waren er in Nieuw Ginneken 61 rundveebedrijven (54%) met 15 ha of meer. Volgens "Doel 1980" 1) is dit een oppervlakte waar de melkveehouderij nog kan worden uitgebreid. In tabel 3.4 is de oppervlakteverdeling voor de rundveehouderijbedrijven uitgewerkt. De verbetering van de oppervlaktestructuur is hoofdzakelijk tot stand gekomen door het verdwijnen van voornamelijk kleine bedrijven en verder door vergroting van de oppervlakte op een aantal gebleven bedrijven (zie bijlage 7).

1) "Doel 1980", Structuurnota voor de Brabantse land- en tuinbouw. Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling. Noord-Brabant 1976.

Tabel 3.4 Bedrijfsoppervlaktestructuur rundveebedrijven *)

Oppervlakte- klasse (ha)	1971		1975	
	aantal bedrijven	%	aantal bedrijven	%
tot 5	5	4	2	2
5 - 10	37	26	16	14
10 - 15	38	27	34	30
15 - 20	33	24	27	24
20 ha en meer	26	19	34	30
Totaal	139	100	113	100

*) Zie ook bijlagen 3 en 7.

De tuinbouwbedrijven hadden in 1975 voor 90% minder dan 5 ha cultuurgrond ter beschikking. Bij de veredelingsbedrijven had 82% minder dan 10 ha.

3.4 Hoofdberoepsbedrijven naar produktieomvang (sbe)

Vanwege verschillen in de intensiteit van het grondgebruik en het voorkomen van minder grondgebonden produktietakken, is de oppervlakte cultuurgrond geen juiste maatstaf voor de produktieomvang. Daarom zijn standaardbedrijfseenheden (sbe) ontwikkeld, welke een beter inzicht geven van de totale produktieomvang. Op deze wijze kan ook een zeker inzicht worden gegeven over de mogelijkheden tot het vormen van een inkomen.

Tabel 3.5 Produktieomvang (sbe) per hoofdtype

Bedrijfstype	1971		1975		Gemiddeld aantal sbe			
	abs.	%	abs.	%	per bedrijf		per v.a.k.	
					1971	1975	1971	1975
Rundveebedr.	16267	55	17926	54	117	159	93	134
Veredelingsbedr.	7771	26	8161	25	139	170	132	160
Tuinbouwbedr.	5696	19	7040	21	98	119	77	92
Totaal	29734	100	33127	100	118	151	97	126

Het blijkt, dat het aandeel van de hoofdtypen in de produktie zich nauwelijks wijzigt. Dit komt doordat de meer dan evenredige vermindering (zie tabel 3.2) van de rundveebedrijven wordt gecompenseerd door een sterkere produktiestijging gemiddeld per bedrijf (8% per jaar tegenover 5% op de andere hoofdtypen). Gemiddeld nam de produktieomvang per hoofdberoepsbedrijf

toe van 118 tot 151 sbe. Op de zuidelijke zandgronden was in 1975 het gemiddeld aantal sbe per bedrijf iets lager (+ 143) dan in Nieuw Ginneken het geval was.

Uitgaande van een gemiddelde arbeidsbezetting van 1,2 volwaardige arbeidskracht (v.a.k.) per bedrijf (zie paragraaf 3.5), bedraagt het gemiddeld aantal sbe per volwaardige arbeidskracht 126. Dit ligt iets boven het aantal sbe (ten minste 120 sbe in 1975), dat een arbeidskracht bij een moderne en doelmatige bedrijfsvoering een volledige dagtaak biedt 1).

Verder valt af te leiden dat in 1975 nog + 50% van de bedrijven een onvoldoende bedrijfsomvang had. Wel dient bedacht te worden dat in de opengrondstuinbouw, gezien de verdeling van de aanwending van de produktiefactoren, met minder sbe per v.a.k. kan worden volstaan. De situatie in de tuinbouw blijft echter relatief het ongunstigst. Het gaat hier vanzelfsprekend om een algemeen beeld.

In bijlage 5 is de vergroting en verkleining naar bedrijfsomvang uitgewerkt. Op drie vijfde deel van de bedrijven, welke in beide jaren als hoofdberoepsbedrijf werden geëxploiteerd, had een vergroting van enige betekenis van de produktieomvang plaats. Dit kon gebeuren door oppervlaktevergroting, uitbreiding veestapel, omschakeling op andere (intensievere) teelten, e.d. Deze ontwikkelingen hadden hoofdzakelijk plaats op bedrijven met een omvang van 70-150 sbe. Oppervlaktevergroting speelde op 16% van de gebleven bedrijven. Als gevolg van intensivering van de bedrijfsvoering nam het aantal sbe per ha cultuurgrond toe van 11,0 naar 13,4.

Tabel 3.6 Bedrijfsomvangstructuur per hoofdtype

Produktie- omvangklasse (sbe)	Alle hoofdbe- roepsbedrijven		Procentuele verdeling bij de hoofdtypen							
			rundvee- bedrijven		vered.- bedrijven		tuinbouw- bedrijven			
	1971 abs. %	1975 abs. %	1971	1975	1971	1975	1971	1975		
tot 50	21	8	17	8	4	7	-	2	26	14
50 - 90	68	27	30	14	27	6	18	6	36	34
90 - 130	75	30	42	19	37	19	29	17	12	20
130 - 190	67	26	76	34	26	42	41	44	14	14
190 en meer	22	9	55	25	6	26	12	31	12	18
Totaal	253	100	220	100	100	100	100	100	100	100

1) Landbouw-Economische Bericht. LEI, Den Haag 1976.

3.5 Arbeidsbezetting en produktie per man

Het aantal vaste mannelijke arbeidskrachten is in de periode 1971-1975 gedaald met 45 (van 308 tot 263), ofwel met gemiddeld 3,9% per jaar. De gemiddelde arbeidsbezetting per bedrijf daalde daarmee echter niet en bleef 1,2. De vaste arbeidsbezetting bestaat voornamelijk uit bedrijfshoofden. 83% van de bedrijven was in 1975 "éénmansbedrijf" (in 1971 was dit 81%). Tweemansbedrijven vormden in beide jaren 10% van de bedrijven.

Het aantal sbe per vaste volwaardige arbeidskracht, hetgeen als een maat voor de arbeidsproductiviteit kan worden gezien, liep op van 97 naar 126. Dit is een jaarlijkse stijging van gemiddeld 6,5%. Deze toeneming was voor drie vijfde het gevolg van de vermindering van het aantal arbeidskrachten en voor twee vijfde van de uitbreiding van de totale productieomvang. Deze uitbreiding kan praktisch alleen worden "verwerkt" als gebruik wordt gemaakt van bepaalde arbeidsbesparende technieken (voedersystemen, doorloopmelkstal, ligboxenstal, etc.).

Tabel 3.7 Vaste mannelijke arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven

	Aantal	
	1971	1975
Bedrijfshoofden	261	223
Zoons	33	27
Overige gezinsleden	2	3
Vreemden	12	10
Totaal	308	263

Op de veredelingsbedrijven werd in 1975 het grootste aantal sbe per man bereikt (160), daarna volgden de rundveehouderijbedrijven met 133 sbe per man, terwijl de tuinbouwbedrijven met 90 sbe per man duidelijk achterbleven.

3.6 Leeftijd van de bedrijfshoofden en opvolgingssituatie

Zowel in 1971 als in 1975 was bijna twee derde van de bedrijfshoofden jonger dan 50 jaar. Er zijn dientengevolge vrij veel jongere bedrijfshoofden, die nog een lange periode hun beroep in de agrarische sector zullen willen uitoefenen.

De situatie per hoofdbedrijfstype wijkt nauwelijks af van de gemiddelde gemeentelijke situatie. Wel worden bij de subtypen gemengde bedrijven en fruitteeltbedrijven duidelijk meer oudere bedrijfshoofden aangetroffen.

Tabel 3.8 Leeftijd van de bedrijfshoofden en opvolgingssituatie

Leeftijd bedrijfshoofd (jaren)	Aantal bedrijfshoofden				Aantal bedrijven in 1975		
	1971		1975		met op- volger	zonder opvolger	opvolger onbekend
	aantal	%	aantal	%			
tot 40	87	34	65	30			
40 - 50	75	30	73	33			
50 - 55	30	12	36	16	12	19	5
55 - 60	30	12	22	10	8	12	2
60 en ouder	31	12	24	11	6	17	1
Totaal	253	100	220	100	26	48	8

Op 14 van de 46 bedrijven, waarvan het bedrijfshoofd in 1975 ouder dan 55 jaar was, wordt een opvolger uit eigen familiekring verwacht. Dit is op 30% van de betreffende bedrijven. Ook in 1971 lag dit percentage op ongeveer 30.

3.7 Rechtsvorm van het grondgebruik 1)

In tegenstelling tot het landelijke beeld (afnemings van de pacht) is het aandeel van de pacht in de periode 1970-1975 enigszins toegenomen van 32 tot 34%. In 1975 werd 66% van de cultuurgrond door de eigenaars geëxploiteerd, hetgeen iets minder is dan in het Land van Breda 2) het geval was (=69%). 49% van de bedrijven had de grond geheel in eigendom, 11% had de grond geheel gepacht en 40% had zowel grond in eigendom als in pacht. In het Land van Breda waren deze percentages resp. 54, 8 en 38. De bedrijven, welke geheel in eigendom werden geëxploiteerd, waren gemiddeld klein (6 ha). De volledige gepachte bedrijven waren gemiddeld 10 ha groot en de deels in eigendom, deels gepachte bedrijven waren gemiddeld bijna 14 ha groot. De eigendom-pachtverhouding op deze laatste bedrijven was gemiddeld 3/2.

Uit bovenstaande cijfers blijkt, dat men bij bepaalde gemeentelijke maatregelen (b.v. aankoop van gronden, leggen van beperkingen) vaak met zowel een eigenaar/gebruiker als pachter en verpachter te maken zal hebben.

1) Deze cijfers hebben betrekking op alle geregistreerde cultuurgrond, dus zowel in gebruik bij hoofdberoeps- als nevenbedrijven.

2) Omvat de gemeenten Rucphen, Zundert, Rijsbergen, Breda en Nieuw-Ginneken.

3.8 Grondverkeer

In de periode 1971-1975 wisselde 1145 ha cultuurgrond van gebruiker, ofwel 38,5% van het areaal. Tabel 3.9 geeft een beeld van het grondverkeer. Het blijkt dat 470 ha samenging met opheffing, danwel verkleining van bedrijven en 391 ha was betrokken bij overdracht van bedrijven.

Tabel 3.9 Grondverkeer en verandering van de oppervlakte cultuurgrond in beide beroepsgroepen (1971-1975)

	Oppervlakte cultuurgrond (ha)	
	hoofdberoeps- bedrijf	nevenbedrijf
1971	2707	261
Sinds 1971		
opgeheven bedrijven	- 127	- 109
vergrootte bedrijven	+ 210	+ 22
verkleinde bedrijven	- 126	- 23
nieuw ontstane bedrijven	+ 7	+ 45
overgedragen bedrijven in zelfde beroepsgroep gebleven	(+ 356 (- 356)	0
overgedragen bedrijven (1971 hoofdb., 1975 nevenber.)	- 35	+ 35
niet-overgedragen bedrijven (1971 hoofdb., 1975 nevenber.)	- 168	+ 168
verkleining van al dan niet over- gedragen bedrijven		- 85
1975	2468	314

N.B. Oppervlakte gemoeid met overdracht van bedrijven: 391 ha.
Oppervlakte gemoeid met opheffing en verkleining van bedrijven: 470 ha (236 + 234 ha).
Oppervlakte gemoeid met nieuw ontstane en vergrootte bedrijven: 284 ha.

In totaal nam derhalve de oppervlakte geregistreerde cultuurgrond af met 186 ha. Deze vermindering is door diverse oorzaken ontstaan. Een gedeelte van de grond van de opgeheven bedrijven is nog bij dezelfde personen in gebruik als in 1971, doch wordt wegens een te kleine bedrijfsomvang van deze bedrijven (tot 10 sbe) niet meer meegeteld. Een ander deel is aan de agrarische bestemming onttrokken voor woningbouw, verkeer, etc. Verder kan een vermindering zijn ontstaan door grondtransacties met bedrijven buiten de gemeente.

Verhoudingsgewijs treedt er bij de nevenbedrijven een veel sterkere wisseling van grondgebruiker op dan bij de hoofdberoepsbedrijven (zie paragraaf 3.9). Een gevolg hiervan kan zijn, dat ook de wijze van grondgebruik bij de nevenbedrijven sterk kan variëren en derhalve ruimtelijk een onzekere factor is.

Van de bedrijven, die in beide jaren hoofdberoepsbedrijven waren (=216), werd 43% vergroot en 38% verkleind. Overwegend waren hierbij geringe (tot 3 ha) oppervlakten in het geding. Van de bij vergrotingen betrokken oppervlakten cultuurgrond ging 77% (=162 ha) naar de rundveehouderijbedrijven. Hieruit blijkt mede de behoefte tot vergroting van deze bedrijven (zie ook bijlage 7).

3.9 De nevenbedrijven

De, overwegend kleine, nevenbedrijven vormen een heterogene groep. Het kunnen bedrijven zijn van rustende landbouwers die de grond (deels) in gebruik houden, of van personen die het hoofdberoep buiten de landbouw (in enge zin) hebben. Ook de z.g. hobbybedrijven behoren, indien geregistreerd, tot de categorie van de nevenbedrijven.

Het aantal nevenbedrijven is in de onderzoeksperiode nagenoeg gelijk gebleven. Wel trad enige verschuiving binnen de groep op. Het aandeel van de bedrijven van de z.g. rustende agrariërs in het totaalaantal nevenbedrijven daalde van 30 naar 25%. De oppervlakte cultuurgrond in gebruik bij nevenbedrijven onderging een nogal sterke uitbreiding (ruim 20%). De totale produktie nam eveneens met ruim 20% toe (zie tabel 3.1)

In 1975 was 27% van de bedrijven nevenbedrijven; deze bedrijven hadden 11% van de cultuurgrond in gebruik en namen 8% van de totale produktie voor hun rekening. Bijna driekwart van de bedrijven was minder dan 5 ha groot en de gemiddelde bedrijfsoppervlakte bedroeg 3,9 ha (1971: 3,3 ha). Het gemiddeld aantal sbe per bedrijf nam toe van 29 naar 34. De bedrijfsvoering op de nevenbedrijven is extensiever dan op de hoofdberoepsbedrijven, hetgeen blijkt uit het aantal sbe per ha cultuurgrond; in beide jaren was dit 9. Op de nevenbedrijven, geëxploiteerd door een rustend landbouwer bleef, ondanks een lichte intensivering (van 6 naar 7 sbe/ha), de bedrijfsvoering het extensiefst. Op de overige nevenbedrijven had een zekere extensivering plaats (van 10 naar 9 sbe/ha).

De mutaties bij de nevenbedrijven zijn veel groter dan bij de hoofdberoepsbedrijven. Slechts 54% van de nevenbedrijven in 1971 was in 1975 nog als zodanig aanwezig, bij de hoofdberoepsbedrijven was dit 85%.

Onder de nevenbedrijven treffen we alle bedrijfstypen, behalve de glastuinbouwbedrijven, aan.

In 1975 was 49% van de personen met een nevenbedrijf jonger dan 50 jaar; in 1971 was dit 45%. Er is een zekere verjonging aan de gang, hetgeen wordt veroorzaakt door het teruglopen van het

aandeel rustende landbouwers (van 30 naar 25%). Op de overige nevenbedrijven bleef de leeftijdsverdeling nagenoeg gelijk.

3.10 De deelgebieden

De verschillen tussen de deelgebieden zijn cijfermatig aangegeven in bijlage 8.

De procentuele vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven is in Bavel langzamer verlopen (3,2% per jaar, tegenover de andere deelgebieden met 3,5%). De vermindering van de oppervlakte cultuurgrond behorende bij deze bedrijven is in Galder duidelijk minder snel gegaan (gemiddeld 1% per jaar) dan in Bavel (2,7%) en Ulvenhout (3%). De stijging van de productieomvang was in Ulvenhout minder dan in de andere deelgebieden. De jaarlijkse stijging bedroeg in Ulvenhout 1,6% in Galder 3,2% en in Bavel 3,4%.

In de onderscheiden deelgebieden komen alle bedrijfstypen, zij het soms in een wat andere verhouding, voor. Zo zijn er in Ulvenhout relatief meer tuinbouwbedrijven en minder rundveebedrijven. Relatief meer veredelingsbedrijven worden aangetroffen in Bavel.

De bedrijven in Bavel zijn zowel qua bedrijfsomvang als qua bedrijfsoppervlakte groter. In Ulvenhout bleef de groei van de productie per bedrijf achter bij de andere deelgebieden, vooral door het achterblijven van de groei van de totale productie. Gerrekend naar de productie per vaste arbeidskracht is de situatie in Ulvenhout met 113 sbe eveneens ongunstiger. Dit is mede te wijten aan het feit dat het aantal arbeidskrachten in Ulvenhout het minst is gedaald. Juist mede door een sterke daling van het aantal arbeidskrachten in Galder kon hier de productie per man sterk toenemen (van 89 tot 130 sbe). In Bavel steeg de productie per man iets minder, en wel van 104 naar 136 sbe.

Gezien het aantal van 14,5 sbe per ha is de bedrijfsvoering in Ulvenhout het intensiefst, daarna volgt Galder met 13,1 en Bavel met 12,8 sbe per ha.

Driekwart van de bedrijfshoofden in Bavel is jonger dan 50 jaar, hetgeen veel meer is dan in de rest van de gemeente. Ook wordt in Bavel het hoogste opvolgingspercentage aangetroffen. Vooral voor de toekomstige ontwikkelingen vormt dit een belangrijk gegeven. Er kan een extra grote vraag naar grond en een toenemende drang naar intensivering worden verwacht.

Er bestaan geen grote verschillen tussen de deelgebieden wat betreft het percentage nevenbedrijven. Doordat deze bedrijven in Ulvenhout nogal groot zijn, ligt het ruimtebeslag hier op 15% tegenover het gemeentelijke gemiddelde van 11%. In Galder zijn de nevenbedrijven gemiddeld veel kleiner, met als gevolg slechts een aandeel in de oppervlakte cultuurgrond van 7%. In geen enkel deelgebied is duidelijk sprake van een gebiedje met een sterke concentratie van nevenbedrijven. Van de nevenbedrijven in Galder werd in 1975 bijna 60% geëxploiteerd door een rustend landbouwer. Het gemeentelijke gemiddelde was 25%.

4. Bedrijfsstructurele aspecten

4.1 Grondgebruik en produktieomvang

De cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven wordt voor driekwart gebruikt als grasland. Zoals in tabel 4.1 is aangegeven, is in de periode 1971-1975 ondanks een vermindering van de oppervlakte cultuurgrond, de oppervlakte bouwland groter geworden. Dit komt vooral door de sterke opkomst van de snijmais. De oppervlakte tuinland is relatief het sterkst verminderd. Vergeleken met 1950 is, alhoewel van enig herstel sprake is, nog slechts een gering deel in gebruik als bouwland.

Tabel 4.1 Het grondgebruik op de hoofdberoepsbedrijven

	1950 1)		1971		1975		Index 1975 1971=100
	ha	%	ha	%	ha	%	
Bouwland	1463	43	419 ²⁾	15	436 ²⁾	18	104
Grasland	1703	50	2077	77	1855	75	89
Tuinland	245	7	212	8	177	7	83
Totaal	3411	100	2707	100	2467	100	91

1) In dit jaar oppervlakten voor alle bedrijven.

2) Inclusief 4 ha braakland.

In alle produktierichtingen is sinds 1971 de produktie toegenomen. De groei was relatief het sterkst in de veredelingssector, de tuinbouw vertoonde daarentegen een iets geringere groei. De rundveehouderij is, zoals tabel 4.2 ook aangeeft, de belangrijkste produktierichting.

Tabel 4.2 De produktieomvang naar produktierichting op de hoofdberoepsbedrijven als geheel

	1971		1975		Index 1971=100
	sbe	%	sbe	%	
Akkerbouw	1807	6	2008	6	111
Rundveehouderij	13331	45	14782	45	111
Veredeling	6912	23	8014	24	116
Tuinbouw	7689	26	8328	25	108
Totaal	29734	100	33127	100	111

4.2 De rundveehouderij

Het areaal voor de rundveehouderij (grasland, voederbieten en snijmais) is bij de hoofdberoepsbedrijven absoluut gezien constant gebleven; relatief is het toegenomen van 80 tot 88% van de cultuurgrond. In het bijzonder is de betekenis van de snijmais toegenomen. Was in 1971 de grasland-snijmaisverhouding in de gemeente nog 28:1, in 1975 was het reeds 6:1. Op de rundveebedrijven werden vergelijkbare verhoudingen aangetroffen. Al met al betekent dit wel een aanzienlijke verschuiving in de bedrijfsvoering, welke ertoe zal hebben bijgedragen dat het aantal grootveeëenheden per ha met 0,4 kon toenemen. De oppervlakte voederbieten is nauwelijks meer van betekenis.

Tabel 4.3 De rundveehouderij op de hoofdberoepsbedrijven 1)

	1971	1975	Index 1971=100
Aantal bedrijven met melkkoeien	161	125	78
Aantal melkkoeien totaal	3340	3744	112
Aantal melkkoeien per bedrijf	21	30	143
Totale gewasoppervlakte 2)	2176	2174	100
Aantal stuks jongvee per 100 melkk.	102	108	
Aantal bedrijven met mestvee	51	82	161
Aantal stuks mestvee per bedrijf met mestvee	10	10	
Aantal g.v.e. per ha gewas	2,4	2,8	117
Percentage bedrijven met melkkoeien met:			
tot 20 melkkoeien	51	33	
20 - 29 "	29	22	
30 en meer "	20	45	

1) Zie ook bijlage 9.

2) Grasland + voederbieten + snijmais.

In 1975 werd op 57% van de hoofdberoepsbedrijven melkvee gehouden, in 1971 was dit nog 64%. Als gevolg van de uitbreiding van de totale melkveestapel met gemiddeld 2,6% per jaar en de vermindering van het aantal bedrijven met melkvee, is het aantal melkkoeien per bedrijf aanzienlijk toegenomen (van 21 naar 30). Dit blijkt ook uit het feit dat het aantal bedrijven met minder dan 20 koeien sterk is verminderd en dat in 1975 45% van de bedrijven met melkvee meer dan 30 melkkoeien had (1971=20%). Dit betekent echter ook dat op bijna 50% van de bedrijven, waar de melkveehouderij hoofdzaak is, gewerkt wordt met melkveestapels, welke gauw te klein zijn om een redelijk inkomen te halen.

Gezien de huidige maatstaven kan onder gunstige cultuurtechnische omstandigheden en met gebruikmaking van moderne technieken (ligboxenstal, doorlooptmelkstal) tegenwoordig één man wel 50 melkkoeien verzorgen. Het is dan niet verwonderlijk dat op de bedrijven met melkkoeien veelal nog een andere produktietak (meestal intensieve veehouderij) voorkomt.

De sterke uitbreiding van de melkveestapels heeft vooral plaatsgehad op de gespecialiseerde en de overwegend rundveebedrijven en ging dan vaak gepaard met de noodzaak tot aanpassing van de bedrijfsgebouwen (o.a. ligboxenstal).

De gesignaleerde ontmenging ofwel specialisatie kan extra worden versterkt bij invoering van de melktank. Bedrijven met te kleine eenheden zullen dan geheel overstappen op b.v. intensieve veehouderij of zullen hun melkveeëenheid uitbreiden en de intensieve veehouderij afstoten om een rendabeler gebruik van de tank te kunnen maken.

In de groep bedrijven met 20 à 30 melkkoeien, veelal toch een probleemgroep, zal de keuze erg moeilijk zijn. Eind 1975 was er op ruim 40% van de bedrijven met melkkoeien een ligboxenstal. Dit steekt gunstig af bij een aantal omringende gemeenten. Ten opzichte van Oost-Brabant bestaat echter nog een achterstand. Het aantal plaatsen is gemiddeld 50 à 60.

Gemiddeld gezien is de jongveebezetting, met 108 per 100 melkkoeien, nogal hoog te noemen. Ongeveer 70 stuks jongvee per 100 melkkoeien is reeds genoeg om de eigen veestapel in stand te houden. Op de meer gespecialiseerde rundveebedrijven wordt echter minder jongvee per 100 melkkoeien gehouden, nl. 87. Ook wordt op deze bedrijven het minste mestvee aangetroffen. Het houden van meer mest- en jongvee kan een gevolg zijn van een ongunstige verkaveling met verafgelegen kavels. Ook kan traditie of de aanwezigheid van oude gebouwen een rol spelen. Voor een verdere ontwikkeling van de melkveehouderij zou de melkveestapel kunnen worden uitgebreid ten koste van het jong- en mestvee.

4.3 De intensieve veehouderij (veredeling)

De in paragraaf 4.1 gesignaleerde groei van de intensieve veehouderij op de hoofdberoepsbedrijven is uitsluitend te danken aan een sterke uitbreiding in de varkenssector. Het aantal leghenen, mestkuikens en mestkalveren gaf in de onderzoeksperiode een daling te zien.

De varkenshouderij is met ongeveer 80% van de veredelingsproduktie (uitgedrukt in sbe) veruit de belangrijkste tak. Het accent ligt duidelijk op de fokkerij. De gemiddelde jaarlijkse groei in de mestsector bedroeg 6% en in de foksector 9%.

Het aantal produktieëenheden (bedrijven met een bepaalde produktierichting) in de intensieve veehouderij is de laatste jaren sterk verminderd (van 218 naar 165). De eenheden zijn echter

aanzienlijk groter (gemiddeld meer dan 60%) geworden. Ook hierbij zal het noodzakelijk zijn geweest de bedrijfsgebouwen aan te passen (o.a. nieuwbouw veredelingsstallen). Toch is er, zoals in bijlage 10 is aangegeven, nog een groot aantal (te) kleine eenheden. In beide jaren kwam 25% van de totale veredelingsproductie op de rundveebedrijven voor. Op de tuinbouwbedrijven was dit 2%.

Tabel 4.4 De intensieve veehouderij op de hoofdberoepsbedrijven

	Aantal productie-eenheden		Aantal dieren		Aantal dieren per productie-eenheid	
	1971	1975	1971	1975	1971	1975
Mestvarkens	111	88	11871	14996	107	170
Fokvarkens	74	56	2300	3235	31	58
Mestkalveren	8	6	1626	1546	203	258
Leghennen	20	12	39100	32500	2000	2700
Mestkuikens	5	3	91700	66000	18300	22000

De afzet van de mest en gier gaat een probleem vormen zodra het aantal dieren te groot is in verhouding tot het areaal grond. De term niet-grondgebonden productie is in feite dan ook onjuist.

De meer gespecialiseerde intensieve veehouderijbedrijven zijn meestal genoodzaakt hun mest af te zetten op andere bedrijven. In Nieuw-Ginneken zal dit ook op moeilijkheden stuiten. Uit vergelijking van het aanbod van de mest en de afzetmogelijkheden, welke worden bepaald door de oppervlakte cultuurgrond, de grondsoort en de aard van het gebruik, blijkt dat er waarschijnlijk een licht tekort aan grond is. Het tekort kan nogal verschillen. Dit komt door het feit dat maisland veel meer mest kan verdragen tot schadelijke effecten op lange termijn optreden, dan b.v. grasland 1). Bij de studies 2) voor het Streekplan Midden- en Oost-Brabant is een mestbalans voor de gehele provincie Noord-Brabant opgesteld, hetgeen een beter beeld geeft, daar het mestprobleem eigenlijk een vraagstuk is voor een grotere regio. In deze mestbalans valt de gemeente Nieuw-Ginneken in de categorie "matig mestoverschot". In West-Brabant bestaan echter nog afzetmogelijkheden voor mest.

4.4 De tuinbouw

Ondanks de sterke vermindering van het areaal tuinland is er op de hoofdberoepsbedrijven toch nog een kleine produktiestijging

1) H.R. Poelma. Afzetmogelijkheden van mest en gier. In: Cultuurtechnisch Tijdschrift, nr. 1, jaargang 1970.

2) Streekplan Midden- en Oost-Brabant, deelstudie Landbouw. 1973.

(gerekend in sbe) opgetreden (zie paragraaf 4.1). Dit was mogelijk door een bijna verdrievoudiging van de oppervlakte boomkweekrijgewassen en een overgang naar intensievere vormen van glas-tuinbouw, dit laatste als gevolg van een uitbreiding met bijna 80% van de oppervlakte verwarmd glas. De totale glasoppervlakte nam slechts weinig toe. In totaal was in 1975 43% verwarmd. De teelt van champignons onderging een geringe uitbreiding.

Tabel 4.5 De tuinbouw op de hoofdberoepsbedrijven *

	1971	1975
Aantal bedrijven met opengrondstuinbouw	156	117
Oppervlakte opengrondstuinbouw (ha)	205	169
Opp. opengrondstuinbouw per bedrijf (ha)	1,31	1,44
Aantal bedrijven met glas	24	23
Oppervlakte glas (ha)	7,21	7,75
Oppervlakte glas per bedrijf (ha)	0,30	0,34

* Zie voor gedetailleerde informatie bijlage II.

Gezien de oppervlakte van de gewassen neemt de groenteteelt in de open grond (o.a. aardbeien, spinazie, prei, spruiten) verreweg de grootste plaats in. Visueel springen echter de kassen het meest in het oog.

Ook in de tuinbouw zit men gemiddeld met te kleine productie-eenheden, hetgeen o.a. tot uiting komt in het geringe aantal sbe per bedrijf. De oppervlakte glas wijkt nog veel af van de optimale oppervlakte glas, welke voor een rationele produktie op gespecialiseerde groenteteelt-onder-glasbedrijven tendeert naar 1 ha 1). Voor de opengrondstuinbouw verschilt de vereiste oppervlakte naar gelang de teelten.

Gezien het aantal bedrijven met tuinbouw blijkt wel dat de tuinbouw niet alleen op (meer gespecialiseerde) tuinbouwbedrijven aanwezig is, maar ook wordt aangetroffen op andere bedrijfstypen.

Overigens dient nog te worden vermeld dat de tuinbouw in Nieuw-Ginneken niet op zichzelf staat, maar deel uitmaakt van het grotere complex dat globaal de regio Breda omvat.

4.5 De akkerbouw

Het akkerland omvatte in 1975 18% van alle cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven, doch droeg slechts voor 6% bij in de totale produktieomvang. Het beeld in de akkerbouw is in de periode

1) Volgens "Doel 1980", Structuurnota voor de Brabantse land- en tuinbouw". Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling. Noord-Brabant 1976.

1971-1975 drastisch gewijzigd. Maakte de oppervlakte snijmais in 1971 nog slechts 18% van het akkerbouwareaal uit, in 1975 was dit 73%. Dit betekent dat de akkerbouw een wezenlijk onderdeel is van de rundveehouderij. Een slechte verkaveling kan veelal aanleiding zijn om over te gaan op de teelt van mais. Echte akkerbouwbedrijven komen dan ook niet voor. 87% van de akkerbouweenheden was kleiner dan 5 ha.

Op de veredelingsbedrijven is het maisareaal verhoudingsgewijs het sterkst toegenomen, hetgeen kan samenhangen met het feit, dat maisland veel mest kan verdragen, doch ook met de vraag naar mais van de kant van de rundveebedrijven.

Het percentage bedrijven met akkerbouw nam toe van 68 naar 75. De huidige akkerbouw (b.v. mais op een afgelegen kavel) blijkt goed te passen bij de wijze van bedrijfsvoering op de rundvee- en veredelingsbedrijven. In 1975 kwam op resp. 88 en 79% van deze bedrijven akkerbouw voor. De gemiddelde oppervlakte per bedrijf steeg iets (van 2,4 naar 2,6 ha). Zie verder ook bijlage 12.

4.6 De nevenbedrijven

Met betrekking tot de nevenbedrijven zijn een aantal gegevens in bijlage 13 vermeld. Op de nevenbedrijven gaat het hoofdzakelijk om de volgende ontwikkelingen: een teruggang van de tuinbouw, een vooruitgang van de varkenshouderij, een uitbreiding van het maisareaal en het aantal stuks mestvee. Het aantal melkkoeien is zeer gering. Het tweemaal daags melken past blijkbaar niet in de bedrijfsvoering op de nevenbedrijven.

In 1975 kwam 8% van de totale gemeentelijke produktie (in sbe) van de nevenbedrijven. De percentages voor de verschillende produktierichtingen waren als volgt: akkerbouw: 19; rundveehouderij: 4; intensieve veehouderij: 10 en tuinbouw: 9.

4.7 De deelgebieden

In Bavel wordt, zoals uit bijlage 14 blijkt, relatief minder tuinland aangetroffen dan in de andere gebieden. Dit komt eveneens tot uiting in het aandeel dat de tuinbouw heeft in de totale produktie (16% in 1975, tegenover ca. 30% in Ulvenhout en Galder). In Ulvenhout bleef het produktieaandeel van de rundveehouderij duidelijk achter, terwijl dit, zij het in veel geringere mate, in Galder met de intensieve veehouderij het geval was.

In Bavel waren de melkveestapels gemiddeld iets groter dan in de andere deelgebieden. Het percentage bedrijven met meer dan 30 melkkoeien lag hier ook aanzienlijker hoger. Dit was eveneens het geval met het percentage bedrijven met melkvee met een ligboxenstal (62%). Voor Ulvenhout en Galder is dit percentage resp. 20 en 29. Het aantal grootveeëenheden per ha grasland en voeder-

gewassen was in Bavel in 1975 3,0 en lag daarmee het hoogst in de gemeente. De sterke positie van de melkveehouderij in Bavel blijkt ook uit het aandeel in de totale produktie (59%) van de rundveehouderij en de akkerbouw.

In Bavel was in 1975 de grasland-snijmaisverhouding 5:1, in Ulvenhout 6:1 en in Galder 8:1.

In alle deelgebieden is het aantal produktieëenheden in de intensieve veehouderij verminderd. Deze vermindering was het sterkst in Ulvenhout. De eenheden werden echter in Ulvenhout het meest vergroot (met ca. 95%).

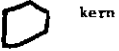
Kaart 3.

Situering der bedrijfsgebouwen
Gemeente NIEUW GINNEKEN

Legenda:

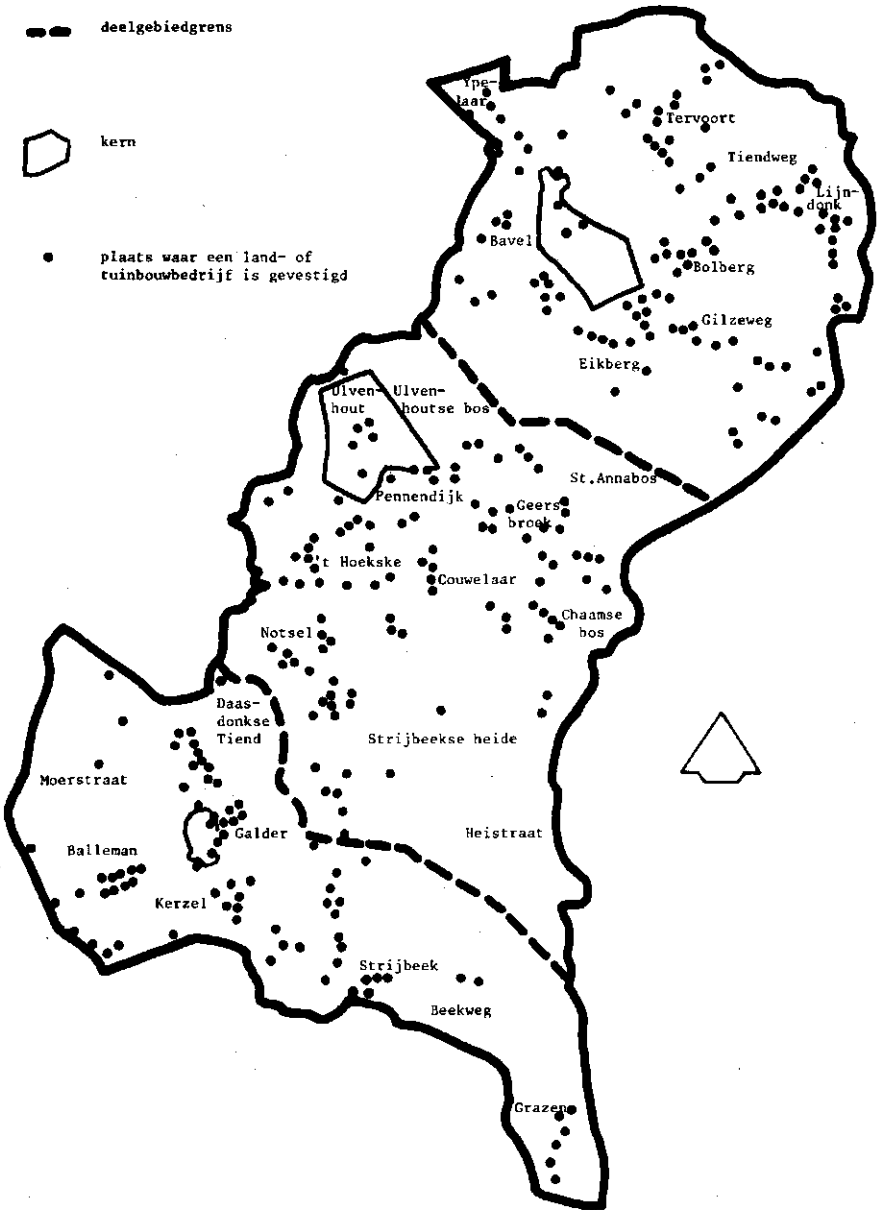
— gemeentegrens

- - - deelgebiedgrens

kern

• plaats waar een land- of
tuinbouwbedrijf is gevestigd

5. Enkele produktieomstandigheden

5.1 De bodemgeschiktheid

De bodemgeschiktheid wordt bepaald door de eigenschappen van de bodem, zoals b.v. de zwaarte, het humusgehalte, de aard van het bodemvormend materiaal en de waterhuishouding.

In het algemeen gaat het in Nieuw-Ginneken om zeer arme, fijne en kalkarme zandgronden. De verschillende grondsoorten komen, zij het in iets wisselende verhoudingen, in alle deelgebieden voor (zie kaart 3). De hoge en middelhoge podzolen zijn over het algemeen qua vruchtbaarheid het slechts. Deze podzolen zijn, vaak bebost. De oude bouwlanden zijn ontstaan door een langdurige potstalbemesting. De gronden met een dikkere humeuze bovengrond liggen veelal wat hoger in het terrein. De oude bouwlanden, in het bijzonder ook in de buurt van de kernen zijn thans vaak in gebruik voor de tuinbouw. Meer in de beekdalen worden de gleygronden en associatie beekdalgronden aangetroffen. Vanouds waren deze gronden in gebruik als hooiland.

Met een goede behandeling (mest) kunnen de wat minder vruchtbare gronden een redelijke opbrengst geven. De bodemgeschiktheid wordt dan ook hoofdzakelijk bepaald door de ontwateringstoestand.

De hoofdontwatering is in het algemeen goed te noemen. Bij de Strijbeekse beek is dit iets minder het geval. De detailontwatering laat met name in de volgende gebieden nogal eens te wensen over: ten noorden van de Gilzeweg en langs het St. Annabosch (deelgebied 1), rondom Gouwelaar en Geersbroek en om en nabij de Strijbeekse heide (deelgebied 2), tussen Grazen en Strijbeek (deelgebied 3). De detailontwatering dient door de boer zelf te worden onderhouden. Een slechte verkaveling (veel gemeenschappelijke sloten) kan een slecht onderhouden detailontwatering in de hand werken. De meer hogere gronden, voorkomend vooral nabij Balleman, ten noorden van de Moerstraat (deelgebied 3), nabij Bolberg-Tervoort en ten noordoosten van het Ulvenhoutse Bosch, kunnen nogal eens spoedig verdrogen. Veel landbouwers hebben echter een beregeningsinstallatie om de vochttekorten op te vangen.

Resumerend kan gesteld worden dat alle gronden geschikt zijn voor grasland, zij het dat soms beregening of extra bemesting (dus meer kosten) noodzakelijk is. Behalve de extreem natte gronden zijn eveneens alle gronden goed te gebruiken voor de maisteelt. Ook zijn praktisch alle gronden, de hoge met beregening en de lage met een aangepaste drainage, geschikt voor tuinbouw. Om eenzelfde opbrengstniveau te bereiken zullen soms echter meer kosten gemaakt moeten worden.

Kaart 4

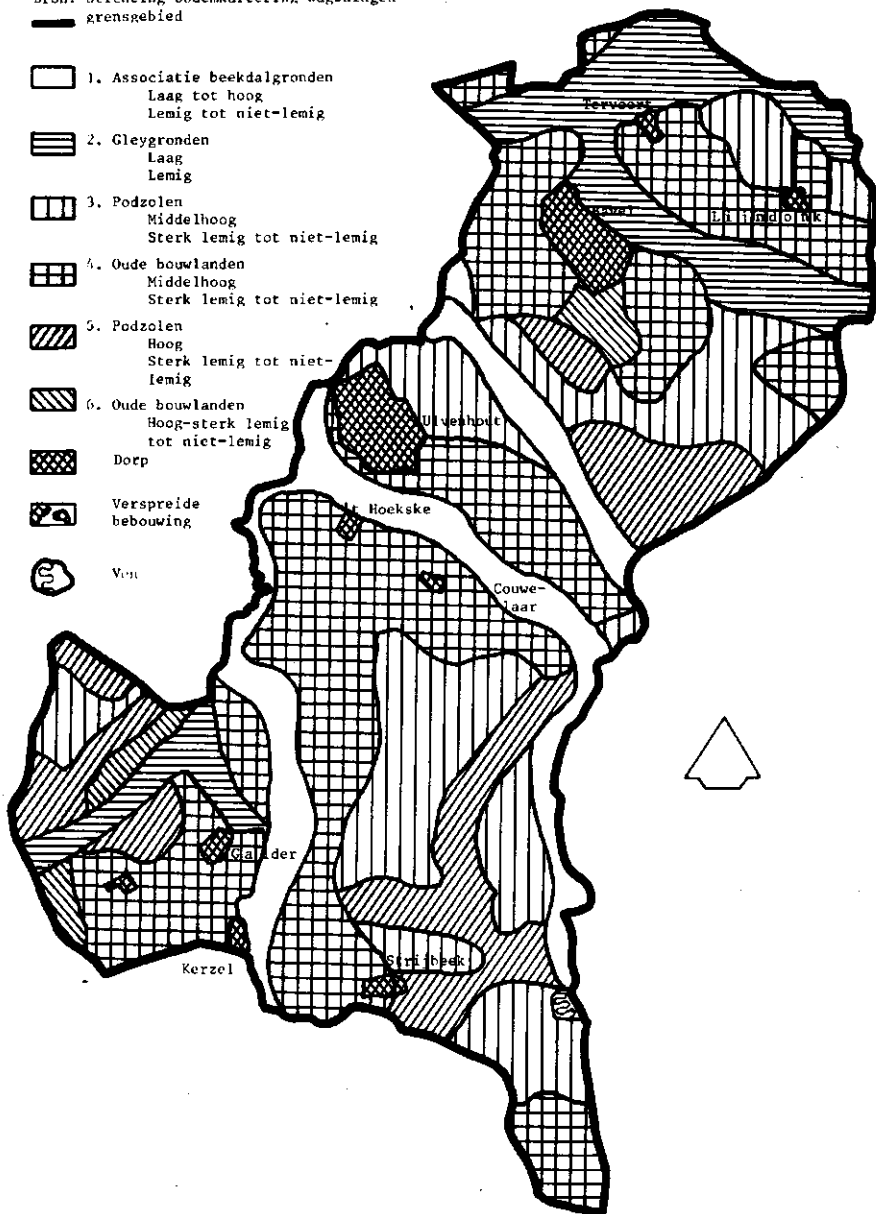
Gemeente NIEUW GINNEKEN

BODEMKAART

Bron: Stichting Bodemkartering Wageningen

— grensgebied

- 1. Associatie beekdalgronden
Laag tot hoog
lemig tot niet-lemig
- 2. Gleygronden
Laag
Lemig
- 3. Podzolen
Middelhoog
Sterk lemig tot niet-lemig
- 4. Oude bouwlanden
Middelhoog
Sterk lemig tot niet-lemig
- 5. Podzolen
Hoog
Sterk lemig tot niet-lemig
- 6. Oude bouwlanden
Hoog-sterk lemig
tot niet-lemig
- Dorp
- Verspreide
bebouwing
- Ven

5.2 De situering en de bereikbaarheid van de bedrijfsgebouwen

De bedrijfsgebouwen worden verspreid over het gebied aange- troffen (zie kaart 4). In de grote kernen Bavel en Ulvenhout komen nauwelijks nog bedrijfsgebouwen voor, welke in gebruik zijn bij de z.g. blijvers 1). Wel is een iets grotere concentratie van gebouwen aanwezig in bepaalde gebiedjes, zoals b.v. Lijndonk, Gouwelaar, Balleman, Grazen en langs de Galderseweg. De concen- traties worden veelal gevonden op of nabij de oude bouwlanden.

Met name voor de rundveehouderij is spreiding van de bedrij- ven van groot belang, enwel om een goede verkaveling mogelijk te maken. In voornoemde gebieden en wellicht ook op enkele plaatsen langs de Strijbeekseweg valt een zekere concentratie van een aan- tal "blijvende" rundveehouderijbedrijven waar te nemen. Er zijn geengebieden te onderkennen waar sprake is van een sterke mate van concentratie van de tuinbouw en de veredeling (welke zowel op de veredelings- als rundveehouderijbedrijven voorkomt). Ook van gebieden met alleen nevenbedrijven en/of wijkers 1) is niet dui- delijk sprake.

De bereikbaarheid van de bedrijfsgebouwen is mede als gevolg van een sterke wijziging in de laatste jaren van de transport- technieken (melkauto's, bulkvervoer) van groot belang. In feite dient ieder (modern) bedrijf onder alle omstandigheden bereikbaar te zijn. Het al of niet liggen aan een verharde weg is hiervoor een goede maatstaf. De gemeente Nieuw-Ginneken verkeert in de uit- zonderlijke positie dat bijna alle bedrijfsgebouwen te allen tij- de goed bereikbaar zijn. Vooral de laatste 10 jaar is deze situa- tie sterk verbeterd.

5.3 De kwaliteit van de bedrijfsgebouwen

Voor een goede bedrijfsvoering zijn doelmatig ingerichte be- drijsgebouwen van groot belang; immers een groot deel van de ar- beidstijd wordt besteed aan werkzaamheden (melken, voeren) in en om de gebouwen. Gemiddeld genomen zijn de bedrijfsgebouwen zowel voor de melkveehouderij als de varkenshouderij goed. Een indica- tie hiervoor vormt mede het aantal ligboxenstallen, waarbij Bavel, ook vergeleken met andere gebieden buiten de gemeente, een voor- aanstaande positie inneemt. In 1975 kwamen daar 26 ligboxenstal- len voor, in Ulvenhout 7 en in Galder 10. De melkveehouderijbe- drijven, welke geen ligboxenstal hebben, zijn veelal te klein van omvang en/of kampen met een ongunstige verkaveling. Gezien de

1) Deze termen worden verder voor het eerst gebruikt en toege- licht in paragraaf 6.3. (Hoofdstuk toekomstige ontwikkelingen).

grootte van de veestapels zal voorzal de eerste oorzaak (te geringe omvang) een rol spelen. Enkele bedrijven passen een gedeeltelijke zomerstalvoeding toe 1), hetgeen wijst op een te geringe grootte van de huiskavel.

5.4 De bereikbaarheid van de gronden

De bereikbaarheid van de gronden wordt bepaald door de afstand tot de verharde wegen. Over het algemeen is de bereikbaarheid van de gronden goed, d.w.z. de afstand tot een verharde weg is minder dan 600 à 700 m 2). Alleen nabij de Tiendweg (deelgebied Bavel), de Heistraat (deelgebied Ulvenhout) en de Beekweg (deelgebied Galder) kan nog van slecht bereikbare gronden worden gesproken. Ook langs de Mark is wellicht op enkele plaatsen (Daasdonkse Tiend) nog sprake van een slechte bereikbaarheid.

5.5 Verkaveling en parcelering

Een goede verkaveling is van groot belang voor de exploitatie van moderne landbouwbedrijven. Vooral voor de melkveehouderij is het gewenst dat de huiskavels van voldoende omvang zijn, zodat steeds op één plaats kan worden gemolken.

Tabel 5.1 De verkaveling in de gemeente Nieuw-Ginneken in 1966 en 1970

	1966	1970 x)
Gemiddeld aantal kavels per bedrijf	3,8	4,1
Gemiddelde kavelgrootte (ha)	2,0	2,3
Percentage bedrijven met:		
1 kavel	31	19
2-4 kavels	38	46
5-9 kavels	25	29
10 kavels e.m.	6	6

x) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe.

Voor 4 bedrijven met een ligboxenstal is de verkaveling duidelijk onvoldoende, daar ze het systeem van zomerstalvoeding toepassen. Verder vormt de slechte verkaveling voor een aantal bedrijven een hinderpaal voor het overschakelen op een intensievere

- 1) Hierbij wordt, b.v. op afgelegen kavels, gras gemaaid en vervolgens vers op de stal gevoerd.
- 2) Norm uit enkele ruilverkavelingsrapporten. Centrale Culturel-technische Commissie Utrecht.

bedrijfsvoering (met ligboxenstal). Ondanks een verbetering van de verkavelingstoestand bij de vrijwillige verkaveling in het Markdal laat de verkaveling toch nog te wensen over, getuige het percentage bedrijven met 5 of meer kavels. Vooral in het deelgebied Ulvenhout zijn nog veel kavels in gebruik, die op een grote afstand zijn gelegen en slechts te bereiken zijn via een onverharde weg (Heistraat). In het algemeen hebben de grotere bedrijven meer kavels; deze kavels zijn echter gemiddeld groter.

Voor de hoofdberoepsbedrijven kan een gemiddelde kaveloppervlakte worden berekend van 2,3 ha (1971). Deze bedrijven hadden 4,6 kavels per bedrijf. Gemiddeld genomen steekt de verkaveling in Nieuw-Ginneken gunstig af tegen die in een aantal omringende gemeenten.

Door slootjes, houtwallen e.d. zijn de kavels verder verdeeld. Vooral uit een oogpunt van bewerking zijn de vorm en grootte van deze delen, de topografische percelen, van belang. De gemiddelde grootte in Bavel bedraagt ongeveer 1,5 ha; alhoewel over de andere gebieden geen gegevens bestaan, lijkt de toestand ongunstiger dan in Bavel. Ongeveer een derde van de percelen in Bavel is onregelmatig van vorm, in Ulvenhout en Galder zal dit gemiddeld met ongeveer de helft het geval zijn. De parcelering is in het algemeen het slechtst in de gebieden, die reeds lang in cultuur zijn.

De parceleringstoestand hangt ten nauwste samen met de verkavelingstoestand. Immers kleine of onregelmatige kavels staan een verbetering van de perceelsvormen in de weg, daar eigendoms- of gebruiksgrenzen individueel niet kunnen worden gewijzigd. Verder worden de vorm en de grootte van de topografische percelen, zoals de naam reeds zegt, bepaald door de topografische terreineigenschappen, zoals sloten, hoogteverschillen, beken, begroeiing en andere elementen, die beslag op de ruimte leggen (wegen, bebouwing, etc.). In de "coulisse-achtige" gebieden (zie kaart 2) bepalen landschapselementen voornamelijk de parcelering.

5.6 De nutsvoorzieningen

Voor de landbouwbedrijven is het van belang dat ze kunnen beschikken over voldoende water van goede kwaliteit (vooral in de tuinbouw) en over elektriciteit met toereikend vermogen. Voor een moderne bedrijfsvoering (elektrisch melken, koeltanks, klimaatregeling intensieve veehouderij en tuinbouw onder glas) is het van belang dat er op alle uren voldoende stroom is 1) en dat geen storingen optreden. Verdere ontwikkelingen in de glastuinbouw lijken alleen mogelijk indien sprake is van een goede aardgasvoorziening. Voor zover bekend leveren thans de nutsvoorzieningen in de gemeenten niet of nauwelijks problemen op.

1) Een melkveehouderijbedrijf met 50 melkkoeien vraagt -afhankelijk van de mechanisatiegraad- 8 à 12 KW.
Mededeling Ir. W.P.M. Corstiaansen; IMAG-Wageningen.

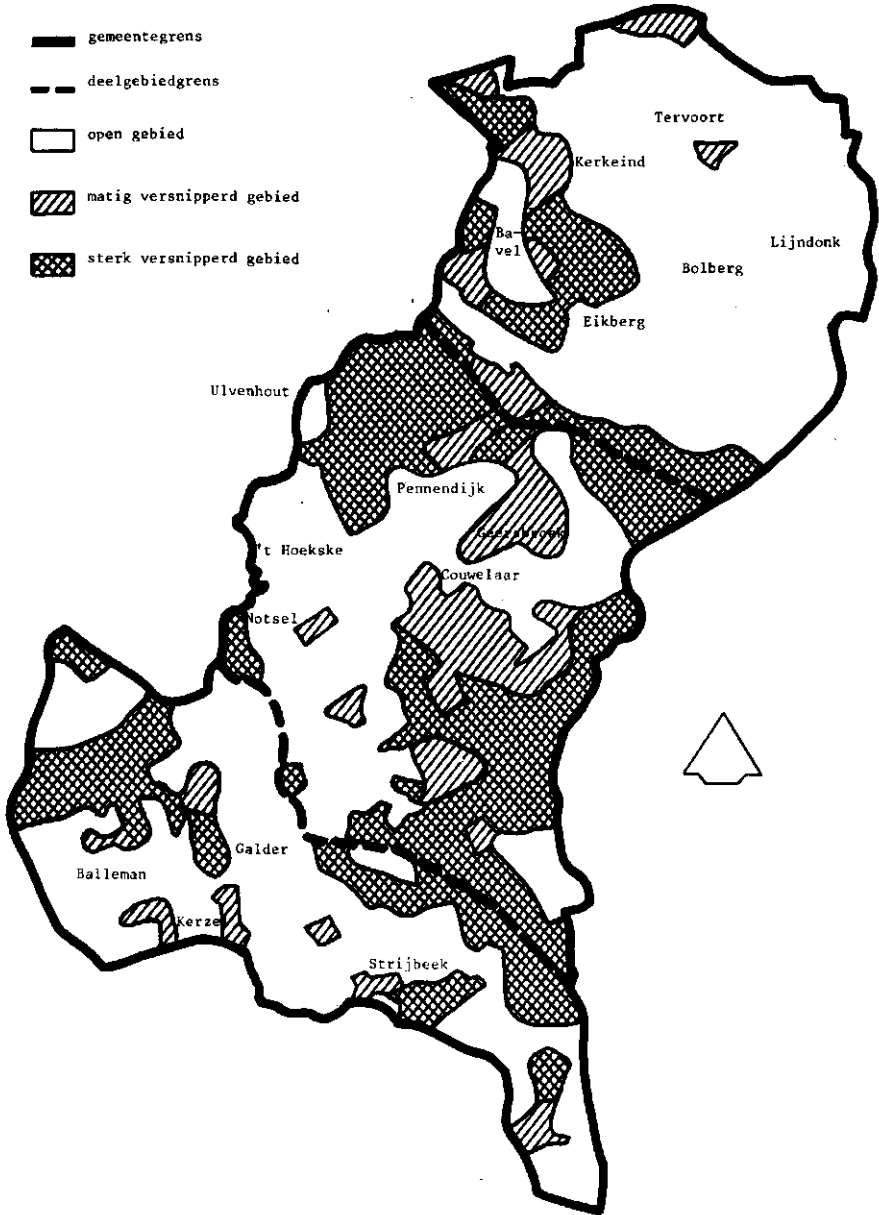
Kaart 5

Ruimtelijke versnippering (vanuit agrarisch oogpunt gezien)

Gemeente NIEUW GINNEKEN

Legenda:

- gemeentegrens
- deelgebiedgrens
- open gebied
- matig versnipperd gebied
- sterk versnipperd gebied

5.7 De ruimtelijke situatie

Vooraf voor de toekomstige ontwikkelingsmogelijkheden in de agrarische bedrijfstak is de algemene ruimtelijke situatie van belang. Naarmate namelijk het agrarisch gebied groter is en er minder niet-agrarische elementen (zoals burgerbebouwing, industrieterreinen, wegen zonder een direct agrarische functie, natuur- en landschapselementen) voorkomen, heeft het gebied bij gelijke overige omstandigheden (b.v. bodemgeschiktheid) een hogere potentiële agrarische waarde. Immers dan kan de landbouw de voor hem gunstigste inrichtings- en gebruiksvormen kiezen.

Op kaart 5 zijn drie typen gebieden onderscheiden:

- a. De sterk versnipperde gebieden. Dit zijn gebieden, waar de niet-agrarische elementen, zoals bossen, vennen, bebouwde kommen etc. overheersen. Hooguit komen in deze gebieden enkele percelen cultuurgrond voor.
- b. De matig versnipperde gebieden. In deze (agrarische) gebieden bevindt zich een groot aantal elementen van niet-agrarische aard. Hierbij valt te denken aan niet-agrarische bebouwing, houtwallen en kleine bosschages (coulissenlandschap).
- c. De open gebieden. Dit zijn gebieden, waar het agrarische gebruik volledig overheerst. Er kunnen enkele niet-agrarische elementen voorkomen. Een gebied wordt bij dit onderzoek open genoemd als het op zichzelf minimaal 15 à 20 ha groot is en nagenoeg direct deel uitmaakt van een groter agrarisch gebied (en bijvoorbeeld niet midden in een stad is gelegen). Deze norm is gebaseerd op de minimum oppervlakte die een bedrijf nodig zou hebben om zich verder te kunnen ontwikkelen in de melkveehouderij (zie paragraaf 3.3).

De wat grotere niet-agrarische elementen in het open gebied zijn eveneens als matig versnipperd op de kaart aangegeven. Verder blijkt uit de kaart dat het aanleggen van Rijksweg 58 juist in de open gebieden van het deelgebied Ulvenhout zal geschieden. Dit heeft een duidelijke aantasting van de potentieel betere landbouwgebieden tot gevolg.

Vooraf voor de akker- en weidebouw is een ruim open agrarisch gebied van belang. In feite heeft natuurlijk ieder stuk cultuurgrond voor een bepaalde bedrijfsvoering zijn waarde, doch voor de moderne, intensief gevoerde, vrij gespecialiseerde landbouw moet het gebied toch aan bepaalde voorwaarden voldoen (zie paragraaf 7.1) om deze landbouw zinvol te kunnen uitoefenen. In matig versnipperde gebieden, bijvoorbeeld in het coulissenlandschap, is echter bij voldoende perceelsgrootte en bij een zekere aansluiting met andere (open) agrarische gebieden akker- en weidebouw heel goed mogelijk. De tuinbouw is weer minder aan grote ruimten gebonden en kan daarom ook goed in matig versnipperde gebieden worden bedreven.

In de stroken langs de wegen valt in het algemeen een zekere versnippering waar te nemen, mede in de vorm van burgerbouw, al dan niet met een agrarisch nevenbedrijf. Vooral de burgers met een andere levensstijl kunnen een remmende invloed (bezwaren via de Hinderwet) hebben op de landbouwkundige ontwikkelingen.

5.8 De deelgebieden

Gemiddeld genomen bestaan er, wat de bodemkundige geschiktheid, de bereikbaarheid van de gronden en de bedrijfsgebouwen, de nutsvoorzieningen en de verkaveling betreft, geen grote verschillen tussen de deelgebieden. De kwaliteit van de gebouwen en de regelmatigheid van de topografische percelen lijkt in Bavel iets gunstiger. Wat de ruimtelijke situatie betreft bestaan er meer verschillen. Het deelgebied Bavel is voor het overgrote deel open gebied. Alleen nabij de kern Bavel en tussen Bavel en de bebouwing van Breda komen meer versnipperde gebieden voor. De beide andere deelgebieden (Ulvenhout en Galder) vertonen meer overeenstemming qua ruimtelijke situatie. Deze gebieden kennen open gebieden (o.a. Markdal), matig versnipperde gebieden, zowel als gevolg van bebouwing en als van landschappelijke gegevens en sterk versnipperde gebieden.

Het gedeelte ten oosten van Bavel en Eikberg is opgenomen in de ruilverkaveling "Gilze-Bavel-Rijensbroek". In Bavel zullen in het kader van deze ruilverkaveling onder andere verbeteringen aan het wegen- en waterlopenstelsel plaatshebben 1). Met het oog op o.a. de te bereiken landbouwkundige verbeteringsmogelijkheden heeft de Centrale Cultuurtechnische Commissie geadviseerd de totstandkoming van deze ruilverkaveling te bevorderen. Inmiddels is deze ruilverkaveling gestemd en in uitvoering genomen.

Voor de Boven-Mark bestaat nog een ruilverkavelingsaanvraag, terwijl er reeds een vrijwillige ruilverkaveling heeft plaatsgehad. Bij dit laatste is rekening gehouden met het tracé van de nieuwe provinciale omleidingsweg.

Het gebied gelegen ten westen van de Galderse Weg behoort tot de inmiddels afgestemde ruilverkaveling "Rijsbergen". Grazen maakt met het verdere gebied ten oosten van de Strijbeekse weg deel uit van de reeds voltooide ruilverkaveling "Strijbeekse Heide".

Voorlopig bestaan er geen A₂-plannen voor bepaalde delen van de gemeenten. A₂-plannen zijn plannen, waarbij b.v. een beek of een weg wordt verbeterd.

Door de Cultuurtechnische Dienst is een onderzoek uitgevoerd naar de noodzaak van beekverbetering 2). Voor het deel van de

- 1) Rapport voor de ruilverkaveling Bavel-Gilze-Rijensbroek; Centrale Cultuurtechnische Commissie, Utrecht 1971.
- 2) Investeringseffecten van beekverbeteringen in de provincie Noord-Brabant. Interne Nota 75-8-ko, Cultuurtechnische Dienst, maart 1975.

Strijbeekse Beek, liggend in de gemeente, werd hierbij voor een eventuele verbetering, waarvan ongeveer 40 ha zou profiteren een investeringseffect berekend van 0,03. Onder normale omstandigheden zou een investeringseffect van ongeveer 0,08 à 0,10 moeten worden bereikt om tot verbetering te kunnen overgaan. Verbetering van de gehele Strijbeekse Beek levert een investeringseffect van 0,09 op, hetgeen, gezien de normen, aanleiding zou kunnen zijn, om tot verbetering over te gaan.

Wordt een volgorde naar het investeringseffect van de nog te verbeteren beken in Noord-Brabant gemaakt, dan neemt de Strijbeekse beek niet een al te hoge plaats in 1). Verder blijkt 1) dat de Chaamse Beek, in overleg met de Natuurbeschermingscommissie, niet zal worden verbeterd. Er is derhalve dan ook geen investeringseffect bepaald.

1) Zie noot 2 blz. 58.

6. Toekomstige ontwikkelingen

6.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is een aantal ontwikkelingen beschreven, welke in de afgelopen jaren plaats hadden. Het aantal bedrijven is verminderd, evenals het aantal arbeidskrachten en de oppervlakte cultuurgrond. De totale produktie is toegenomen, als gevolg van produktiestijging in alle sectoren, vooral in de veredelingssector. Door deze uitbreiding van de produktie bij een daling van het aantal arbeidskrachten kon de arbeidsproduktiviteit aanzienlijk toenemen. Binnen de hoofdbedrijfstypen viel een verdere specialisering te constateren. Er kwamen in 1975 vrij veel jongere bedrijfshoofden voor. Verder was de toeneming van het areaal mais een in het oog springend verschijnsel. De betekenis van de nevenbedrijven is iets toegenomen, vooral door een uitbreiding van het ruimtebeslag.

In dit hoofdstuk zal van een aantal onderdelen van de agrarische structuur de verwachting voor 1985 worden aangegeven. Deze verwachting is voornamelijk gebaseerd op een vooruitberekening, waarbij rekening is gehouden met plaatselijke danwel regionale of nationale inzichten. Hierbij is geen rekening gehouden met onverwachte wijzigingen van externe omstandigheden (b.v. ten aanzien van het EEG-beleid, of het gemeentelijke grondaankoopbeleid).

6.2 Het aantal hoofdberoepsbedrijven

In bijlage 15 is met behulp van kengetallen over beroepsverandering, beroepsbeëindiging, opvolging, etc. het aantal hoofdberoepsbedrijven voor 1985 berekend. Volgens deze berekening zullen er in 1985 nog 168 hoofdberoepsbedrijven zijn, hetgeen een jaarlijkse vermindering inhoudt met 2,7%. De vermindering gaat daarmee iets minder snel dan in de afgelopen periode het geval was.

Tabel 6.1 Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven van 1971 tot 1985

Begin- jaar	Uittreding 1) Toetreding 2)		Eind- jaar		
	aantal bedrijven	van bedrijfshoofden		aantal bedrijven	
1971	253	57	24	220	1975
1975	220	49	22	193	1980
1980	193	45	20	168	1985

- 1) Uittreding kan een gevolg zijn van abdicatie (d.w.z. afstand doen van het bedrijf), ziekte, overlijden of beroepsverandering.
- 2) Toetreding kan samenhangen met opvolging, nieuw stichting van bedrijven of overneming van bedrijven.

6.3 De indeling in blijvers en wijkers

Naast een vooruitberekening van het aantal bedrijven op basis van toetreding en uittreding van het aantal bedrijfshoofden, kan ook een beeld van het toekomstige aantal bedrijven worden verkregen door een indeling in blijvers en wijkers. Als blijvers zijn aangemerkt de bedrijven, die over tien jaar (1985) vermoedelijk nog als hoofdberoepsbedrijf zullen bestaan. Van de 220 bedrijven uit 1975 zijn er volgens streekkeners 177 als blijvers te beschouwen. Dit is 80%. De andere bedrijven zijn wijkers (39) of twijfelgevallen (4) wat hun voortbestaan betreft.

De uitkomsten van de indeling in blijvers en wijkers en de berekening in paragraaf 6.2 zijn in voldoende mate met elkaar in overeenstemming. Het aantal blijvers valt veelal iets hoger uit daar plotselinge gevallen van uittreding niet kunnen worden voorzien, waarmee bij de statistische berekening wel rekening wordt gehouden. Voor de verdere berekeningen zal dan ook worden uitgegaan van de uitkomsten van paragraaf 6.2.

6.4. Oppervlakte cultuurgrond

Voor een aantal niet-agrarische activiteiten (o.a. woning- en wegenbouw) zal de komende 10 jaar ongeveer 175 ha cultuurgrond nodig zijn. (Zie paragraaf 2.6). Gezien de tendentie dat de rustende landbouwers de grond meer en meer aan zich houden en de toenemende betekenis van de hobbybedrijven, zal de oppervlakte cultuurgrond bij al dan niet geregistreerde nevenbedrijven de komende jaren nog wel toenemen. Op de geregistreerde nevenbedrijven kan, gezien de toeneming in de afgelopen periode, nog wel een oppervlakteuitbreiding met 100 ha worden verwacht. Verder zou kunnen worden aangenomen dat er nog een areaal ter grootte van 100 ha verdwijnt, doordat het "gebruikt" gaat worden door niet meer geregistreerde bedrijven of een nog onbekende bestemming zal krijgen. Het moet tevens niet uitgesloten worden geacht dat een deel van de volgens de registratie verdwenen cultuurgrond toch nog wordt gebruikt door de hoofdberoepsbedrijven. Dit in de vorm van losse huur van de grond of aankoop van de gewassen.

Samenvattend betekent dit dat in 1985 2092 ha cultuurgrond bij de hoofdberoepsbedrijven en 414 ha bij geregistreerde nevenbedrijven in gebruik zal zijn. De totale oppervlakte geregistreerde cultuurgrond bedraagt dan 2506 ha. Gemiddeld neemt dan de geregistreerde oppervlakte cultuurgrond op de hoofdberoepsbedrijven af met 1,5% per jaar, hetgeen minder is dan in de afgelopen periode het geval was (2,3%).

6.5 Aantal arbeidskrachten op de hoofdberoepsbedrijven

De vermindering van het aantal bedrijven en het aantal arbeidskrachten hangt nauw met elkaar samen. De gemiddelde arbeidsbezetting schommelde om de 1,2 vaste mannelijke arbeidskracht per bedrijf. Aangezien deze bezetting al vrij laag is, mag worden aangenomen, dat deze waarschijnlijk niet verder zal verminderen. Uitgaande van 1,2 v.a.k. per bedrijf en 168 bedrijven zal er in 1985 nog voor 202 vaste mannelijke arbeidskrachten in de landbouw (dat wil zeggen op de bedrijven) een arbeidsplaats bestaan.

6.6 De hoofdberoepsbedrijven naar type

De verschuivingen naar bedrijfstype, welke de afgelopen jaren zijn opgetreden, zullen zich vermoedelijk nog wel in dezelfde richting voortzetten. Wellicht is er bij de melkveehouderij nog wel een versnelde specialisatie mogelijk, dit als gevolg van de invoering van de melk-(koel)tank. De keus zal daarbij veelal liggen tussen een groot gespecialiseerd melkveebedrijf, een bedrijf met een volwaardige melkveetak en een volwaardige veredelingstak, danwel een volledige overstap naar de veredeling. Ook bij de veredelingsbedrijven kan een verdere ontmenging worden verwacht, zodat het aantal overwegend veredelingsbedrijven relatief zal toenemen. Vooral vanuit de kleinere vollegrondstuinbouwbedrijven zal zich nog een aantal glastuinbouwbedrijven kunnen ontwikkelen. In het algemeen gesproken zullen de produktieëenheden in de verschillende produktierichtingen groter worden.

Aangezien de blijvende bedrijven het toekomstige aanzien van het gebied en ook de eisen die aan de ruimte worden gesteld bepalen, is in tabel 6.2 de bedrijfstypering voor 1985 aangegeven. Met behulp van de ontwikkelingen in de afgelopen periode (bijlage 4) is, uitgaande van de huidige verdeling bij de blijvers, de verdeling voor 1985 tot stand gekomen. Het resultaat is, dat voor 1985 een zelfde procentuele verdeling van de hoofdtypen wordt verwacht, zoals dat ook in 1975 het geval was (tabel 3.2).

Tabel 6.2 Indeling van de hoofdberoepsbedrijven naar type x)

	Blijvers in 1975		1985	
	aantal	%	aantal	%
1. Rundveebedrijven	90	51	86	51
a. gesp.rundveebedr.	40	23	51	30
b. overw.rundveebedr.	34	19	25	15
c. gemengde bedr.	16	9	10	6
2. Veredelingsbedrijven	42	24	37	22
a. overw.vered.bedr.	25	14	25	15
b. gemengde vered.bedr.	17	10	12	7
3. Tuinbouwbedrijven	44	25	45	27
a. opengrondstuinb.bedr.	18	10	20	12
b. fruitteeltbedrijven	8	5	5	3
c. glastuinbouwbedr.	18	10	20	12
Totaal	176	100	168	100

x) Zie ook tabel 3.2.

6.7 De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte cultuurgrond

Aangezien alle bedrijven op één of andere wijze grond nodig hebben, zal voor ieder type (b.v. ook de veredelingsbedrijven) behoefte aan grond blijven bestaan. De behoefte bij de rundveebedrijven is daarbij duidelijk het grootst. De verwachting is dan ook dat het aandeel van de rundveebedrijven in het grondgebruik de komende jaren iets zal toenemen, echter niet in die mate zoals dat de afgelopen jaren het geval was.

Tabel 6.3 Oppervlakte cultuurgrond per hoofdtype (1985)

	Ha	%	Gemidd. opp. per bedrijf (ha)
1. Rundveebedrijven	1674	80	19,5
2. Veredelingsbedrijven	251	12	6,8
3. Tuinbouwbedrijven	167	8	3,7
	<u>2092</u>	<u>100</u>	<u>12,5</u>

De gemiddelde oppervlakte op de tuinbouw- en veredelingsbedrijven zal volgens de berekening op ongeveer een zelfde niveau blijven als dat van de afgelopen jaren. Bij de rundveebedrijven zal naar verwachting de gemiddelde oppervlakte nog met 0,2 ha per jaar kunnen toenemen. Dit is echter aanzienlijk lager dan in de afgelopen jaren (0,6 ha/jaar).

Bij de rundveebedrijven is, meer dan bij de veredelings- en de tuinbouwbedrijven, de beschikbare oppervlakte voor de vorming van het inkomen van doorslaggevend belang. Daarom is met behulp van de lognormaal methode de bedrijfsoppervlakteverdeling van de rundveebedrijven voor 1985 afgeleid (zie tabel 6.4).

Tabel 6.4 Bedrijfsoppervlaktestructuur van de rundveebedrijven (1985)

Bedrijfsoppervlakteklasse	Aantal	%
tot 5 ha	1	1
5 - 10 ha	8	9
10 - 15 ha	23	27
15 - 20 ha	22	26
20 ha en meer	32	37
Totaal	<u>86</u>	<u>100</u>

"Doel 1980" 1) stelt, dat bedrijven met meer dan 15 ha-cultuurgrond hun melkveehouderij over het algemeen zullen kunnen opvoeren. In 1975 waren dat er 61. Door diverse mutaties zijn er naar verwachting in 1985 nog 54. Zeer waarschijnlijk zal dan de norm ook weer iets anders liggen. Dit betekent dat er dan nog ruim 30 rundveebedrijven zullen zijn, welke naast de melkveehouderij een andere produktietak zullen hebben. Dit klopt met het beeld van tabel 6.2. Zoals gesteld aan het begin van paragraaf 6.6 kan een eventuele invoering van de melktank invloed hebben op de ontwikkeling van het aantalbedrijven met melkvee.

6.8 De ontwikkelingen in de produktietakken

De rundveehouderij

Omdat de akkerbouw een wezenlijk onderdeel (zie paragraaf 4.5) vormt van de rundveehouderij, ligt het aantal sbe in de rundveehouderij in de afgelopen jaren in feite hoger dan in tabel 4.2 is aangegeven. Door ook de akkerbouw, welke ten dienste staat van de rundveehouderij, mee te rekenen, komt het aantal sbe voor de rundveehouderij in 1971 op ca. 13790 en in 1975 op ca. 16075.

Dit is zowel voor 1971 als 1975 ruim 2,6 sbe per grootveeenheid.

Voor de bepaling van het aantal grootveeëenheden in 1985 is het van belang te weten hoe de oppervlakte grasland en mais en de veedichtheid zich zullen ontwikkelen. Op basis van de ontwikkelingen in de afgelopen jaren is tabel 6.5 samengesteld.

Tabel 6.5 Ontwikkeling aantal grootveeëenheden en productieomvang van de rundveehouderij

	1971	1975	1985
Snijmais (incl. voederbieten)/ grasl. verh.	1:20	1: 6	1:3,5
Oppervlakte totaal (ha)	2176	2174	1840
Oppervlakte snijmais + voederbieten	99	319	409
Oppervlakte gras	2077	1855	1431
Aantal g.v.e. per ha totaal	2,4	2,8	3,2
Totaalaantal grootveeëenheden	5236	6061	5929
Aantal sbe per grootveeëenheid	2,63	2,65	2,65
Aantal sbe	13790	16075	15712

1) "Doel 1980". Structuurnota van de Brabantse land- en tuinbouw. Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling. Noord-Brabant, 1976.

Voor een melkveebedrijf met een wat modernere bedrijfsvoering zou de optimale snijmais-graslandverhouding ongeveer 1:2 zijn 1). Voor Nieuw-Ginneken is een verhouding van 1:4, hooguit 1:3 waarschijnlijk, d.w.z. een vijfde tot een vierde deel van de oppervlakte zou voor maisteelt gebruikt gaan worden. Uitgaande van de verhouding 1:3,5 kan een uitbreiding van het maisareaal verwacht worden met ca. 28%. Dit is in overeenstemming met de landelijke verwachtingen. Door teelttechnische verbeteringen zal het aantal g.v.e. per ha gras en mais naar verwachting in een, met het verleden vergelijkbaar tempo, kunnen toenemen.

De totale beschikbare oppervlakte voor de rundveehouderij wordt voor 1985 geschat op 1840 ha, hetgeen een met 1975 overeenkomend percentage is.

Resumerend wordt een terugval van de totale produktie in de rundveehouderij verwacht. Het verlies aan cultuurgrond wordt niet goed gemaakt door de verdergaande intensivering van de bedrijfsvoering. Het beeld kan wellicht nog iets gunstiger zijn, als de rundveehouderij over een deel van de niet-geregistreerde cultuurgrond kan beschikken.

De aantalsverhouding tussen het melkvee en het jong- en mestvee zal waarschijnlijk iets ten gunste van het melkvee veranderen, daar er meer jongvee is dan voor het in stand houden van de eigen rundveestapel noodzakelijk is. Dit zal de ontwikkeling van de melkveehouderij ten goede komen. Veel jong en/of mestvee wordt overigens ook wel gehouden om de meer afgelegen gronden nog zo doelmatig mogelijk te benutten. Het aantal melkkoeien kan dan voor 1985 geschat worden op 3800, hetgeen nog een lichte vooruitgang t.o.v. 1975 betekent. Aannemend dat naast de rundveebedrijven nog op 10 andere (meer gemengde) bedrijfstypen melkvee voorkomt, zullen er in 1985 96 bedrijven met melkvee zijn. Dit betekent gemiddeld bijna 40 melkkoeien per bedrijf, hetgeen t.o.v. 1975 een stijging met 10 stuks inhoudt. Hieruit blijkt echter wel dat er ook in 1985 bedrijven zullen zijn met een te kleine eenheid, zelfs indien gebruik wordt gemaakt van een grupstal. Deze bedrijven zullen er een andere bedrijfstak, veelal veredeling, naast hebben om een voldoende inkomen te kunnen behalen. Invoering van de melk-tank kan eventueel een snellere ontmenging van de bedrijven tot gevolg hebben.

De intensieve veehouderij

De ontwikkeling in de veredelingssector in de komende 10 jaar is van vele factoren afhankelijk. Vooral de vraag naar veredelingsprodukten, afhankelijk van de bevolkingsgroei en de ontwikkeling van de welvaart, is van groot belang. Het is moeilijk om deze factoren apart voor een gebied als Nieuw-Ginneken te bepalen.

1) Ir. H. Wieling. Proefstation voor de Rundveehouderij in "Stikstof", augustus 1973.

Gezien het feit dat de externe factoren, zoals ligging van het gebied ten opzichte van toeleveringsbedrijven en de afzetgebieden, als gunstig kunnen worden beschouwd en overeenkomen met het algemene beeld in Noord-Brabant, kan voor toekomstige ontwikkelingen worden uitgegaan van meer algemenere verwachtingen. "Doel 1980" voorziet voor de komende jaren de volgende ontwikkelingen. Het aantal mestkalveren, leghennen en mestkuikens zal zich stabiliseren op ongeveer het huidige niveau, danwel een lichte terugval te zien geven. In de varkenssector kan nog een groei met ca. 1% per jaar worden verwacht.

Dit betekent dat voor 1985 globaal de volgende aantallen dieren in de lijn der verwachtingen liggen: 16500 mestvarkens; 3575 fokvarkens; 1500 mestkalveren; 30000 leghennen en 60000 mestkuikens. De totale produktieomvang in de veredelingssector zou dan 8600 sbe bedragen. Dit is een gemiddelde jaarlijkse groei met bijna 1%.

Evenals in de afgelopen jaren mag een uitbreiding van het aantal dieren per produktieëenheid en een afnemning van het aantal produktieëenheid worden verwacht. Behalve op de veredelingsbedrijven zal de intensieve veehouderij ook blijven voorkomen op andere bedrijfstypen, b.v. op de rundveebedrijven, welke te klein van oppervlakte zijn om een voldoende inkomen te behalen uit de melkveehouderij.

Het mestprobleem, dat een knelpunt kan zijn voor de ontwikkelingen van de intensieve veehouderij, zal bij de hierboven verwachte groei niet toenemen, daar ook de "afzet"-mogelijkheden door de toeneming van de oppervlakte mais zijn vergroot.

Ook de toepassing van de Hinderwet kan een knelpunt voor de ontwikkeling van de intensieve veehouderij vormen.

De tuinbouw

Blijft het areaal tuinland op 7 à 8% van het gemeentelijke areaal gehandhaafd, dan levert dit voor 1985 een oppervlakte van 157 ha tuinland.

Ook in de tuinbouw wordt een verdere specialisering (1 of 2 teelten per bedrijf) en een intensivering van de produktie verwacht. Vooral het gespreider op de markt brengen van de produkten uit de opengrondstuinbouw kan bij dit laatste aspect van groot belang zijn. In bepaalde perioden buiten het hoogseizoen wordt een hogere prijs verkregen, bovendien wordt een betere arbeidsspreiding mogelijk. Zoals in paragraaf 4.4 reeds is geconstateerd, zijn de tuinbouweenheden veelal te klein. Voor de toekomst is de verwachting van een vermindering van het aantal produktieëenheden en een vergroting van de omvang van deze eenheden op zijn plaats.

De huidige opengrondsteelten zullen zich, zij het misschien in wisselende verhoudingen, wel handhaven. De groei in de boomkwekerij zal iets verminderen en zal daarbij vooral afhankelijk zijn van de ontwikkelingen in Zundert. Het glasareaal zal vermoedelijk een kleine uitbreiding ondergaan.

Gezien de ontwikkelingen in het verleden kan potentieel op ieder bedrijf met tuinbouw uitbreiding van bestaande glasopstanden, danwel de bouw van nieuwe glasopstanden worden verwacht.

Mede gezien de gunstige ligging t.o.v. de veiling bij Breda kan, ondanks de afnemng van het areaal, door de intensivering van de teelten een toeneming van de produktie worden verwacht tot ca. 10000 sbe. De groei van de produktie komt overeen met die van de afgelopen jaren (ca. 2% per jaar).

De akkerbouw

Het totale akkerbouwareaal zal naar verwachting uitbreiden tot 504 ha, dit voornamelijk als gevolg van de uitbreiding van het areaal mais (zie de rundveehouderij). "Doel 1980" verwacht voor de Noordbrabantse zandgronden dat de suikerbieten- en aardappelteelt zich op het niveau van 1975 zullen handhaven. Verder zullen er wat meer akkerbouwmatige groentegewassen gaan worden verbouwd. De granen zullen naar verwachting nog meer terrein verliezen. Na aftrek van het maisareaal (409 ha) betekent dit voor de overige gewassen een oppervlakte van 95 ha, ofwel ongeveer een produktieomvang van 700 sbe.

6.9 De produktieomvang op de hoofdberoepsbedrijven

Uit de voorgaande paragraaf blijkt dat voor 1985 een totale produktieomvang van 35000 sbe kan worden verwacht. Dit betekent een gemiddelde toeneming met 0,5% per jaar; in 1971-1975 was dit 2,6% per jaar. Het gemiddelde aantal sbe per bedrijf ligt dan op 208. Bij een arbeidsbezetting van 1,2 v.a.k. per bedrijf zal het aantal sbe per v.a.k. dan 174 bedragen. Om in 1985 een voldoende grootte produktieomvang per v.a.k. te hebben, zou ongeveer 175 sbe noodzakelijk zijn 1). Deze produktieomvang is berekend door uit te gaan van een produktiviteitsstijging van gemiddeld 4% per jaar. Er kan worden afgeleid dat in 1985 op ruim 50% van de bedrijven deze 175 sbe v.a.k. niet zal worden behaald.

Op de tuinbouwbedrijven zal de situatie relatief iets ongunstiger zijn. In zijn totaliteit betekent één en ander een kleine achteruitgang, vergeleken met het jaar 1975. Dit komt doordat de produktiviteitsstijging in Nieuw-Ginneken (3,3% per jaar) vermoedelijk achter zal blijven bij de in feite verwachte noodzakelijke stijging. Uit tabel 6.6 blijkt verder dat de intensivering van het grondgebruik iets minder snel zal gaan dan in de afgelopen periode het geval was.

1) Het een en ander is afgeleid uit de BUL 1976 (= Bedrijfsuitkomsten uit de landbouw over de jaren 1971/72 tot en met 1974/75. LEI-Den Haag 1976).

Tabel 6.6 Ontwikkeling aantal sbe per bedrijf, per v.a.k. en per ha cultuurgrond

	1971	x)	1975	x)	1985
aantal sbe/bedrijf	118	3,0%	151	3,3%	208
aantal sbe/v.a.k.	97	3,1%	126	3,3%	174
aantal sbe/ha cult.gr.	11,0	2,9%	13,4	2,2%	16,7

x) Toenemingspercentage per jaar.

6.10 De nevenbedrijven

In hoofdstuk 3 en 4 is de toegenomen betekenis van de nevenbedrijven geconstateerd, welke dan voornamelijk betrekking had op de toeneming van het areaal cultuurgrond op de nevenbedrijven. Ook in de toekomst zal met het verschijnsel nevenbedrijf rekening moeten worden gehouden 1). Vermoedelijk zal het aandeel van de hobby-bedrijven iets toenemen en het aandeel rustende landbouwers nog iets verminderen. Uitgaande van de tendenties, welke in de afgelopen periode zijn geconstateerd, is een vooruitberekening van het aantal geregistreerde nevenbedrijven met de daarbijbehorende hoofdkengetallen gemaakt. Het aantal sbe is berekend door dezelfde intensiteit van het grondgebruik (sbe/ha) als in 1975 aan te houden.

Tabel 6.7 De nevenbedrijven in 1985

	abs.	Aandeel in het totaal	
		1985	(1975)
Aantal nevenbedrijven	80	32%	(27%)
oppervlakte (ha)	414	17%	(11%)
aantal sbe/ha	9	-	-
aantal sbe (totaal)	3726	10%	(8%)
Gem. opp. per bedrijf (ha)	5,2	-	-
Gem. aantal sbe per bedrijf	47	-	-

6.11 De ontwikkelingen per deelgebied

Het toekomstige aantal hoofdberoepsbedrijven, berekend volgens de methode van uittreding en toetreding, wijkt voor de gehele gemeente gezien slechts weinig af van het aantal hoofdberoepsbedrijven dat als "blijver" is aangemerkt. Per deelgebied is evenwel geen berekening gemaakt volgens de eerste methode en is alleen het aantal blijvers bekend.

1) Zie ook: Landbouw als nevenberoep. Uit: Bedrijfsontwikkeling, jaargang 7 (1976) nr. 5 en Drs. J.J.J.Kloprogge en Ir. J.H.Slot: De landbouw als nevenberoep in 1975. Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag 1977.

Voor het aantal hoofdberoepsbedrijven voor 1985 is uitgegaan van de procentuele verdeling van de blijvers over de deelgebieden. Voor de deelgebieden Bavel, Ulvenhout en Galder is het dan te verwachten jaarlijkse afnemingspercentage achtereenvolgens 1,3, 3,7 en 3,3. In de afgelopen periode waren deze percentages resp. 3,2, 3,2 en 3,6.

De te verwachten oppervlakte cultuurgrond is voor de deelgebieden op een zelfde wijze bepaald als dat in paragraaf 6.4 is gebeurd. Ook voor de bedrijfstypering per deelgebied is uitgegaan van de verdeling van de typen over de "blijvers" en de daarin te verwachten veranderingen. Het één en ander is aangegeven in tabel 6.8. Uit deze tabel blijkt, dat de gemiddelde oppervlakte per bedrijf in het deelgebied Bavel vermoedelijk iets achteruit zal gaan (was in 1975 12,5 ha). Dit komt enerzijds door het hoge percentage blijvende bedrijven, anderzijds door de te verwachten vermindering van het areaal cultuurgrond. De structuurverslechterende werking van de onttrekking van cultuurgrond aan de landbouw weegt juist dan zwaar, wanneer delen van bedrijven, zoals in de afgelopen jaren is gebeurd, worden aangekocht. In Ulvenhout en Galder worden nog mogelijkheden verwacht om de gemiddelde oppervlakte per bedrijf uit te breiden.

Tabel 6.8 De deelgebieden in 1985

	Bavel		Ulvenhout		Galder		Totaal	
	aan- tal	%	aan- tal	%	aan- tal	%	aan- tal	%
Hoofdberoepsbedr.	69	41	53	32	46	27	168	100
Opp. cult.gr. (ha)	815	39	639	31	638	30	2092	100
Gem. opp. per bedr. (ha)	11,8		12,0		13,9		12,5	
Bedrijfstypering:								
rundveebedr.	35	50	25	47	26	57	86	51
vered.bedr.	19	28	10	19	8	17	37	22
tuinbouwbedr.	15	22	18	34	12	26	45	27
Totaal	69	100	53	100	46	100	168	100

Verder mag worden verwacht dat in ieder deelgebied elk bedrijfstype zal blijven voorkomen, zij het in enigszins wisselende verhoudingen.

Uitgaande van 16,7 sbe per ha cultuurgrond kunnen de volgende gemiddelde aantallen sbe per bedrijf worden berekend: Bavel 197, Ulvenhout 202, Galder 230. Dit zou betekenen dat zowel in Bavel als in Ulvenhout de mogelijkheden tot het verwerven van een inkomen relatief het minst rooskleurig zullen zijn. Bij met 1975 vergelijkbare verhoudingen van de intensiteit van het grondgebruik, zal de situatie in Bavel nog ongunstiger zijn.

Zoals reeds is geconstateerd, is het nevenbedrijf een blijvend verschijnsel. In ieder deelgebied zullen ze dan ook blijven voorkomen. Wellicht kan de relatieve betekenis van de nevenbedrijven in Ulvenhout en Galder iets toenemen door een hoger afnemingspercentage van de hoofdberoepsbedrijven.

6.12 Evaluatie toekomstige ontwikkelingen

Uit de te verwachten toekomstige ontwikkelingen is afgeleid, dat in 1985 ca. 50% van de bedrijven een onvoldoende produktie-omvang heeft. Ten opzichte van 1975 houdt dit geen verbetering in. In feite zou een snellere ontwikkeling dan verwacht wordt noodzakelijk zijn. Om meer produktie per man te bereiken zijn 2 mogelijkheden aanwezig, t.w.: een extra vermindering van het aantal arbeidskrachten of een opvoering van de totale produktie. Mede gezien de werkgelegenheidssituatie buiten de landbouw, lijkt een snellere vermindering van het aantal arbeidskrachten en daarmee van het aantal bedrijven onwaarschijnlijk. Opvoering van de produktie is eigenlijk alleen mogelijk in de intensieve veehouderij, aangezien bij de rundveehouderij, welke sterk grondgebonden is, al sprake is van een zeer intensieve bedrijfsvoering en bij de tuinbouw al rekening wordt gehouden met een even sterke ontwikkeling als in het verleden het geval was. Gezien de ontwikkelingen van de vraag naar produkten uit de intensieve veehouderij, ligt echter een versterkte uitbreiding van deze sector niet in de lijn der verwachtingen.

7. Ruimtelijke en planologische aspecten

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan de ruimtelijke en planologische aspecten die samenhangen met de in de agrarische sector te verwachten ontwikkelingen. Hierbij zal ook worden ingegaan op de betekenis van een aantal aanspraken van niet-agrarische zijde, die bij de voorbereiding van het bestemmingsplan buitengebied, zij het soms modelmatig, aan de orde zijn geweest 1).

7.2 Functies van de land- en tuinbouw

Uit een oogpunt van ruimtelijke ordening is het van belang te weten welke functies de land- en tuinbouw zoal kan vervullen. Immers bij het nemen van maatregelen dient rekening te worden gehouden met de effecten op de verschillende functies.

De eerste functie van de landbouw (= land- en tuinbouw) is de produktie van voedsel en grondstoffen. De landbouw levert een belangrijke bijdrage aan het nationale inkomen. Bovendien is het een niet te onderschatten stuwende bedrijvigheid.

Het beheren van het landelijke gebied kan worden gezien als de tweede functie van de landbouw. Tegenwoordig wordt het landschap ook vooral als een produkt van de landbouw gezien 2). De agrariërs bepalen immers in grote mate door hun activiteiten, hun bebouwing, het grondgebruik en de agrarische inrichting het aanzien van het landelijk gebied. De landbouw geeft derhalve vorm aan een groot deel van de landelijke ruimte.

Door middel van de produktie van voedsel, grondstoffen (en landschap) zorgt de landbouw voor werkgelegenheid, zowel direct als indirect in de verwerkende en toeleverende bedrijven. (Zie ook paragraaf 2.4). Dit kan als de derde functie van de landbouw worden gezien.

-
- 1) De aard en de omvang van de niet-agrarische aanspraken zijn gebaseerd op:
 - a. Mededelingen van de gemeente met betrekking tot een aantal nagenoeg vaststaande plannen.
 - b. Een aantal modellen t.a.v. het natuur- en landschapsbehoud in het gemeentelijk buitengebied, samengesteld door Snelder, BV., Buro voor landschapsarchitectuur en openluchtrecreatie, Nieuwegein 1976.
 - 2) Oriënteringsnota (Eerste deel van de Derde nota over de ruimtelijke ordening), Den Haag 1973.

Bij de vierde, evenals de vorige al min of meer afgeleide, functie van de landbouw, die als bron van inkomsten, gaat het om de beloning van de ingezette produktiemiddelen (arbeid, grond en kapitaal). Aldus levert de land- en tuinbouw een inkomen op voor de in deze bedrijfstak en in de afhankelijke bedrijfstakken werkende personen.

In Nieuw Ginneken zullen in 1985 naar verwachting omstreeks 200 arbeidskrachten hun brood in de landbouw moeten verdienen. Voor deze arbeidskrachten is het belangrijk dat zij een voldoende inkomen verwerven en met plezier hun werk verrichten. Deze beloning moet worden behaald met het produceren van voedsel en grondstoffen. Mede gezien de verwachtingen van het gestelde in hoofdstuk 6 zal dit moeten geschieden door het verkrijgen van een zo hoog mogelijke opbrengst (ook in de tijd) tegen zo laag mogelijke kosten, zodat nog een acceptabel netto-overschot kan worden bereikt. Dit impliceert dat de bedrijfsvoering zal moeten plaatshebben onder de gunstigste omstandigheden, dat geen produktiecapaciteit zal mogen verloren gaan en dat bovendien mogelijkheden tot uitbreiding van deze capaciteit aanwezig blijven. De zekerheid voor het kunnen continuëren van het bedrijf en bepaalde produktiewijzen vormt eveneens een belangrijke voorwaarde voor een gunstige bedrijfsontwikkeling. Goede mogelijkheden tot het verwerven van een inkomen zijn bovendien van belang voor het voortbestaan van bepaalde agrarische landschappen. Verpaupering van de landbouw kan leiden tot verpaupering van het landschap 1).

7.3 Ruimtelijk-structurele aspecten

Wat zijn nu de eisen die de land- en tuinbouw stellen aan de ruimtelijke structuur 2)? Een bestemmingsplan beoogt een ruimtelijke structuur, waarvan de landbouw 3) een element is, te scheppen of te handhaven, waarbinnen de gewenste ontwikkelingen zo goed mogelijk kunnen verlopen. Zo'n bestemmingsplan doet dat door aan de in het plan begrepen gronden een bepaalde functie toe te kennen, of wel een bestemming te geven. Zonodig zullen in verband met de aangegeven bestemming voorschriften van kracht zijn omtrent

-
- 1) Ir. K.M. Dekker. Landbouw en landschap in bestemmingen buitengebied, Mededeling No. 142, Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1976.
 - 2) De ruimtelijke structuur is het totale (ruimtelijke) bouwwerk van gelokaliseerde elementen en hun onderlinge relaties. Uit: F. Vonk, Planologische problemen als gevolg van het proces van verstedelijking in Nederland, TNO-project No. 74-11.
 - 3) Hier wordt bedoeld: de land- en tuinbouw. Deze opmerking geldt ook in de verdere tekst waar over de landbouw wordt gesproken.

het gebruik van de grond en de opstallen en het bouwen. Door een afweging te maken met andere functies kan de gemeente de landbouw in zo'n bestemmingsplan beschermen, beperken of stimuleren. Voor de landbouw is het van belang dat deze de gewenste of verwachte interne structuur, te weten de agrarische structuur, kan verwezenlijken. Deze agrarische structuur is steeds aan veranderingen onderhevig, en ter verbetering ervan voert de regering een agrarisch structuurbeleid. De ruilverkaveling is hierbij wel één van de bekendste maatregelen met (een duidelijke) invloed op de ruimtelijke structuur.

Bij onderstaande beschouwing over de ruimtelijke structurele aspecten is een aantal algemene voorwaarden en globale normen aangeduid, van belang voor een zo gunstig mogelijke ontwikkeling van de landbouw in Nieuw-Ginneken, aansluitend bij de aan de gang zijnde en de te verwachten ontwikkelingen. Hierbij valt te denken aan de volgende processen: intensivering, schaalvergroting, specialisering, mechanisering etc. Deels zal reeds aan de te noemen voorwaarden en normen zijn voldaan (zie hoofdstuk 5). Wel dient echter te worden bedacht dat men heeft te maken met een "levende" materie, zodat ook bij ogenschijnlijk goede omstandigheden aanpassingen nodig blijken. Overname van vrijgekomen gronden kan bijvoorbeeld aanpassing van de parcelering of ontsluiting noodzakelijk maken. Evenzo kunnen nieuwe oogsttechnieken e.d. voortdurend nieuwe eisen stellen.

Algemene (gebieds-)aspecten

Het verlies aan cultuurgrond zal zoveel mogelijk moeten worden vermeden. Verlies aan cultuurgrond verkleint niet alleen de agrarische productiecapaciteit, maar remt ook de verbetering van de bedrijfsoppervlaktestructuur af. Mocht toch een uitbreiding van het niet-agrarische ruimtebeslag noodzakelijk zijn, dan zou dit uit agrarisch oogpunt zo geconcentreerd mogelijk moeten geschieden en zou bovendien moeten worden aangesloten bij reeds bestaande niet-agrarische activiteiten (bijvoorbeeld woningbouw tussen Breda en Bavel). Een verdere versnippering van de agrarische ruimte zou zoveel mogelijk moeten worden tegengegaan, onder meer om de volgende redenen:

- Het is van belang dat de landbouw kan worden beoefend in een zo groot mogelijke aaneengesloten ruimte. Dit biedt o.a. schaalvoor- delen (b.v. bij het melkophalen) en de mogelijkheid om de gunstige gebruiks- en inrichtingsvormen te kiezen.
- Het is belangrijk dat de grens tussen het element landbouw en de andere elementen van het ruimtelijke bouwwerk zo kort mogelijk is. Dit beperkt de randinvloeden. Immers, des te korter deze grens des te geringer zijn de contacten over en weer, des te kleiner de kans op conflicten.

Met name voor de melkveehouderij heeft een vergaande versnippering, gezien de huidige wijze van bedrijfsvoering met een ligboxenstal en de daarbij vereiste grote huiskavel, ernstige gevol-

gen. Voor de tuinbouw en de intensieve veehouderij lijkt de mate van versnippering iets minder belangrijk, aangezien er minder ruimte per bedrijf nodig is. Een goed functionerende tuinbouw stelt echter ook hoge eisen aan de inrichting van het gebied. Uit milieuhygiënische overwegingen zou het gewenst zijn om bij woningbouw en recreatieactiviteiten e.d. een ruime afstand in acht te nemen tot de bedrijven met intensieve veehouderij 1).

In gebieden met een agrarische bestemming is het van belang dat de landbouw voor de bedrijfsvoering en de noodzakelijke structurele aanpassingen die maatregelen kan nemen of laten uitvoeren die uit landbouwkundig oogpunt het meest gewenst zijn. Hierbij valt o.a. te denken aan een aantal kostenverlagende activiteiten, zoals verbetering bereikbaarheid van de gronden, aanpassing verkaveling en parcelering, aanpassing gebouwen of nieuwbouw etc., aan opbrengstverhogende activiteiten, zoals verbetering waterhuishouding, aanpassing bemestingsniveau etc. en aan activiteiten die een bepaalde opbrengstvermindering tegengaan, zoals gebruik bestrijdingsmiddelen etc.

Beperkingen met betrekking tot het landbouwkundig gebruik van de ruimte betekenen een aantasting van de toch al niet zo rooskleurige positie van de landbouw.

Inrichtingsaspecten

Naast voorschriften ten aanzien van het bouwen en het gebruik van de grond en de opstallen worden in bestemmingsplannen voorschriften aangetroffen met betrekking tot (het wijzigen van) de produktieomstandigheden. Het verbeteren van deze produktieomstandigheden is voor de land- en tuinbouw echter veelal een noodzaak. De produktieomstandigheden kunnen in groter verband (ruilverkaveling Bavel, A2-projecten) of in individueel verband (o.a. via particulier cultuurtechnische werken) worden gewijzigd.

Daar voor de melkveehouderij een goede verkaveling van groot belang is, kan incidenteel nog een boerderijverplaatsing worden verwacht. Omdat door de veranderde transporttechnieken (melktankauto's, bulkvervoer) ligging aan een verharde weg vrijwel noodzakelijk is, zal verplaatsing steeds gebeuren naar goed bereikbare gebieden, tenzij een uitzonderlijke verkavelingssituatie een rol speelt. Hervestiging zal immers vooral plaatshebben op een kavel die groot genoeg is om 's zomers de koeien bij huis te kunnen melken. Te denken valt aan een grootte van de kavel van ongeveer de helft tot twee derde van het totale bedrijfsareaal.

1) Hierbij zou gedacht kunnen worden aan een omgekeerde toepassing van de z.g. afstandsgrafiek. Met behulp van deze afstandsgrafiek wordt, bij zijn gebruikelijke toepassing, beoordeeld of een nieuw te stichten of aanmerkelijk uit te breiden tak in de (intensieve) veehouderij een hinderwetvergunning wordt verleend. Zie: Veehouderij en Hinderwet, Den Haag, 1976.

Verplaatsing van veredelingsbedrijven kan om milieuhygiënische redenen eveneens tot de mogelijkheden behoren. Vooral als er sprake is van nieuwbouw die gepaard gaat met een uitbreiding van het aantal dieren, zou kunnen worden verwacht dat op ruimere afstand van de bebouwde kom of andere hindergevoelige objecten gaat worden gebouwd.

Op bedrijven met tuinbouw kan de oprichting van kassen tot de mogelijkheden behoren. Een goede waterhuishoudkundige toestand is hierbij vereist. Onderbemaling of drainage kan noodzakelijk zijn.

Om de arbeid en de werktuigen bij het veldwerk goed te kunnen benutten dienen de gronden zo dicht mogelijk bij huis te liggen en dienen de percelen goed van vorm (d.w.z. rechthoekig) te zijn en een voldoende oppervlakte te hebben. De topografische percelen zouden 2 à 3 ha groot moeten zijn. Bovendien mogen de gronden eigenlijk niet verder dan 700 m van een verharde weg liggen. Indien economische criteria verbetering van de bereikbaarheid van de gronden rechtvaardigen, kan de mogelijkheid bestaan dat, afgezien van de reeds uitgewerkte plannen voor het deelgebied Bavel, de Heistraat en de Beekweg worden verhard.

Voor het produktievermogen van de grond is een goed functionerende waterhuishouding van groot belang. Beekverbetering (b.v. de gehele Strijbeekse beek), verbetering van de detailontwatering (b.v. opschonon en uitdiepen van kavelsloten) en drainage bieden mogelijkheden voor een betere regulering in natte tijden. Om droge perioden te overbruggen kan een beregeningsinstallatie (reeds op veel bedrijven aanwezig) een uitkomst bieden. Een goede waterhuishouding geeft niet alleen een hogere produktie, maar heeft ook een gunstige invloed op de kwaliteit van het voeder en op de begaanbaarheid van de grond (minder trap- en rijschade). Bovendien wordt het groeiseizoen langer.

Om een vlotte bewerking mogelijk te maken is een vlakke maaiveldsligging van belang. Egalisatie kan daarom nodig zijn. Deze maatregel komt bovendien het functioneren van de waterhuishouding ten goede.

7.4 De invloed van de zich ontwikkelende landbouw op het ruimtelijke patroon

In hoofdstuk 6 werd verwacht dat de ontwikkelingen in de land- en tuinbouw in het recente verleden ook in de toekomst zullen doorgaan, zij het in een wat minder snel tempo. Wat zijn nu de (zichtbare) ruimtelijke gevolgen van deze ontwikkelingen, in het bijzonder ook wanneer rekening wordt gehouden met de voorwaarden zoals die in de voorgaande paragraaf zijn geformuleerd?

Het is mogelijk dat, door de verwachte minder snelle ontwikkelingen, de gevolgen voor het ruimtelijke patroon minder zullen zijn dan in het verleden het geval is geweest.

Hier en daar zullen nog nieuwe bedrijfsgebouwen kunnen verschijnen. De gebouwen, veelal strak van lijn, zullen architectonisch verschillen van de oorspronkelijke gebouwen van de streek. In deze nieuwe bedrijfsgebouwen zullen de meeste activiteiten zijn geconcentreerd, in tegenstelling tot hetgeen op dit moment veel voorkomt, nl. in meerdere kleine schuren, onregelmatig om het oude hoofdbedrijfsgebouw staand. Rond oudere bedrijfsgebouwen zal een aantal gebouwen verschijnen, waarin de intensieve veehouderij zal worden bedreven.

Met de vermindering van het aantal bedrijven of soms verplaatsing van bedrijven zal een aantal bedrijfsgebouwen hun landbouwkundige functie verliezen. Veelal wordt in deze gebouwen nog een nevenbedrijf (eigenlijk dus nog landbouwkundig gebruik) bedreven of wordt het geheel voor bewoning geschikt gemaakt. Vooral bij dit laatste kunnen nogal eens afwijkende bouwwijzen en/of beplantingen optreden.

Bij een beleid, gericht op het tegengaan van ruimtelijke versnippering uit agrarisch oogpunt gezien, zullen de open gebieden gehandhaafd blijven, zij het dat incidenteel en verspreid nog een nieuw bedrijf kan worden verwacht (deelgebied Bavel, langs de Mark). Vestiging zal dan hoofdzakelijk omwille van verkavelings-technische of milieuhygiënische redenen plaatshebben.

In het deelgebied Bavel worden enkele nieuwe verharde ontsluitingswegen aangelegd. De openheid van dit gebied behoeft hierdoor geen wezenlijke verandering te ondergaan. In de andere deelgebieden behoeven geen nieuwe ontsluitingswegen te worden verwacht, wellicht wel (semi-)verharding van de Heistraat en de Beekweg.

Daar het verbeteren van de verkaveling een administratieve maatregel betreft, behoeft het op zich nauwelijks landschappelijke gevolgen te hebben. De aanpassingswerken (b.v. ontsluiting, percelering) kunnen echter wel consequenties hebben. Het verbeteren van de percelering kan gevolgen voor het sloten- en landschapspatroon met zich meebrengen, met name in de coulisseachtige gebieden. Een aantal dichtgegroeide sloten zal daarbij verdwijnen of worden rechtgetrokken. Wanneer enkele houtopstanden (wallen) zullen verdwijnen, zal het coulisseachtige landschap iets grootschaliger worden.

De intensivering van de bedrijfsvoering is mede tot uiting gekomen in een toeneming van het maisareaal. Op vooral verder van de bedrijven gelegen gronden mag nog een geringe uitbreiding van het maisareaal worden verwacht.

7.5 Factoren die de agrarische ontwikkelingen kunnen bemoeilijken of belemmeren

Deze factoren kunnen naar hun aard nogal sterk verschillen; daarom is dan ook een indeling in 4 categorieën gemaakt.

1. Interne landbouwfactoren (agrarisch-structurele factoren)

Uit de toekomstverwachting blijkt dat in 1985 op ongeveer 50% van de bedrijven een onvoldoende produktieomvang zal worden behaald. Of de totale produktie per bedrijf is te gering of het aantal blijvende bedrijven is te groot. Uitbreiding van de produktie is eigenlijk alleen mogelijk in de intensieve veehouderij. Gezien de afzetmogelijkheden lijkt een grotere uitbreiding dan het in hoofdstuk 6 veronderstelde niet te verwachten. Een snellere daling van het aantal bedrijven ligt, mede gezien de huidige werkgelegenheid, niet in de lijn der verwachtingen.

De produktieomstandigheden, belangrijk om tegen zo laag mogelijke kosten te kunnen produceren, steken gemiddeld genomen niet ongunstig af tegen die van de omliggende gemeenten. Vooral via de ruilverkaveling in Bavel ligt een verdere verbetering in het verschiet.

2. Vermindering van de oppervlakte cultuurgrond

Voor Nieuw-Ginneken betekent vermindering van de oppervlakte cultuurgrond een inkrimping van de produktiecapaciteit en geringere mogelijkheden ter verbetering van de bedrijfsoppervlaktestructuur. Zou er de komende jaren geen cultuurgrond voor niet-agrarische doeleinden verloren gaan, dan zou voor 1985 op een totale produktieomvang van ca. 36500 sbe mogen worden gerekend, hetgeen 1500 sbe meer is dan in hoofdstuk 6 wordt verwacht. Bij de berekening is ervan uitgegaan dat door betere mogelijkheden in de meer grondgebonden produktietakken een verdergaande uitbreiding van de produktie in de intensieve veehouderij niet zal plaatshebben.

Blijkt de onttrekking van de cultuurgrond toch nodig, dan maakt het verschil hoe het aankoopbeleid wordt gerealiseerd. Tot dusver werden door de gemeente nagenoeg steeds delen van bedrijven opgekocht. Een andere mogelijkheid zou zijn hele bedrijven opkopen en de niet benodigde grond zou ten goede kunnen komen aan andere bedrijven (bijvoorbeeld overdragen via de Directie Beheer Landbouwgronden). Deze grond zou in beginsel kunnen worden aangewend om er andere bedrijven mee te vergroten, om bepaalde verkavelingsproblemen op te lossen of om opschuiving (= vestiging van een agrariër in een opgekocht bedrijfsgebouw dat betere mogelijkheden biedt dan zijn eigen gebouwen) te bewerkstelligen.

Aankoop van delen van bedrijven blijkt een ongunstige werking op de agrarische structuur te hebben. Bij aankoop van de 175 ha via hele bedrijven (aangenomen dat steeds evenveel grote en kleine bedrijven worden opgekocht en dat bovendien de uitgekochte agrariërs zich niet opnieuw zullen vestigen) is een aanzienlijke verbetering van de gemiddelde bedrijfsgrootte en -omvang te verwachten (zie tabel 7.1, blz. 78). In deze theoretische beschouwing is reeds verdisconteerd dat de noodzaak bij de laatste wijze van aankoop om de produktie in de intensieve veehouderij te

verhogen geringer is. Bovendien zullen juist minder investeringen plaatshebben om de rest van het bedrijf draaiende te houden. Ondanks de vermindering van de totale produktie in de gemeente komt het gemiddelde aantal sbe per bedrijf duidelijk hoger (9) te liggen.

Tabel 7.1 Invloed aankoopbeleid (van 175 ha) op de agrarische structuur

	Aankoop delen van bedrijven	Aankoop hele bedrijven
<u>Aantal bedrijven (in 1985)</u>	168	155
Oppervlakte cultuurgrond per bedrijf (ha)	12,5	13,5
Aantal sbe per bedrijf	208	217
Totale oppervlakte cultuur- grond (ha)	2092	2092
Totale produktieomvang (sbe)	35000	33600
Aantal sbe per ha	16,7	16,1

Een ander voordeel bij aankoop van gehele bedrijven is dat bijvoorbeeld via de DBL agrarisch-structurele verbeteringen tot stand kunnen komen en onnodige versnippering wordt tegengegaan. Met name in het deelgebied Bavel, waar geringe mogelijkheden tot oppervlaktevergroting aanwezig zijn, kan een goed aankoopbeleid de kansen op een verdere verkleining van deze mogelijkheden teengaan. Bovengenoemde effecten hebben hun betekenis voor de land- en tuinbouw in zijn totaliteit; de individuele agrariër kan echter door welke omstandigheid dan ook de voorkeur geven aan de aankoop van een deel van een bedrijf.

3. Factoren samenhangend met natuur en landschap

Omwille van natuur- en landschapsbehoud worden nogal eens bezwaren geuit tegen bepaalde landbouwtechnische verbeteringsmaatregelen en produktiemethoden. In bestemmingsplannen worden regelmatig voorschriften en bepalingen opgenomen ten bate van bovengenoemde belangen, die echter wel het realiseren van goede produktieomstandigheden en bepaalde bouwwijzen of het uitoefenen van bepaalde produktietakken sterk beperken of onmogelijk maken 1).

Dergelijke voorschriften en bepalingen kunnen leiden tot verlaging van de opbrengst van de gewassen, verhoging van de bewerkingskosten, stijging van de arbeidskosten voor het melken en de veeverzorging en/of verhoging van de kosten van de bedrijfsgebouwen.

1) P. v.d. Linden e.a. Bestemmingsplannen buitengebied en de land- en tuinbouw. Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1977.

Hieronder volgt een beknopt overzicht 1) van het soort voorschriften en bepalingen die dergelijke, de ontwikkeling van de landbouw in de weg staande, gevolgen kunnen hebben.

- Verlaging van de opbrengst per ha en/of beperktere mogelijkheden tot produktieverhoging.
Deze ontstaan door voorschriften als: geen verbetering waterhuishouding, geen egalisatie, geen graslandverbetering, niet rooien van houtwallen, geen of beperkt kunstmestgebruik, geen onkruidbestrijding.
- Verhoging en/of minder mogelijkheden tot verlaging van de werkingskosten (voor transport, voederwinning, graslandverzorging en onderhoud landerijen).
Door beperkingen als: niet mogen rooien en slechten van houtwallen, geen egalisatie, geen wijziging perceelsvorm, geen vergroting van percelen, geen verbetering van waterhuishouding, geen aanleg of verharding van wegen, eisen ten aanzien van de ligging van gebouwen.
- Verhoging en/of minder mogelijkheden tot verlaging van de kosten van melken en veeverzorging.
Verhoging van deze kosten ontstaat door bepalingen ten aanzien van afmetingen, vorm en inrichting van de gebouwen en de ligging ten opzichte van andere gebouwen. Deze kunnen het bouwen van of verbouwen tot rationele bedrijfsgebouwen verhinderen.
- Verhoging van de oprichtingskosten van bedrijfsgebouwen.
Deze verhoging kan ontstaan door voorschriften en bepalingen ten aanzien van de vorm en afmetingen, eisen aan de constructie, materiaalgebruik, beplanting en ligging t.o.v. andere gebouwen.

Bij de laatste categorie is ervan uitgegaan dat de benodigde gebouwen - zij het onder kostenverhogende voorschriften en/of bepalingen - kunnen worden opgericht. Dat is ook de meest voorkomende situatie 2), al kan het wachten op een bouwvergunning lang duren. Indien een bedrijf echter niet kan bouwen doordat het geen of een te klein bouwperceel krijgt zonder dat vrijstelling van het bouwverbod mogelijk is, dan wordt het bedrijf gedwongen een verouderde vorm van bedrijfsvoering voort te zetten. Van een "gezonde ontwikkeling" kan dan uiteraard geen sprake zijn.

De hiervoor genoemde invloeden werken over het algemeen direct beperkend (indien men zijn bedrijf verder wil ontwikkelen of indien men bepaalde kostenbesparende maatregelen wil uitvoeren). Veelal is echter ook een indirecte werking aanwezig. Zo heeft verlaging van de voederopbrengst per ha een versterkend effect op de behoefte aan uitbreiding van de oppervlakte cultuurgrond per be-

1) Zie ook: P.v.d.Linden, F.M. de Noord en H.R. Oosterveld.
De positie van de land- en tuinbouw in Twente, nu en in de toekomst. Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1976.

2) Zie noot op blz. 78.

Kaart 6

Stuudiemodel natuur- en landschapsbehoud

Gemeente NIEUW GINNEKEN

Legenda:

■ gemeentegrens

●●● deelgebiedsgrens

Cultuurgrond met mogelijke beperkingen
t.a.v.:

A het bouwen (a)
de waterhuishouding (e)
egalisaties etc. (f)
de ontluiting (g)
het verwijderen van houtopstanden (h)

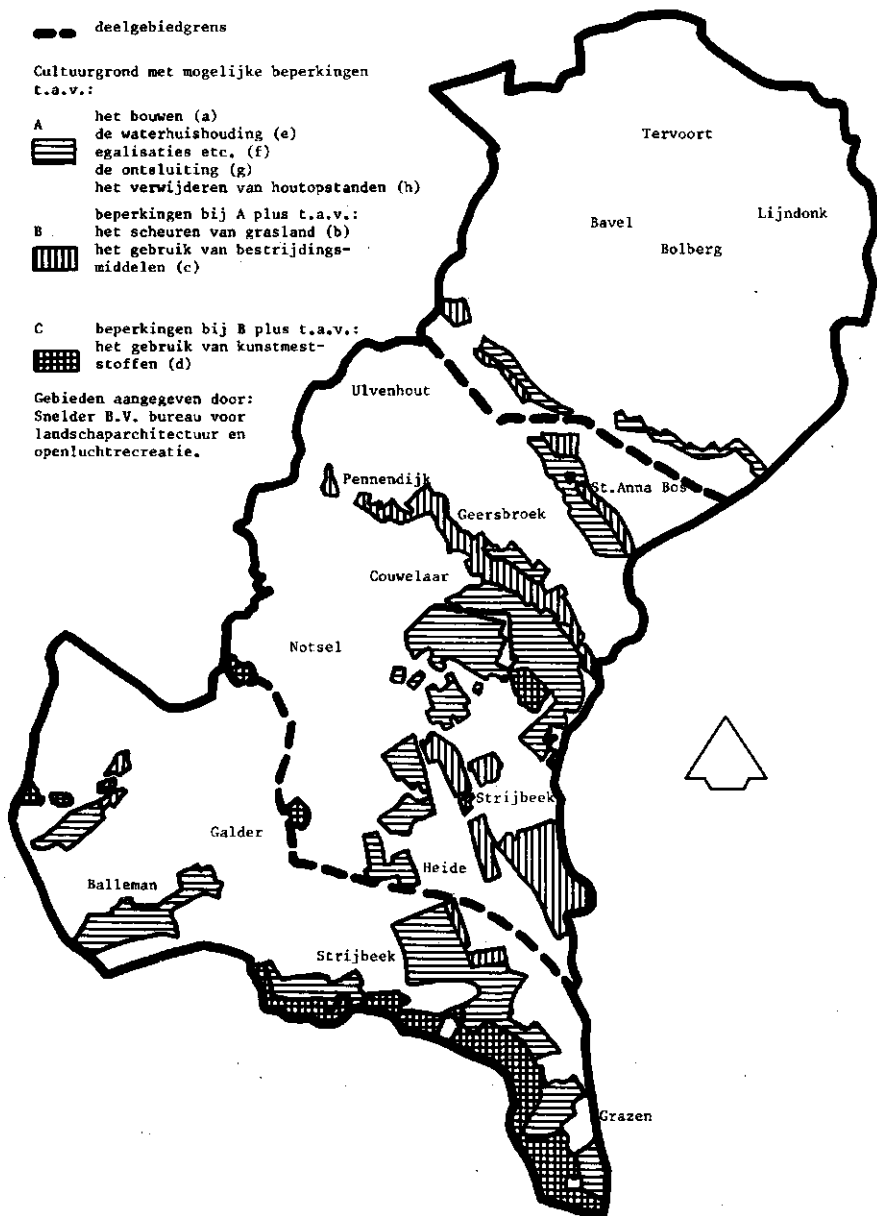
B beperkingen bij A plus t.a.v.:
het scheuren van grasland (b)
het gebruik van bestrijdings-
middelen (c)

C beperkingen bij B plus t.a.v.:
het gebruik van kunstmest-
stoffen (d)

Gebieden aangegeven door:
Snelder B.V. bureau voor
landschaparchitectuur en
openlucht recreatie.

drijf: er is mēer grond nodig om het voer voor de veestapel te verkrijgen. Een extra schaalvergroting wordt daarmee noodzakelijk hetgeen een nauwelijks te verwezenlijken zaak lijkt. Ook de uitwijkmogelijkheid naar door anderen gewonnen ruwvoerders heeft zijn nadelen en beperkingen. Het een en ander kan er na enige tijd toe leiden dat stagnatie en achteruitgang van de bedrijfsresultaten (en dus van het inkomen) optreedt of een sterke drang tot uitbreiding van de minder grondgebonden produktietakken (intensieve veehouderij) ontstaat.

In Nieuw-Ginneken is de situatie in de agrarische bedrijfstak in het algemeen zo dat beperkingen al gauw aanleiding geven tot een verslechtering van de inkomenspositie (tenzij er inkomenscompensaties tegenover staan). Omdat de bedrijfsvoering reeds vrij intensief is, kunnen vrij lichte beperkingen sterk ingrijpen.

Om enig inzicht te verkrijgen in de mate van de eventuele gevolgen zijn via een theoretisch model enkele consequenties van een aantal mogelijke beperkingen doorberekend. Het model is gebaseerd op de beperkingen die nodig zijn om bepaalde natuur- en landschapswaarden te behouden 1). Bij de hieronder ten behoeve van het studiemodel aangegeven beperkingen zijn tevens de oppervlakten vermeld waarvoor de beperkingen van kracht zouden moeten zijn, dat wil zeggen de oppervlakten in gebruik bij de hoofdberoepsbedrijven. Op kaart 6 zijn de verschillende gebieden aangegeven. Daarbij is ook aangegeven welke beperkingen elkaar overlappen.

De beperkingen met de erbij behorende oppervlakten in het studiemodel zijn:

- a. Nieuwbouw dient achterwege te blijven. Bestaande bedrijven krijgen een bouwperceel waarbinnen ook bepaalde beperkingen t.a.v. verbouw en nieuwbouw van kracht zijn. Kleine agrarische hulpgebouwen (melkstal, schuilgelegenheid) zijn toegestaan (500 ha).
- b. Het scheuren van grasland zal moeten worden gebonden aan het vereiste van een aanlegvergunning en aan een verklaring van geen bezwaar van Gedeputeerde Staten (GS) (215 ha).
- c. Het gebruik van insecticiden en herbiciden is niet toegestaan (215 ha).
- d. Het gebruik van kunstmeststoffen is gebonden aan een aanlegvergunning en een advies van de Hoofd-ingenieur Directeur van de Landinrichting (87 ha).
- e. De grondwaterstand zal niet mogen worden verlaagd (500 ha).
- f. Ontgroning, afgraving, ophoging en egalisaties zullen niet mogen plaatshebben (500 ha).
- g. Verdere ontsluiting en verharding van wegen en paden is niet toegestaan (500 ha).
- h. In het gehele gemeentelijke buitengebied is het verwijderen van houtopstanden, exclusief populieren, verboden.

1) De beperkingen en de oppervlakten waarvoor de beperkingen van kracht zouden moeten zijn, zijn aangegeven door Landschapsbureau Snelder BV. Nieuwegein, 1976.

Wat is nu de betekenis van deze beperkingen voor de land- en tuinbouw in Nieuw-Ginneken? Hierbij dient een aantal kanttekeningen te worden geplaatst, t.w.:

- Het gaat om een studiemodel. Dat wil zeggen dat in het uiteindelijke bestemmingsplan meer of minder, dan wel andersoortige beperkingen mogelijk kunnen zijn.
- Om een beeld te krijgen van de invloeden van de beperkingen wordt er bij de berekeningen vanuit gegaan dat bepaalde vergunningen, vrijstellingen e.d. niet worden verkregen. In de praktijk zullen, indien bepaalde voorschriften beperkingen met zich meebrengen al dan niet op advies van een bepaalde agrarische instantie, wel vergunningen, vrijstellingen, ontheffingen etc. worden verkregen. Dit zal afhangen van het uiteindelijke (gemeentelijke) beleid. De feitelijke uitwerking op de land- en tuinbouw kan (zal) dus geringer zijn dan onderstaande berekeningen doen vermoeden.
- De aangegeven nadelen geven niet de exacte hoogte aan, doch geven een globale benadering van de hoogte van de effecten. Ook moet steeds rekening worden gehouden met de veronderstellingen en uitgangspunten. Voor een exact beeld zou een diepgaande en tijdrovende studie van de feitelijke situatie nodig zijn. Bovendien zijn slechts enkele nadelen aangegeven. Aan het begin van deze paragraaf is een totaal, zij het beknopt, overzicht gegeven van de mogelijke nadelen. In technische termen uitgedrukt kan het betekenen: minder sbe per ha, verlaging van de opbrengst per sbe en/of verhoging van de kosten per sbe. De termen "minder" "verlaging" en "verhoging" dienen te worden gezien als vergeleken met een situatie in 1985 als er van bepaalde beperkingen geen sprake zou zijn, d.w.z. als de landbouw zich zou ontwikkelen zoals in hoofdstuk 6 is omschreven.
- Zoals hiervoor vermeld zullen slechts enkele nadelen (veelal uit te drukken in vermindering van het aantal sbe) worden aangegeven. Een sbe levert een zekere arbeidsopbrengst op. Deze kan naar gelang de situatie variëren. Voor Nieuw-Ginneken zal de arbeidsopbrengst per sbe ongeveer liggen tussen f 150,- en f 250,-, met een gemiddelde van f 200,- 1). De berekeningen zijn gebaseerd op guldens (1975) en op reële prijzen.
- Bij het studiemodel is geen aandacht besteed aan relaties tussen effecten indien meerdere beperkingen in één gebied sprake is. Verder is evenmin rekening gehouden met indirecte effecten, bedrijfsaanpassingen e.d. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan een rundveebedrijf dat het melkvee afstoot en mestvee gaat houden en dat zich bovendien extra gaat ontwikkelen in de richting van de intensieve veehouderij.

1) Afgeleid uit "Bedrijfsuitkomsten in de landbouw", boekjaren 1971/72 t/m 1974/75. Afdeling Landbouw, Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1976.

- Bij de berekeningen, die aangegeven zijn op jaarbasis, is veelal de gemiddelde uitwerking per agrariër vermeld. Vaak echter zullen sommige agrariërs door de ligging van hun gronden en hun bedrijfssituatie meer dan evenredig worden getroffen. Wat voor de totale landbouw weinig is, kan voor de individuele boer funest zijn.
- Gezien het aantal kanttekeningen kan er nogmaals op gewezen worden dat het om globale indicaties gaat over de gevolgen van mogelijke beperkingen. Ze geven een indruk van de richting van de consequenties.

Ad a. Het bouwen

Op dit moment bevinden zich 27 bedrijven (bedrijfsgebouwen-complexen) in het gebied waar volgens het studiemodel nieuwbouw achterwege dient te blijven. Hiervan kunnen 10 als "blijver" worden aangemerkt. Bij de hedendaagse bedrijfsvoering neemt, met uitzondering van de akkerbouw, het bedrijfsgebouw een centrale plaats in. Om arbeidsproductiviteitsstijging mogelijk te maken of onder betere omstandigheden te werken, is vaak aanpassing van bestaande bebouwing of nieuwbouw noodzakelijk. Op bedrijven met tuinbouw, waarvan er enkele in het desbetreffende gebied voorkomen, kan ontwikkeling in de richting van de glastuinbouw tot de mogelijkheden behoren. Met uitzondering van wellicht stukken langs de Kerzelseg, de Beekweg (indien verhard) en de Heistraat (indien verhard) zal het gebied globaal gesproken niet voor boerderijverplaatsing worden gebruikt, daar het meest gaat om meer afgelegen stukken grond.

Omdat een groot deel van de werkzaamheden in en om de bedrijfsgebouwen plaatshebben, kan een ongunstige inrichting of ligging van deze gebouwen dermate kostenverhogend werken dat een economische bedrijfsvoering sterk in het gedrang komt. Ten opzichte van bedrijven die wel aanpassingen mogen doorvoeren zal een steeds grotere achterstand optreden.

Ad b. Het scheuren van grasland

Het scheuren van grasland wordt hoofdzakelijk om de volgende redenen toegepast:

1. Het verbeteren van de grasmat;
2. De vruchtwisseling of het telen van een ander produkt dat een hogere opbrengst heeft en/of beter in de bedrijfsvoering past. Hierbij kan in het bijzonder aan snijmais worden gedacht.

Ad 1. Het verbeteren van grasland door middel van scheuren en herinzaai is slechts verantwoord als daarna vele jaren op belangrijke opbrengstverbetering mag worden gerekend. Bij herinzaai van slecht grasland (minder dan 30% goede grassen en Engelsraaigras ontbreekt vrijwel) of van matig grasland (30-50% goede grassen) zijn opbrengstverhogingen mogelijk tot 25%. Een voorwaarde is wel dat dan ook de oorzaken die de slechte kwaliteit hebben teweeg gebracht, worden weggenomen. Hierbij spelen o.a. de volgende fac-

- toren een rol: - gebrekkige waterhuishouding;
- slechte of minder goede bemestingstoestand;
- onvoldoende verzorging van het grasland;
- slecht gebruik of beschadiging van de grasmat 1).

Aangezien de gronden in Nieuw-Ginneken, vallend onder het veronderstelde verbod tot scheuren, meer afgelegen liggen en een slechtere waterhuishouding hebben, zal waarschijnlijk de graslandkwaliteit ook minder zijn. Om de te verwachten intensivering te kunnen realiseren is juist opbrengstverbetering van deze gronden noodzakelijk. Circa 70% van deze gronden is in gebruik als grasland, waarvan wordt aangenomen dat 50% voor verbetering in aanmerking komt. Dit is $215 \times 70\% \times 50\% = 75$ ha. Dit betekent (bij dezelfde aankoop van ander (ruw)voer) een geringere veedichtheid dan bij de prognose is verondersteld, of wel ongeveer 30 gve minder (0,4 gve minder per ha, uitgaande van een gemiddelde opbrengstverhoging bij verbetering van 15%). Vertaald in produktieomvang (2,65 sbe per gve) en arbeidsopbrengst (gemiddeld f 200,- per sbe) komt dit respectievelijk overeen met 80 sbe en f 16.000,-. Een bedrijf dat voor bijvoorbeeld 10 ha door bovengenoemde maatregel wordt getroffen, krijgt dan ca. f 2150,- arbeidsopbrengst minder.

Ad 2. In hoofdstuk 6 wordt nog, zij het geen extreme, uitbreiding van het maisareaal verwacht. Aangenomen mag worden dat, afgezien van bijzondere omstandigheden, de grootste uitbreidingen achter de rug zijn. De maisteelt zorgt er mede voor dat ondanks de oppervlaktevermindering en de gebrekkige verkaveling het aantal grootveeëenheden op peil blijft. Naar verwachting wordt in 1985 20% van de cultuurgrond beteeld met mais. De gebieden waar beperkingen worden voorgesteld met betrekking tot het scheuren, komen door hun ligging (veraf) relatief meer (ca. 30%) in aanmerking om mais te telen. Dit komt overeen met ($30\% \times 215 =$) 65 ha. Op dit moment ligt er reeds 30 ha mais, zodat een uitbreiding met 35 ha in de lijn der verwachtingen ligt. Globaal aangenomen dat niet steeds nieuwe stukken behoeven te worden gescheurd (hetgeen door bedrijfswisselingen e.d. wel eens noodzakelijk kan zijn), zal worden doorgerekend met 35 ha mais minder dan bij de prognose (hoofdstuk 6) is gebeurd. Op deze 35 ha zal grasland blijven. Grasland heeft een lagere droge stof opbrengst per ha dan mais. Voor de verhoudingen in Nieuw-Ginneken kan het effect op ongeveer 1 gve per ha worden geschat. In zijn totaliteit zou dit (bij geen extra voeraankopen e.d.) 35 gve betekenen, ofwel 93 sbe, ofwel f 18.600,- arbeidsopbrengst. Dit komt overeen met ruim f 500,- per ha. Voor een bedrijf met enkele ha met beperkingen lopen de nadelen al gauw hoog op.

1) Graslandverbetering. Vlugschrift voor de landbouw, no. 191, Ministerie van Landbouw en Visserij, Den Haag, 1972.

Ad c. en d. Gebruik van insecticiden, herbiciden en kunstmeststoffen

Voor een bedrijfsorganisatorisch en -economisch verantwoord gebruik van de cultuurgrond is het kunnen gebruiken van insecticiden, herbiciden en kunstmeststoffen een noodzaak. Vele redenen maken het noodzakelijk om onkruiden tussen gewassen en in grasland te bestrijden. Behalve dat zij licht, ruimte, vocht en voedsel aan de cultuurgewassen onttrekken, verlagen (zie ook ad b.1.) en verontreinigen ze de opbrengst en bemoeilijken ze de grondbewerking en het oogsten 1). Een goede bemesting, een goede regeling van de waterhuishouding (vooral ook de detailontwatering) en een goed gebruik van de grond (tijdig inscharen en maaien van het gras) kunnen veel onkruiden tegengaan. De verlaging van de opbrengst of hogere oogst- en bewerkingskosten betekenen een aantasting van het inkomen.

Ter illustratie van de betekenis van het nadelige effect van een vermindering van de kunstmestgift op de produktie en het inkomen zijn in tabel 7.2 gegevens opgenomen afkomstig van een studie verricht door het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding 2), ten dele eveneens opgenomen in de z.g. "Relatienota" (1975). In deze tabel is de grasopbrengst op zandgrond gegeven bij verschillende bemestingsniveaus en het daaruit voortvloeiende verschil in arbeidsopbrengst voor de ondernemer. Daartoe is uitgegaan van een graslandbedrijf van 15 ha met percelen van gemiddeld 1,5 ha. Over het algemeen zal het echter zo zijn dat niet het gehele bedrijf onder dergelijke zware beperkingen zal vallen.

Tabel 7.2 De netto-zetmeelwaardeproduktie per ha en de arbeidsopbrengst van de ondernemer van een bedrijf op zandgrond van 15 ha met percelen van 1,5 ha (omgeven door sloten) in afhankelijkheid van het bemestingsniveau

	ZW per ha	Arbeidsopbrengst van de ondernemer (gld.)
Zware bemesting (= 400 kg N)	5000	20900
Normale " (= 200 kg N)	4000	15600
Lichte " (= 100 kg N)	3300	11300
Geen " (= - N)	2500	3800

Bron: I.C.W.-Nota 842.

- 1) Verslag no. 11, Plantenziektekundige Dienst, Wageningen, 1959.
- 2) G.H. Reinds en A.K. van Hemert: Bedrijfseconomische gevolgen op de exploitatiemogelijkheden van grasland in natuurgebieden, I.C.W.-Nota 842, Wageningen, 1974.

Op de zandgronden werd in de periode 1971-1975 gemiddeld 265 kg N gestrooid, waarbij een tendentie tot een verhoging van de gift kan worden geconstateerd. Wat zijn nu de gevolgen van een eventueel verbod op het strooien van kunstmest op 87 ha grasland, waarbij wordt aangenomen dat er in 1985 300 kg N per ha wordt gestrooid?

Vermindering van de stikstofgift heeft (indien geen extra voer wordt gekocht) een teruggang van het aantal gve per ha ten gevolge. Teruggang van 300 kg N naar 0 betekent een netto-zetmeelwaardeproductievermindering van 45%, of wel met ongeveer 1,4 gve per ha. Voor de gemeente in zijn totaliteit zou dat een daling van de productieomvang inhouden van $(1,4 \times 2,65 \times 87 =)$ 320 sbe (f 64.000,- arbeidsopbrengst). Uit tabel 7.2 blijkt hoe hoog de nadelen per bedrijf kunnen oplopen.

Ad e. Het verlagen van de grondwaterstand

Het niet mogen verlagen van de grondwaterstand houdt in het achterwege blijven van de verbetering van de detailontwatering en de hoofdontwatering (beken). Bovendien mag er geen verandering worden gebracht in het stuwpeil. Te zamen zou dit eventueel voor 500 ha niet mogelijk zijn. Gezien de gebieden met een gebrekkig functionerende waterhuishouding zal een dergelijk verbod vooreerst daadwerkelijk van invloed zijn op ongeveer 250 ha. Aangenomen wordt hierbij dat het normale onderhoud (opschonen e.d.) van de waterlopen wel mogelijk is.

Reeds bij de eerder behandelde beperkingen is het belang van een goed functionerende waterhuishouding benadrukt. In de praktijk is gebleken dat verbetering van de ontwatering van grasland op zeer natte gronden kan leiden tot verhoging van de productie met 1000 à 1500 kg zetmeelwaarde per ha, dus met 20 à 30%. Op minder natte, maar nog te natte gronden kan verbetering van de ontwatering altijd nog een meeropbrengst van 10 tot 15% betekenen. Wanneer de waterhuishouding niet mag worden verbeterd kan dat dus voor de desbetreffende bedrijven een aanzienlijke beperking van de ontwikkelingsmogelijkheden opleveren. Aangezien de betreffende 250 ha gemiddeld een matige ontwateringstoestand hebben, zal het niet mogen verbeteren ervan de opbrengstverhoging van gemiddeld ca. 20%, die wel ingecalculeerd is in de prognose van hoofdstuk 6, onmogelijk maken. Wordt voor maisland een zelfde produktiederving aangehouden - hetgeen wellicht nog te rooskleurig is, daar bij de maisteelt de waterhuishouding nogal nauw let - dan betekent dit ruim 0,6 gve per ha minder. Voor de gemeente zou dit $(0,6 \times 2,65 \times 250 =)$ 400 sbe minder opleveren dan waarmee bij de algemene verwachtingen is rekening gehouden. Dit komt overeen met f 80.000,- arbeidsopbrengst. Ter illustratie zij vermeld dat voor een bedrijf van 15 ha met slecht ontwaterd land de nadelen kunnen oplopen tot ca. f 7.000,- arbeidsopbrengst minder.

Ad f. Ontgronden, afgraven, ophogen en egaliseren

Ontgroning, afgraving, ophoging en vooral egalisatie kunnen noodzakelijk zijn om een vlakke maaiveldsligging te bereiken. De nadelen van een ongelijke ligging van het land, die ongetwijfeld aanwezig zullen zijn, zijn voorlopig moeilijk te schatten. Ze grijpen echter zowel in aan de opbrengsten- als aan de kostenkant.

Ad g. Het verharden van wegen en het ontsluiten van gronden

Het in het studiemodel aangegeven verbod op het niet verder mogen verharden van wegen of het ontsluiten van gronden speelt direct voor die agrariërs die gronden hebben liggen in de slecht bereikbare gebieden (zie hoofdstuk 5). Het gaat hier om ongeveer 115 ha cultuurgrond die verder dan 700 m van een verharde weg is gelegen. Het eventueel niet mogen aanpassen van de Heistraat en de Beekweg zal vooral bij slechte weersomstandigheden een aanzienlijk tijdverlies blijven opleveren, hetgeen overeenkomt met een gemiddelde extra inkomstendepressie van ca. 8% van de bruto-opbrengst per ha 1).

Ad h. Het verwijderen van houtopstanden

Voor het overgrote deel van het gemeentelijke buitengebied behoeft de landbouw globaal gesproken geen hinder te ondervinden van het eventuele verbod op het verwijderen van houtopstanden. In de meer coulisseachtige gebieden kan echter de behoefte aan verbetering van de percelering wel op bovengenoemd verbod stuiten. Voor de bedrijfsvoering met name in deze gebieden zijn de houtopstanden dan ook niet altijd even aantrekkelijk. Ze veroorzaken opbrengstverliezen door vocht, voedsel- en lichtconcurrentie en ze brengen extra onderhouds- en bewerkingsproblemen met zich mee. In veel gevallen staan ze de vorming van rationele bewerkingsseenheden in de weg. Bovendien nemen ze grond in beslag waar anders gras of snijmais had kunnen groeien.

Het I.C.W. (Nota 842) 2) heeft berekend dat bij een normale stikstofgift de graslandproduktie in kg zetmeelwaarde per ha op zandgronden bij percelen met een grootte van 0,75 ha 88% is van de produktie per ha bij percelen met een grootte van 3 ha. Bij percelen met een grootte van 1,5 ha (gemiddeld in Bavel het geval) ligt de produktie nog 4% lager. Omrekening via het aantal gve levert 0,3 sbe per ha minder. Voor de gemeente komen eventuele beperkingen overeen met een totale produktiederving van 90 sbe

1) Berekend volgens methode zoals omschreven in het Rapport van de Werkgroep "Toepassing en Uitwerking Methodiek Meerjarenplan", Cultuurtechnische Dienst, 1962.

2) G.H. Reinds en A.K. van Hemert: Bedrijfseconomische gevolgen op de exploitatiemogelijkheden van grasland in natuurgebieden, I.C.W.-Nota 842, Wageningen, 1974.

(f 18.000,- arbeidsinkomen). Hierbij wordt ervan uitgegaan dat 300 ha cultuurgrond is gelegen in gebieden waar perceelsverbetering noodzakelijk is en waar dit door houtopstanden wordt verhindert. Per bedrijf kunnen de nadelen sterk verschillen.

De extra tijd die een slechte percelering vergt, is eveneens van grote invloed op de bedrijfsuitkomsten. In feite is dat tijd die wordt besteed aan het landschap, waar geen inkomsten tegenover staan.

Een perceel van 1 ha vraagt 46% meer tijd per ha voor bewerking e.d. dan een perceel van 3 ha (zie tabel 7.3). Hierbij is nog niet gelet op de vorm van de percelen.

Tabel 7.3 Tijd voor voederwinning en graslandverzorging op een goed geleid en gemechaniseerd bedrijf met een maai-percentage van 125 bij verschillende perceelsgrootten 1)

Oppervlakte (ha)	0,7	1	1,5	2	3	4	5	6
Taaktijd in manuren per ha per jaar	41,1	33,6	28,5	15,6	23	22,2	21,6	20,9
Index (3 ha=100)	179	146	124	111	100	97	94	91

1) Afgeleid uit: J. de Ruiter, Conceptstudie t.b.v. het project "Midden-Brabant", Landbouw-Economisch Instituut.

Ter illustratie kan uit het voorgaande worden afgeleid dat een perceel ter grootte van 1,5 ha bijna 30% meer arbeidstijd vergt per kg zetmeelwaarde dan een perceel van 3 ha (per oppervlakteëenheid meer tijd nodig en minder kg-opbrengsten).

Wat is nu het totale effect van de in het studiemodel omschreven beperkingen op de positie van de land- en tuinbouw in de gemeente Nieuw-Ginneken? Dit totale effect is niet te geven omdat ten eerste maar enkele nadelen zijn aangegeven en ten tweede niet is ingegaan op bepaalde wisselwerkingen tussen de gevolgen van de verschillende voorschriften. Somming van de effecten zonder meer zou een aantal dubbeltellingen kunnen opleveren. Daar tegenover staat echter ook dat geen rekening is gehouden met het versterkend effect van een combinatie van maatregelen. Wanneer wordt verondersteld dat de verschillende effecten elkaar opheffen zou een indruk kunnen worden verkregen in de produktievermindering uitgedrukt in sbe. Hiermee wordt dus nog niets gezegd over de resultaten per sbe. Zo is er nog geen rekening gehouden met de extra kosten welke de agrariërs, vallende onder eventuele beperkingen, zullen hebben ten opzichte van hun collega's die de produktieomstandigheden wel zullen mogen verbeteren. De gevolgen op dit

vlak kunnen nog dieper ingrijpen dan de gevolgen van de opbrengst-derivingen.

De hier berekende produktiederving (ten opzichte van de situatie waarbij van beperkingen geen sprake is) is 983 sbe in 1985. De totale produktieomvang in de gemeente zou dan geen 35000 maar ruim 34000 sbe zijn. De gemiddelde produktieomvang per bedrijf zou hiermee dalen van 208 naar 202 sbe, hetgeen volgens de genormeerde uitgangspunten overeen zou komen met een vermindering van de arbeidsopbrengst per bedrijf op basis van alleen al de berekende verminderde produktieomvang van gemiddeld circa f 1200,-.

Aangezien de van natuur- en landschapszijde voorgestelde beperkingen in het studiemodel vooral de melkveehouderij zullen treffen, moet in feite de produktiederving worden verdeeld over de 96 bedrijven met melkveehouderij. Per bedrijf met melkveehouderij zou dit een gemiddelde produktiederving opleveren van 10 sbe of wel f 2000,- arbeidsopbrengst minder dan bij een min of meer "normale" ontwikkeling mag worden verwacht. Afhankelijk van de omstandigheden per bedrijf kunnen de nadelen nog een veelvoud hiervan zijn.

Veel van deze bedrijven zullen dan ook hun verbetering van de inkomenspositie in de intensieve veehouderij (overigens alleen mogelijk indien de markt dit toelaat) zoeken met daarnaast benutting van de grond voor het weiden van mestvee of zullen genoodzaakt zijn hun bedrijf aan de kant te doen. Een versnelde vermindering van het aantal bedrijven zou wellicht enig soulaas kunnen bieden aan de blijvers. Dit laatste kan een vermindering van de werkgelegenheid inhouden. Een aanpassing van de te verwachten toekomstige agrarische structuur (minder bedrijven, minder arbeidskrachten, meer grond per bedrijf, minder intensivering etc.) zou wellicht de bezwaren van bepaalde beperkingen kunnen verlichten. Het blijft daarbij echter van belang dat de blijvende landbouw dan doelmatig (lage kosten) kan werken. Een goede inrichting van het gebied en de gebouwen is daarvoor vereist.

Zoals reeds gesteld, blijft bij de voorschriften zoals aangegeven in het studiemodel ook aan de kostenkant een aantal mogelijkheden onbenut. Een aantal tijdsbesparende maatregelen die bij de melkveehouders, die gewoonlijk lange werkdagen maken en als regel zeven dagen van de week met hun bedrijf bezig zijn, zeer welkom zullen zijn, kan niet worden doorgevoerd. Door de geringere opbrengsten zullen ze bovendien langer met verouderde produktiesystemen blijven werken. Hierdoor zal de gebondenheid 1) aan

1) Gebondenheid zou zich voordoen wanneer melkveehouders (wellicht ook andere agrariërs (auteur)), als gevolg van de eisen die het bedrijf stelt, bijzonder weinig gelegenheid hebben om tijd, energie of aandacht te besteden aan zaken buiten de directe bedrijfssfeer. Gebondenheid houdt in dat er een tekort aan mogelijkheden tot vrije tijd bestaat. Uit: "De gebondenheid van melkveehouders" door Ir. B. v.d. Ploeg, Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1976.

het bedrijf in de toekomst een zwaardere rol gaan spelen.

De beperkingen zoals aangegeven in het studiemodel hebben een duidelijke invloed op de toekomstige ontwikkelingen van de land- en tuinbouw. Reeds is opgemerkt dat vooral de rundveehouderij de grootste nadelen zal krijgen te verwerken. Vermeld dient nog te worden dat de van natuur- en landschapszijde in het model voorgestelde beperkingen per deelgebied nogal verschillen. De bij het model berekende opbrengstdepressies zijn globaal als volgt over de deelgebieden verdeeld: Bavel 40 sbe (4%), Ulvenhout 390 sbe (40%) en Galder 550 sbe (56%).

Vergeleken met de verwachtingen uit hoofdstuk 6 zal de gemiddelde bedrijfsomvang in Bavel 1 sbe, in Ulvenhout 7 sbe en in Galder 12 sbe lager komen te liggen. Dit komt overeen met in Bavel f 200,-, in Ulvenhout f 1400,- en in Galder f 2400,- arbeidsopbrengst gemiddeld per bedrijf minder. Het gaat hier om een gemiddelde; bij de verschillende beperkingen is reeds aangegeven dat er aanzienlijke verschillen per bedrijf kunnen voorkomen.

4. Onzekerheidsfactoren

Een grote mate van onzekerheid over de toekomstige bestemming van een gebied ontstaat wanneer een bestemmingsplan ontbreekt of slechts voorlopige bestemmingen voorkomen. Dit geldt vooral voor die gebieden waar reeds lang sprake is van bepaalde claims, bijvoorbeeld m.b.t. wegen, uitbreidingsplannen of landschapsbescherming, zonder dat deze claims worden geconcretiseerd. Deze onzekerheid brengt met zich mee dat de boer of tuinder investeringen uitstelt of zelfs achterwege laat. Het gevolg is dat spoedig sprake zal zijn van een verouderde bedrijfsvoering. Vooral als dan uiteindelijk de bestemmingswijziging niet doorgaat, kan een niet meer in te halen achterstand bij de ontwikkeling van het bedrijf zijn ontstaan.

7.6 De nevenbedrijven

Het nevenbedrijf is, doordat er relatief meer mutaties optreden, ruimtelijk een onzekere factor. Naast met bij de hoofdberoepsbedrijven vergelijkbare ontwikkelingen, kunnen ook nieuwe activiteiten worden ontwikkeld, die vaak in het geheel geen streekeigen karakter hebben. Nieuwe ruimtelijke fenomenen, b.v. ponyfarms, kunnen hun intrede doen.

Uit landbouwkundig oogpunt zijn er wel bezwaren verbonden aan het agrarische nevenbedrijf 1). Er kan daardoor nl. een vertraging van de sanering van de landbouw optreden. Het vasthouden

1) Dr. ir. L.J.M. Weerdenburg: "Nevenberoepslandbouw; een blijvend verschijnsel?" Uit: Bedrijfsontwikkeling, jaargang 3 (1972), No. 11.

van de grond en daardoor het geringe aanbod kan grondprijsverhogend werken en de ontwikkeling van de hoofdberoepsbedrijven belemmeren. Veelal hebben de parttimers weinig interesse voor echte agrarische problemen. Het agrarische nevenbedrijf kan mede de oorzaak zijn van een verdere ruimtelijke versnippering. Vooral ook omdat de (grotere) nevenbedrijven de grond vaak extensief gebruiken, kan men stellen dat het nevenbedrijf een inefficiënt beslag legt op de schaarse ruimte 1). Anderzijds kunnen ze vaak een bepaalde toeleveringsfunctie (van ruwvoer) voor de hoofdberoepsbedrijven vervullen. De groep nevenbedrijven (parttimers), welke uit commerciële motieven (belegging), recreatieve overwegingen of woongenot een beslag op de ruimte leggen, kunnen uit landbouwkundig oogpunt nogal eens extra bezwaren opleveren. Vanwege hun vaak niet-agrarische herkomst en hun andere levensstijl zullen ze eerder bezwaar maken tegen bepaalde vormen van landbouw (bijvoorbeeld de vaak noodzakelijke intensieve veehouderij).

Tot zover de verhouding hoofdberoepslandbouw - nevenberoepslandbouw. Wat is nu de betekenis van beperkingen omwille van natuur- en landschapsbehoud of de betekenis van andere ruimtelijke maatregelen voor de nevenbedrijven? Speciaal worden hierbij die nevenbedrijven bedoeld waarbij het verkregen inkomen van fundamenteel belang is voor degene die het agrarische beroep als nevenberoep beoefent.

Voor het individu kunnen in feite een aantal bezwaren van een gelijke strekking als bij de hoofdberoepslandbouwers gelden. Wel zullen de opbrengstdervingen minder groot zijn, daar het grondgebruik gemiddeld extensiever is. Ook aan de kostenkant zullen de nadelen, vanwege een lagere mechanisatiegraad, geringer zijn. Wordt een loonwerker ingeschakeld, dan kunnen de bezwaren van een gelijke orde van grootte zijn als bij de hoofdberoepsbedrijven.

In groter verband gezien dienen twee aspecten te worden opgemerkt. Ten eerste behoeft een belemmering van de ontwikkelingsmogelijkheden van de nevenbedrijven voor de landbouw als geheel niet als sterk nadelig te worden beschouwd. Het gaat immers om veelal te kleine produktie-eenheden, die bovendien vaak bijdragen aan een verdere ruimtelijke versnippering. Op de tweede plaats kunnen echter beperkingen die rusten op gronden (gelegen tussen gronden van hoofdberoepsbedrijven), die in de toekomst weer overgaan naar hoofdberoepsbedrijven, belemmerend werken op de ontwikkeling van deze bedrijven en daarmee op de toekomstige ontwikkeling van de agrarische sector.

1) Drs. L. Douw: "De landbouw als nevenberoep", Mededelingen en Overdrukken No. 79, Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag, 1970.

Literatuuroverzicht

1. Bedrijfsuitkomsten uit de landbouw over de jaren 1971/72 t/m 1974/75. LEI, Den Haag 1976.
2. P.v.d. Linden, K.M. Dekker, J.G.M. Helder, F.M. de Noord, H.R. Oosterveld en L. Tjoonk. De bestemmingsplannen buitengebied en de land- en tuinbouw. LEI, Den Haag 1977.
3. K.M. Dekker: Landbouw en landschap in bestemmingen buitengebied. Mededelingen en Overdrukken no. 142. LEI, Den Haag 1976.
4. "Doel 1980"; Structuurnota voor de Brabantse land- en tuinbouw. Provinciale Raad voor de Bedrijfsontwikkeling Noord-Brabant 1976.
5. L. Douw: De landbouw als nevenberoep. Mededelingen en Overdrukken no. 79. LEI, Den Haag 1970.
6. Graslandverbetering. Vlugschrift voor de landbouw, no. 191. Ministerie van Landbouw, Den Haag 1972.
7. Investeringseffecten van beekverbeteringen in de provincie Noord-Brabant. Interne nota 75-8-ko. Cultuurtechnische Dienst, Tilburg maart 1975.
8. J.J.J. Klopogge en J.H. Slot. De landbouw als nevenberoep in 1975. Landbouw-Economisch Instituut, Den Haag 1977.
9. Landbouw-Economisch Bericht. LEI, Den Haag 1976.
10. Landbouw als nevenberoep. Uit: Bedrijfsontwikkeling, jaargang 7 (1976) no. 5.
11. P. v.d. Linden, F.M. de Noord en H.R. Oosterveld: De positie van de land- en tuinbouw in Twente, nu en in de toekomst. LEI, Den Haag 1976.
12. Gemeente Nieuw-Ginneken. Beleidsplan 1976-1980 (1975).
13. Landschapsonderzoek Nieuw-Ginneken. Diverse nota's Landschapsbureau Snelder, BV; Nieuwegein 1976.
14. De positie van Nieuw-Ginneken in het Streekplan West-Brabant. ETI, Noord-Brabant, Tilburg 1976.
15. Raadsbesluit 30 maart 1976. Gemeenteraad Nieuw-Ginneken 1976.
16. Toelichting ontwerp bestemmingsplan "Buitengebied 1975", gemeente Nieuw-Ginneken.
17. Oriënteringsnota, 1e deel van de Derde Nota Ruimtelijke Ordening, Den Haag 1973.
18. B.v.d. Ploeg: De gebondenheid van melkveehouders. LEI, Den Haag 1976.
19. H.R. Poelma: Afzetmogelijkheden van mest en gier. In: Cultuurtechnisch Tijdschrift no. 1, jaargang 1970.
20. Rapport van de Werkgroep "Toepassingen en Uitwerking Methodiek Meerjarenplannen". Cultuurtechnische Dienst, 1962.
21. Rapport voor de ruilverkaveling Bavel-Gilze-Rijensbroek; Centrale Cultuurtechnische Commissie, Utrecht 1971.

22. G.H. Reinds en A.K. van Hemert: Bedrijfseconomische gevolgen op de exploitatiemogelijkheden van grasland in natuurgebieden. ICW-nota 842, Wageningen 1974.
23. Enkele ruilverkavelingsrapporten. Centrale Cultuurtechnische Commissie, Utrecht.
24. J. de Ruiter: Conceptstudie t.b.v. het project "Midden-Brabant". LEI, Den Haag.
25. Streekplan Midden- en Oost-Brabant; planvorming stap 1, landelijke gebieden. PPD-Noord-Brabant 1975.
26. Streekplan project Midden- en Oost-Brabant; deelstudie landbouw, 1973.
27. Streekplan West-Brabant. Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1970.
28. Veehouderij en Hinderwet, Den Haag 1976.
29. Voorontwerp Streekplan West-Brabant, Den Bosch 1969.
30. Verslag no. 11. Plantenziektkundige Dienst, Wageningen 1959.
31. Verstedelijkingsnota, 2e deel van de Derde Nota Ruimtelijke Ordening, Den Haag 1976.
32. F. Vonk: Planologische problemen als gevolg van het proces van verstedelijking in Nederland. TNO-project no. 74-11.
33. L.J.M. Weerdenburg: Nevenberoepslandbouw, een blijvend verschijnsel? Uit: Bedrijfsontwikkeling, jaargang 3 (1972) no. 11.
34. H. Wieling: Proefstation voor de Rundveehouderij. In: "Stikstof", augustus 1973.

Bijlage 1. Enkele veel gebruikte termen met toelichting

1. Telplichtige geregistreerden

De bij de districts-bureauhouder in de administratie opgenomen personen die een agrarisch bedrijf hebben met een omvang van ten minste 10 standaard-bedrijfseenheden.

2. Standaardbedrijfseenheden = sbe

Standaardbedrijfseenheden zijn een maat voor de economische betekenis van agrarische bedrijfstukken op basis van de benodigde inzet van grond, arbeid en kapitaal. De omvang van een agrarisch bedrijf of een bedrijfs onderdeel kan in sbe worden uitgedrukt.

Per gewas of dier worden de volgende normen gehanteerd:

	sbe per ha		sbe per dier
granen	3,0	jongvee	0,7
aardappelen	5,5	melkkoeien	2,5
suiker-/voederbieten	6,5	mestvee	0,8
snijmaïs	4,0	mestkalveren	0,4
landbouwzaden	4,5	mestvarkens	0,16
grasland	1,0	opfokzeugen	0,16
tuinbonen	19,0	fokzeugen	1,60
aardbeien	25,0	leghennen (100 stuks)	2,00
bloemkool	21,0	slachtkuikens (1000 stuks)	4,00
overige groenten	17,0		
appels en peren	18,0		sbe per ha
frambozen	56,0	groenten koud glas	180,0
boomkwekerijgewassen	90,0	groenten warm glas	250,0

3. Beroepsgroepen

A: het bedrijfshoofd besteedt zijn arbeidstijd geheel aan het eigen agrarisch bedrijf;

B: meer dan de helft van de arbeidstijd wordt besteed aan het eigen agrarisch bedrijf, waarnaast het bedrijfshoofd een nevenberoep heeft;

C: minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen agrarisch bedrijf besteed;

D: rustende agrariërs of rustende niet-agrariërs met grond en/of vee;

S: er is sprake van een uitzonderlijke exploitatievorm.

De A- en B-bedrijven vormen de hoofdberoepsbedrijven en de C-, D- en S-bedrijven vormen de nevenbedrijven.

4. Bedrijfstypen

Voor de indeling in bedrijfstypen is per bedrijf het aantal sbe berekend voor de akkerbouw, de rundveehouderij, de tuinbouw en de veredelingsproductie. Afhankelijk van het percentage sbe dat per bedrijf voor deze onderdelen werd gevonden, zijn de A+B-bedrijven ingedeeld in "bedrijfstypen". Onderscheiden zijn:

1. Rundveebedrijven

a. Gespecialiseerde rundveebedrijven

Op deze bedrijven bestaat 80% of meer van alle sbe uit rundveehouderij, eventuele andere produktietakken zijn kleiner dan 20%.

b. Overwegend rundveebedrijven

Het rundvee vormt 60-80% van alle sbe, de overige takken (akkerbouw, tuinbouw of veredeling) zijn minder dan 40% van de sbe.

c. Gemengde bedrijven

Dit zijn hoofdzakelijk bedrijven met 40-60% van alle sbe voor de rundveehouderij als belangrijkste produktietak; verder bedrijven met geen enkele tak met meer dan 40% van de sbe.

Bijlage 1. (1e vervolg)

2. Veredelingsbedrijven

a. Overwegend veredelingsbedrijven

De veredeling vormt meer dan 60% van alle sbe, de overige takken zijn minder dan 40%.

b. Gemengde veredelingsbedrijven

De veredeling vormt 40-60% van de sbe, en is de belangrijkste produktietak.

3. Tuinbouwbedrijven

a. Opengrondstuinbouwbedrijven

De opengrondstuinbouw omvat meer dan 40% van alle sbe en is de belangrijkste produktietak.

b. Fruitteeltbedrijven

De fruitteelt omvat meer dan 40% van alle sbe en is de belangrijkste produktietak.

c. Glastuinbouwbedrijven

De glastuinbouw omvat meer dan 40% van alle sbe en is de belangrijkste produktietak.

5. Beroepsbeëindiging

Beëindiging van de beroepsperiode door de oudere generatie, waarna overdracht van het bedrijf kan plaats hebben aan de jongere generatie. Bij het ontbreken van een opvolger kan het bedrijf worden opgeheven of na inkrimping van de produktieomvang worden voortgezet als bedrijf in de D-groep (rustend landbouwer of tuinder).

6. Beroepsverandering

Het gaan uitoefenen van een ander hoofdberoep dan landbouwer of tuinder. Wordt het grondgebruik en/of het vee (gedeeltelijk) aangehouden, dan blijft men geregistreerd in de C-groep; zo niet, dan is het bedrijf opgeheven en uit de registratie verdwenen.

7. "Blijvers" en "wijkers"

Als blijvers zijn aangemerkt die bedrijven, welke op grond van hun omvang, hun groei in het jongste verleden, hun ligging en gebouwensituatie, de kwaliteit van hun ondernemer en/of opvolger, de financiële mogelijkheden en de produktieomstandigheden zullen blijven voortbestaan. Niet alle bedrijven die als blijver zijn aangemerkt, hebben een eigen opvolger. Deze bedrijven zijn echter dusdanig van omvang enz., dat, wanneer het huidige bedrijfshoofd ermee ophoudt, er zeker gegadigden zullen komen.

8. Coulissenlandschap

Een coulissenlandschap is een landschap waarbij de open ruimten in lengte en breedteafmeting kleiner zijn dan $\pm 1,5$ km en groter zijn dan $\pm 0,5$ km.

9. Agrarische structuur

De agrarische structuur kan worden omschreven als de omvang en de kwaliteit van en de verhouding tussen de produktiemiddelen (grond, arbeid en kapitaal), die ten behoeve van de landbouwproduktie worden aangewend en de externe produktieomstandigheden, waaronder deze produktie plaats heeft.

10. Geregistreerde cultuurgrond

De geregistreerde cultuurgrond is de grond welke de geregistreerde bedrijven in gebruik hebben. De oppervlakte in de gemeente is hiermee niet bepaald. Grond in gebruik bij hele kleine bedrijfjes (tot 10 sbe) wordt namelijk buiten beschouwing gelaten en ook komt het grondgebruik van buiten de gemeente wonenden niet aan de orde. Anderzijds is wel meegeteld het grondgebruik buiten de gemeente van degenen die in de gemeente wonen.

Bijlage I. (2e vervolg)

11. Verkaveling en parcelering
Een kavel is een aanéengesloten stuk grond van één gebruiker, omgeven door grond van andere gebruikers.
Een topografisch perceel is een stuk grond dat omgeven is door topografische grenzen, zoals sloten, heggen, houtwallen, etc.
Een huiskavel is een kavel waarop het (de) bedrijfsgebouw(en) staat(staan).
Een onregelmatig perceel is een perceel dat niet tenminste één paar evenwijdige zijden heeft.
12. Een éénmansbedrijf is een bedrijf met één vaste mannelijke arbeidskracht. De echtgenote helpt hierbij vaak intensief op het bedrijf mee.
13. Podzolgronden zijn gronden die zijn ontstaan doordat er een bodemvormingsproces plaatsvond waarbij uit de bovengrond stoffen (nl. humus en ijzer- en aluminiumoxyden) werden weggevoerd, die dieper in de grond in een inspoelingslaag weer werden afgezet.
14. Het investeringseffect van bepaalde maatregelen is het quotiënt van de jaarlijkse baten (teller) en de aan deze baten ten grondslag liggende investeringskosten(noemer).
15. Een ligboxenstal is een stal, waar de koeien niet meer zijn vastgebonden, zodat zij zelf naar het voederhek en de melkstal kunnen lopen, hetgeen voor de boer een belangrijke arbeidsbesparing met zich meebrengt. De melkstal kan extra rendabel worden gemaakt als er zomers ook in kan worden gemolken. Dit laatste vereist voldoende grond bij de stal dan wel het z.g. systeem van zomerstalvoeding, hetgeen echter weer kostenverhogend werkt.

Bijlage 2. Mutaties hoofdberoepsbedrijven

De vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven had verschillende oorzaken. In onderstaand tabel is het één en ander uitgewerkt. Bij de overige oorzaken kan ziekte van een jong bedrijfshoofd, verhuizing naar buiten de gemeente e.d. een rol spelen.

De mutaties van de hoofdberoepsbedrijven naar oorzaak en gevolg (1971-1975)

Mutatieoorzaak	Totaal aantal	Het bedrijf is voorgezet als			Aantal opgeheven
		hoofd.bedr.	C-bedr.	D-bedr.	
Beroepsbeëindiging	34	16 1)	2	6	10
Beroepsverandering	15	-	13	-	2
Overige oorzaken	8	4 2)	1	-	3
Totaal	57	20	16	6	15

1) Voortgezet door zoon 12, door vreemden 4

2) Voortgezet door zoon 1, door familie 1, door vreemden 2

In de onderzoeksperiode zijn er 4 bedrijven bijgekomen, waarvan er 1 uit de C-groep is gekomen. De anderen zijn nieuw gesticht.

Resumerend is het volgende het geval geweest:

Aantal hoofdberoepsbedrijven in 1971		253
Afname door:		
beroepsbeëindiging	-18	
beroepsverandering	-15	
overige oorzaken	- 4	
Toename door:		
stichting	+ 3	
uit C-groep	+ 1	
Aantal hoofdberoepsbedrijven in 1975		220

Gerekend over de bedrijfshoofden, die voor beroepsverandering in aanmerking kwamen, namelijk die jonger waren dan 55 jaar (192 in 1971), was de effectieve beroepsverandering 2,0% per jaar. De beroepsbeëindiging was gemiddeld 3,5% per jaar, terwijl de afname door overige oorzaken 0,8% per jaar was.

De verdwenen hoofdberoepsbedrijven waren meest kleiner dan 10 ha (20 stuks); 12 bedrijven hadden een oppervlakte van 10-15 ha, terwijl de overigen (5) 15-30 ha groot waren. Ook wat produktieomvang betreft waren het meest kleinere bedrijven (80% had minder dan 110 sbe). Wat de bedrijfstypen aangaat, waren alle typen vertegenwoordigd.

De erbij gekomen bedrijven behoorden allen tot een verschillend type. Wel waren het typen met een hogere specialisatiegraad.

Bijlage 3. De verdeling van de bedrijven naar oppervlakte, bedrijfsomvang (sbe) en enkele andere gegevens naar bedrijfstype (1971 en 1975)

	Aantal hoofdberoepsbedrijven												Aantal ne- venbedr.							
	Gespec. rondvee- bedr.		Overw. bedrij- ven		Gemengde vered. bedr.		Opengr. tuinb. bedr.		Fruit- teelt- bedr.		Glas- tuinb. bedr.		To- taal							
	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975						
Oppervl.klasse:																				
Tot 2 ha			1	7	7	1	2	1	6	7	10	10	27	25	46	43				
2 - 5			4	1	7	7	3	5	14	20	10	6	5	9	43	49				
5 - 10	2	3	12	4	23	9	12	15	11	5	4	2	2	1	66	39				
10 - 15	11	5	18	18	9	11	3	1	8	5	1	2	2	1	52	43				
15 - 20	14	12	15	11	4	4	1	3	2	1					38	30				
20 - 30	11	20	7	5	1	2									20	27				
30 ha en meer	2	4	3	3	2										7	1				
Totaal	40	45	55	41	44	27	29	31	27	17	22	25	21	15	15	253	220	80	81	
Omvangklasse:																				
Tot 50 sbe	1	2	1	3	4	3	1	1	1	1	7	4	8	3	1	21	17			
50 - 90	5	2	14	2	18	3	5	3	5	8	13	10	6	3	1	68	30			
90 - 130	18	8	17	7	17	7	8	3	8	5	5	6	2	2	4	75	42			
130 - 190	14	17	19	18	3	12	11	11	12	10	1	1	2	2	5	67	76			
190 sbe en meer	2	16	4	11	2	2	5	13	2	2	1	1	1	2	5	8	22	55		
Tot.opp.-c.gr. (ha)	751	910	854	699	457	331	148	170	276	158	104	109	95	53	24	36	2707	2467	261	314
Aant. sbe totaal	5025	7404	6686	7031	4556	3491	4072	5574	3699	2587	1702	2006	1677	1584	2317	3450	29734	33127	2309	2792
Gem.opp.p.bedr. (ha)	18,8	20,2	15,5	17,0	10,4	12,3	5,1	5,5	10,2	9,3	4,7	4,4	4,5	3,5	1,6	1,9	10,7	11,2	3,3	3,9
Gem.aantal sbe per bedrijf	126	165	122	171	104	129	140	180	137	152	77	80	80	106	154	186	118	151	29	34
Aantal sbe per opp. cultuurgrond	7	8	8	10	10	11	28	33	13	16	16	18	18	33	96	96	11	13	9	9
Totaal aantal vaste arbeidskr.	47	53	74	49	54	32	30	31	29	20	26	28	22	17	26	33	308	363	82	81
Opp.cult.grond per arbeidskr.	16	17	12	14	8	10	5	5	10	8	4	4	4	3	1	1	9	9	3	4
Aant.sbe p.arb.kr.	107	140	90	143	84	109	136	180	128	129	65	72	76	93	89	105	97	126	28	34
Gem.arbeidsbezetting per bedrijf	1,17	1,18	1,35	1,20	1,23	1,19	1,03	1,00	1,07	1,18	1,18	1,12	1,05	1,13	1,73	1,74	1,22	1,20	1,03	1,00

Bijlage 4. Ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype

Bedrijfstype	Aant. uit in A 1971	Uit en B	Ge- ble- ven bedr.	Aant. bedrijven gekomen van (+) of gegaan naar (-) bedrijfstype:								In Aant. A in 1975	
				1	2	3	4	5	6	7	8		
1 Gespecialiseerde rundveebedrijven	40	-4	36	-5 +14	-1						+8	+1	45
2 Overwegend rund- veebedrijven	55	-7	48	-14 +5	-5 +8		-3 +2				-7	-	41
3 Gemengde bedrij- ven	44	-8	36	+1	-8 +5	-1	-2 +4	-9 +1	-1 +1		-9	-	27
4 Overw. verede- lingsbedrijven	29	-2	27		+1		-3 +6	-1			+3	+1	31
5 Gemengde verede- lingsbedrijven	27	-5	22	+3	-2 +2	-4 +3	-6 +3	+1	-2		-5	-	17
6 Opengronds- tuinbouwbedrij- ven	22	-5	17		-1 +9		-1 +1		+3		-3	+8	25
7 Fruitteelt- bedrijven	21	-5	16		-1		+2	-3			-2	+1	15
8 Glastuinbouw- bedrijven	15	-1	14		+1		+3				+4	+1	19
Totaal	253	-37	216								+4	+4	220

Bijlage 4. Vervolg

De mutaties bij de gebleven bedrijven betreffen in grote lijnen het volgende:

1. Met uitzondering van de glastuinbouwbedrijven zijn bij elk bedrijfstype bedrijven bijgekomen en afgegaan.
2. Bij de gespecialiseerde rundveebedrijven, de overwegend veredelingsbedrijven, de opengrondstuinbouwbedrijven en de glastuinbouwbedrijven nam het aantal als gevolg van verschuivingen in het bedrijfstype toe. De gespecialiseerde rundveebedrijven werden uitsluitend aangevuld uit de groep der overwegend rundveebedrijven. Verhoudingsgewijs werd de rundveetak sterk uitgebreid. De groep der overwegend rundveebedrijven werd weer hoofdzakelijk aangevuld met bedrijven welke in 1971 nog een volkomen gemengd karakter hadden. Binnen de rundveebedrijven valt dus een tendens tot verdere specialisatie te bespeuren. De uitbreiding van de overwegend veredelingsbedrijven ging voornamelijk ten koste van de gemengde veredelingsbedrijven, terwijl de opengrondstuinbouwbedrijven hoofdzakelijk uitgebreid werden vanuit de categorie gemengde bedrijven. De nieuwe glastuinbouwbedrijven kwamen echter weer uit het type der opengrondstuinbouwbedrijven.
3. Verhoudingsgewijs waren de opengrondstuinbouwbedrijven, de gemengde veredelingsbedrijven, de gemengde bedrijven en de overwegend rundveehouderijbedrijven het meest bij een mutatie betrokken.

Bijlage 5. De verschuivingen in de verdeling van de bewerkingsomvang van de bedrijven

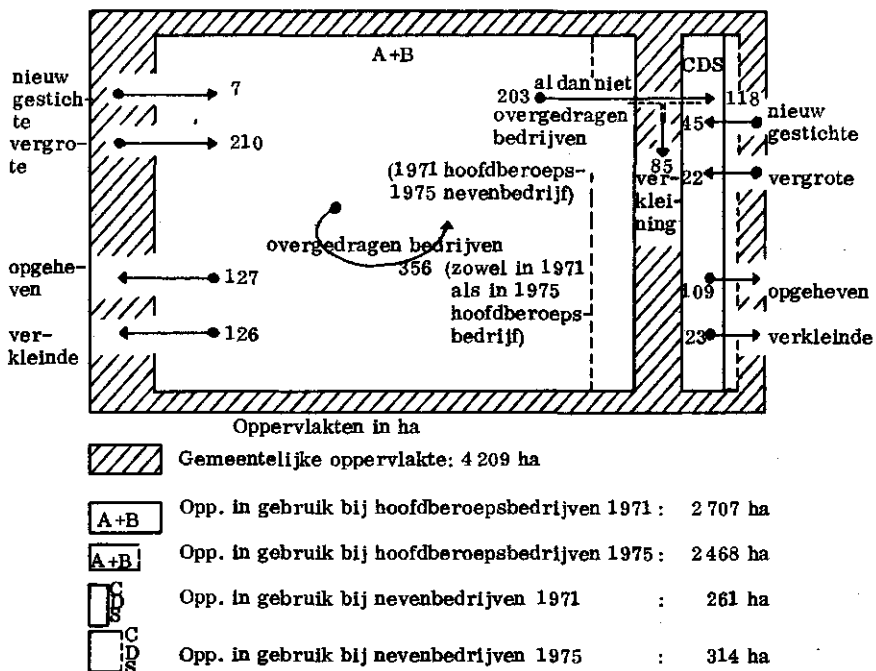
Verloop van de bewerkingsomvang van in beide jaren hoofdberoepsbedrijven

Aantal hoofdberoepsbedrijven		Welke tot 1975 in			% bedrijven in hogere klasse
in 1971	in de omvangklasse (sbe)	dezelfde klasse gebleven	kleinere klasse gekomen	grotere klasse gekomen	
16	tot 50	10	-	6	38
17	50 tot 70	9	2	6	35
31	70 tot 90	4	6	21	68
36	90 tot 110	5	7	24	67
29	110 tot 130	3	4	22	76
26	130 tot 150	3	2	21	81
39	150 tot 190	17	2	20	51
14	190 tot 250	9	2	3	} 18
6	250 tot 350	3	2	1	
2	350 en meer	2	-	-	
216		65	27	124	57

De verschuiving in de verdeling van de omvang van de bedrijven was vooral een gevolg van de uittreding van bedrijven met een kleinere omvang (80% had minder dan 110 sbe) en vergroting van de bestaande bedrijven, d.w.z. de bedrijven welke in beide jaren als hoofdberoepsbedrijven werden geëxploiteerd.

Bij de bestaande bedrijven bleef ongeveer 30% in dezelfde omvangklassen, 13% kwam in een kleinere en 57% in een grotere omvangklasse. Dit betekent dat op bijna 3/5 deel van de bedrijven een verandering, in de zin van uitbreiding, intensivering, omschakeling naar intensievere teelten e.d. heeft plaatsgehad. Deze aanpassingen vonden voornamelijk plaats op bedrijven welke in 1971 een omvang hadden van 70 - 150 sbe.

Bijlage 6 Grondverkeerschema van de cultuurgrond (1971-1975)

Uit bovenstaand schema blijkt dat bij de hoofdberoepsbedrijven op 861 ha sprake was van wisseling van grondgebruiker (= 32% van het areaal uit 1971) en bij de nevenbedrijven was dit 319 ha ofwel 122%. Hieruit mag geconcludeerd worden dat verhoudingsgewijs de grondgebruiker bij de nevenbedrijven veel sterker wisselt. De wijze van grondgebruik kan dientengevolge bij de nevenbedrijven ook veel meer variëren.

Bijlage 7. Vergroting en verkleining van de hoofdberoepsbedrijven

Aantal bedrijven met cultuurgrond		Aantal bedrijven dat vergroot of verkleind is met					
		ha					
		tot 1	1-3	3-5	5-7	7-10	10 en meer
verkleind	81	43	26	5	4	2	1
vergroot	94	39	33	12	4	5	1

Van de in beide jaren hoofdberoepsbedrijven (=216) is 38% verkleind en 43% vergroot. 41 bedrijven (=19%) ondergingen geen wijziging. Voor 85% van de verkleiningen en 77% van de vergroting ging het om minder dan 3 ha cultuurgrond. Dit wijst er op dat het overwegend om kleine veranderingen gaat, hetgeen ook uit de verschuivingen in de verdeling van de oppervlakte cultuurgrond per bedrijf blijkt. Slechts 16% van de gebleven bedrijven kwam in een hogere oppervlakte klasse terecht. Met andere woorden de aanpassingen op blijvende bedrijven gaan veelal geleidelijk.

De verschuivingen in de verdeling van de oppervlakte cultuurgrond per bedrijf op de gebleven bedrijven (hoofdberoepsbedrijven).

Aantal hoofdberoepsbedrijven in 1971		in de oppervlakte-klasse (ha)	Welke tot 1975			% bedrijven in hogere klasse
			in dezelfde klasse is gebleven	in een lagere klasse is gekomen	in een hogere klasse is gekomen	
60	tot 5	59	-	1	2	
56	5 tot 10	33	10	13	23	
40	10 tot 15	24	6	10	25	
34	15 tot 20	19	7	8	24	
19	20 tot 30	16	1	2	11	
6	30 tot 40	3	2	1	17	
1	40 en meer	-	1	-	-	
216	Totaal	154	27	35	16	

Vergrotingen en verkleiningen hadden bij alle bedrijfstypen plaats, zoals uit onderstaande staat blijkt. Bij de rundveebedrijven overheersten de vergrotingen de verkleiningen, ook qua oppervlakte (162 ha tegenover 78 ha). Bij de veredelingsbedrijven en met name bij de tuinbouwbedrijven overheerste het aantal verkleiningen. De oppervlakten aan vergrotingen en verkleiningen waren bij de beide laatste typen aan elkaar gelijk en bedroegen resp. 36 en 12 ha.

Bedrijfstype	Aantal gebleven bedrijven	Vergroot		Verkleind		Gelijk gebleven	
		aantal	%	aantal	%	aantal	%
Rundveebedrijven	120	62	52	38	31	20	17
Veredelingsbedr.	49	20	41	21	43	8	16
Tuinbouwbedr.	47	12	25	22	47	13	28
Totaal	216	94	43	81	38	41	19

Bijlage 8. Enkele kengetallen per deelgebied (algemeen structurele aspecten)

	Bavel			Ulvenhout			Galder			Totaal		
	1971	1975		1971	1975		1971	1975		1971	1975	
Aantal bedrijven: totaal	121	112	- 9	121	104	- 17	91	85	- 6	333	301	- 32
- hoofdberoepsbedrijven	90	79	- 11	89	77	- 12	74	64	- 10	253	220	- 33
- nevenbedrijven	31	33	+ 2	32	27	- 5	17	21	+ 4	80	81	+ 1
Oppervlakte cultuurgr. (ha):												
totaal	1219	1114	- 105	961	899	- 62	788	767	- 21	2968	2781	- 187
- bij hoofdberoepsbedrijven	1103	990	- 113	860	761	- 99	744	716	- 28	2707	2467	- 240
- bij nevenbedrijven	116	124	+ 8	101	138	+ 37	44	51	+ 7	261	314	+ 53
Aantal sbe bij hoofdber.bedr.	11093	12664	+1571	10386	11069	+683	8255	9394	+1139	29734	33127	+3393
Aantal bedrijven p.hoofdtype												
- rundveebedrijven	52	42	- 10	44	36	- 8	43	35	- 8	139	113	- 26
- verdelingsbedrijven	24	22	- 2	19	15	- 4	13	11	- 2	56	48	- 8
- tuinbouwbedrijven	14	15	+ 1	26	26	-	18	18	-	58	59	+ 1
Aantal volw. arbeidskrachten	107	93	- 14	108	98	- 10	93	72	- 21	308	263	- 45
Perc.bedrijfshoofden tot 50 jr.	76	76		60	53		55	58		64	63	
Opvolgingsperc.bij bedrijfs- hoofden 50 jaar en ouder	37	37		33	33		26	26		32	32	
Percentage blijvers	92	92		73	73		75	75		80	80	
Oppervlakte cultuurgr. (ha)per:												
Hoofdberoepsbedrijf	12,3	12,5	+ 0,2	9,7	9,9	+0,2	10,1	11,2	+ 1,1	10,7	11,2	+ 0,5
- rundveebedrijf	16,9	19,0	+ 2,1	13,8	16,1	+2,3	13,4	16,1	+ 2,7	14,8	17,2	+ 2,4
Nevenbedrijf	3,8	3,8	-	3,2	5,1	+1,9	2,6	2,4	- 0,2	3,3	3,9	+ 0,6
Aantal sbe per bedrijf	123	160	+ 37	117	144	+ 27	112	147	+ 35	118	151	+ 33
Aantal sbe per v.a.k.	104	136	+ 32	96	113	+ 17	89	130	+ 41	97	126	+ 29
Aantal sbe per ha cultuurgr.	10,1	12,8	+ 2,7	12,1	14,5	+2,4	11,1	13,1	+ 2,0	11,0	13,4	+ 2,4
Bedrijfsomvang structuur												
tot 90 sbe	23	11	- 12	37	24	- 13	29	12	- 17	89	47	- 42
90 - 130 sbe	30	13	- 17	22	15	- 7	23	14	- 9	75	42	- 33
130 - 190 sbe	30	29	- 1	20	22	+ 2	17	25	+ 8	67	76	+ 9
190 sbe en meer	7	26	+ 19	10	16	+ 6	5	13	+ 8	22	55	+ 33

Bijlage 9. Ontwikkelingen in de rundveehouderij (hoofdberoepsbedrijven)

	Gespeciali- seerde rundvee- bedrijven		Overwegend rundvee bedrijven		Gemengde bedrijven		Totaal rundvee- bedrijven		Overige bedrijfs- type		Totaal	
	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975
Aantal bedrijven met melkkoeien	39	45	55	39	38	24	132	108	29	17	161	125
Oppervlakte grasland (ha)	675	777	683	561	328	247	1686	1385	391	270	2077	1855
Oppervlakte voederbieten (ha)	4	1	8	1	7	2	19	4	7	2	25	6
Oppervlakte snijmais (ha)	20	109	21	98	14	46	55	253	19	60	74	313
Totaal gewasoppervlakte (ha)	699	887	712	660	349	295	1760	1842	417	332	2176	2174
Aantal melkkoeien: totaal	1134	1834	1254	1279	507	376	2895	3489	445	255	3340	3744
- per bedrijf	29	41	23	33	13	16	22	32	15	15	21	30
Aantal stuks jongvee: totaal	1262	1775	1237	1355	450	482	2949	3612	473	441	3422	4053
- per 100 melkkoeien	111	97	99	106	89	128	102	104	106	173	102	108
Aantal bedrijven met mestvee	11	26	21	20	11	13	43	59	8	23	51	82
Aantal stuks mestvee: totaal	137	129	134	244	112	98	383	471	113	333	496	804
- per bedrijf	12	5	6	12	10	8	9	8	14	15	10	10
Aantal g.v.e. : totaal	1773	2672	1893	2022	802	659	4468	5353	768	708	5236	6061
- per ha gewas	2,5	3,0	2,7	3,1	2,3	2,2	2,5	2,9	1,8	2,1	2,4	2,8
Aantal bedrijven met melkkoeien	-	-	3	-	11	7	14	7	6	5	20	12
1 - 9	4	5	19	7	24	10	47	22	15	7	62	29
10 - 19	17	5	21	14	1	5	39	24	7	4	46	28
20 - 29	12	11	10	8	1	2	23	21	-	-	23	21
30 - 39	6	8	2	5	-	-	8	13	1	1	9	14
40 - 49	-	16	-	5	1	-	1	21	-	-	1	21
50 en meer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Bijlage 10. Dierlijke veredelingsproductie op hoofdberoepsbedrijven

	1971	1975	Index 1971=100
Aantal bedrijven met ... mestvarkens			
1 - 9 1)	15	4	
10 - 49 1)	46	28	
50 - 99 1)	22	13	
100 - 199 2)	4	13	
200 - 499 3)	19	25	
500 en meer 3)	5	5	
Totaal	111	88	79
Aantal mestvarkens: totaal			
	11831	14996	126
per bedrijf	107	170	159
Aantal bedrijven met ... fokvarkens			
1 - 9 1)	18	3	
10 - 19 1)	10	3	
20 - 39 2)	28	19	
40 - 59 3)	9	9	
60 - 99 3)	7	11	
100 en meer 3)	2	11	
Totaal	74	56	76
Aantal fokvarkens: totaal			
	2300	3235	141
per bedrijf	31	58	187
Aantal bedrijven met ... mestkalveren			
1 - 9 1)	1	-	
10 - 49 1)	-	-	
50 - 99 2)	1	1	
100 en meer 3)	6	5	
Totaal	8	6	75
Aantal mestkalveren: totaal			
	1626	1546	95
per bedrijf	203	258	127
Aantal bedrijven met ... leghennen			
50 - 499 1)	12	4	
500 - 999 1)	1	1	
1000 - 2499 1)	1	2	
2500 - 4999 2)	4	3	
5000 en meer 3)	2	2	
Totaal	20	12	60
Aantal leghennen: totaal			
	39100	32500	83
per bedrijf	2000	2700	135
Aantal bedrijven met ... mestkuikens			
50 - 9999 1)	1	1	
10000 - 19999 2)	2	-	
20000 en meer 3)	2	2	
Totaal	5	3	60
Totaal aantal mestkuikens: totaal			
	91700	66000	72
per bedrijf	18300	22000	120

1) Deze klassen zijn volgens moderne maatstaven te kleine productieëenheden. Door vergroting zijn aanzienlijke schaalvoordelen te behalen.

2) Vergroting tot deze omvang geeft slechts beperkte kostenbesparingen.

3) Onder de huidige omstandigheden rationeel.

Bijlage II. Tuinbouwgewassen op de hoofdberoepsbedrijven

	Opengrondstuinbouw- bedrijven		Fruitteelt- bedrijven		Glastuinbouw- bedrijven		Overige bedrijven		Totaal	
	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975
Aantal bedrijven met open- grondstuinbouw	22	24	21	15	11	14	102	64	156	117
Oppervlakte (are):										
groente open grond	5878	5693	2315	1223	1190	1523	6061	5313	15444	13752
appels en peren	-	-	650	680	-	-	30	-	680	680
overige pit- en steenvruchten	15	15	154	34	-	-	45	25	214	74
klein fruit	382	413	1379	594	55	-	2124	694	3940	1701
overige tuinbouwgewassen	30	80	-	-	-	-	-	-	30	80
boomkwekerijgewassen	-	-	200	565	-	-	-	30	200	595
Totaal	6305	6201	4698	3096	1245	1523	8260	6062	20508	16882
Oppervlakte per bedrijf	287	258	224	206	113	109	81	95	131	144
Aantal bedrijven met glas	6	4	-	-	16	18	2	1	24	23
Oppervlakte glas (are):										
koud	24	17	-	-	489	394	21	29	534	440
warm	6	-	-	-	181	335	-	-	187	335
Totaal	30	17	-	-	670	729	21	29	721	775
Oppervlakte glas per bedrijf	5	4	-	-	42	41	11	29	30	34
Aantal bedrijven met champignons	-	-	-	-	3	4	-	-	3	4
Opp. champignons per bedrijf (m ²)	-	-	-	-	11967	14250	-	-	11967	14250

Bijlage 12. Bouwlandgebruik op de hoofdberoepsbedrijven

Bedrijven met ... ha bouwland	Aantal bedrijven	
	1971	1975
tot 1 ha	54	37
1 - 3 ha	70	75
3 - 5 ha	29	32
5 - 10 ha	14	17
10 ha en meer	6	5
Totaal	173	166
Gemiddelde opp. per bedrijf (ha)	2,4	2,6

Gewassen (ha)	1971		1975	
	ha	%	ha	%
Granen	171	41	16	4
Aardappelen	22	5	5	1
Suikerbieten	90	22	70	16
Voederbieten	25	6	6	1
Snijmais	74	18	313	73
Overige	33	8	22	5
Totaal	415	100	432	100

Bijlage 13. Bedrijfsstructurele aspecten van de nevenbedrijven

	1971		1975		Index 1971=100
	aantal	%	aantal	%	
Het gebruik van de grond (ha):					
bouwland 1)	85	33	105	33	116
grasland	148	58	184	59	124
tuinland	30	11	25	8	83
Totaal	261	100	314	100	120
Produktieomvang (sbe):					
akkerbouw	338	15	466	17	138
rundveehouderij	414	18	610	22	147
veredeling	656	28	877	31	134
tuinbouw	909	39	847	30	93
Totaal	2309	100	2792	100	121
Rundveehouderij:					
aantal bedrijven met melkkoeien	7		6		
aantal melkkoeien	17		18		106
aantal bedrijven met mestvee	8		16		
aantal stuks mestvee	130		267		205
aantal bedrijven met jongvee	15		14		
aantal stuks jongvee	147		153		104
Intensieve veehouderij:					
aantal bedr. met mestkalveren	5		2		
aantal mestkalveren	307		146		48
aantal bedrijven met mestvarkens	20		21		
aantal mestvarkens	1168		1964		168
aantal bedrijven met fokvarkens	6		9		
aantal fokvarkens	116		166		143
aantal bedrijven met leghennen	7		7		
aantal leghennen	97		116		120
aantal bedrijven met mestkuikens	3		2		
aantal mestkuikens	19000		16500		87
Tuinbouw:					
aantal bedrijven met open- grondstuinbouw	51		41		
oppervlakte opengrondstuinb. (ha)	29		25		86
aantal bedrijven met glastuinb.	2		2		
oppervlakte glas (ha)	0,12		0,06		50
Akkerbouw:					
aantal bedrijven met akkerbouw	72		75		
oppervlakte snijmais	13		44		338
oppervlakte overige gewassen	69		55		80

1) waaronder resp. 3 en 6 ha braakland.

Bijlage 14. Enkele bedrijfsstructurele aspecten per deelgebied (hoofdberoepsbedrijven)

	Ravel		Ulvenhout		Calder		Totaal									
	1971	1975	1971	1975	1971	1975	1971	1975								
	aant. %	aant. %	aant. %	aant. %	aant. %	aant. %	aant. %	aant. %								
Het grondgebruik (ha)																
bouwland	218	20	205	21	109	13	142	18	92	12	88	12	419	15	436	17
grasland	839	76	752	76	670	78	547	72	568	76	556	78	2077	77	1855	76
tuinland	47	4	33	3	81	9	72	9	85	11	72	10	212	8	177	7
totaal	1103	100	990	100	860	100	761	100	744	100	716	100	2707	100	2467	100
De productieomvang per produktier:																
akkerbouw	908	8	971	8	483	5	650	6	416	5	387	4	1807	4	2008	6
rundveehouderij	5646	51	6432	51	4049	39	4182	38	3636	44	4168	44	13331	45	14782	45
veredeling	2620	24	3242	25	2634	25	2668	24	1658	20	2104	22	6912	23	8014	24
tuinbouw	1922	17	2016	16	3223	31	3572	32	2544	31	2740	29	7689	26	8328	25
totaal	11093	100	12664	100	10386	100	11069	100	8255	100	9394	100	29734	100	33127	100
Aantal bedrijven met koeien	59	48	53	37	49	40	161	125	3340	3744	30	30	30	30	30	30
Aantal melkkoeien: totaal	1436	1652	1436	993	1040	28	26	21	1052	3340	26	21	21	1052	3340	26
per bedrijf	24	34	19	7	26	43	10	43	10	43	10	43	10	43	10	43
Aantal ligboxenstallen	173	414	189	279	134	111	111	496	804	804	111	496	804	804	111	496
Aant. stuks jongvee/per 100 melkk.	103	103	102	108	103	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102	102
Perc. bedr. met meer dan 30 koeien	32	58	15	32	12	40	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Aantal g.v.e. per ha gewas	2,5	3,0	2,2	2,7	2,4	2,6	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
Aantal bedrijven met mestkalveren	2	2	3	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Aantal mestkalveren:	263	256	602	360	761	602	930	1626	1546	1546	930	1626	1546	1546	930	1626
Aantal bedrijven met mestvarkens	42	35	37	27	32	26	26	111	88	88	26	111	88	88	26	111
Aantal mestvarkens	6438	7137	2320	3882	3073	3977	11831	14996	14996	14996	3977	11831	14996	14996	3977	11831
Aantal bedrijven met fokvarkens	20	20	32	21	22	15	74	56	56	56	15	74	56	56	15	74
Aantal fokvarkens	779	1335	1063	1205	458	695	2300	3235	3235	3235	695	2300	3235	3235	695	2300
Aantal bedrijven met leghennen	11	6	7	4	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Aantal leghennen	18700	12200	15700	14000	4700	6300	39100	32500	32500	32500	6300	39100	32500	32500	6300	39100
Aantal bedrijven met legkuikens	-	-	4	3	1	1	5	3	3	3	1	5	3	3	1	5
Aantal legkuikens	-	-	79000	66000	12700	91700	66000	66000	66000	66000	12700	91700	66000	66000	12700	91700
Aantal bedr. met open grondstuinb.	33	23	62	48	61	46	156	117	117	117	46	156	117	117	46	156
Opp. opengr. tuinb. per bedrijf (ha)	1,32	1,31	1,26	1,44	1,37	1,51	1,31	1,44	1,31	1,31	1,51	1,31	1,44	1,31	1,44	1,31
Aantal bedrijven met glas	13	10	7	9	4	4	24	23	23	23	4	24	23	23	4	24
Opp. glas per bedrijf	0,22	0,29	0,38	0,31	0,42	0,51	0,30	0,34	0,34	0,34	0,51	0,30	0,34	0,34	0,51	0,30
Aantal bedrijven met champignons	1	2	2	2	-	-	3	4	4	4	-	3	4	4	-	3
Aantal bedrijven met bouwland	61	63	58	57	54	46	173	166	166	166	46	173	166	166	46	173
Oppervlakte snijmais	26	147	29	95	19	74	74	313	313	313	74	313	313	313	74	313

Bijlage 15. De toekomstige ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven.

De ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven is het resultaat van uittreding en toetreding van bedrijfshoofden. De uittreding kan door natuurlijke oorzaken plaatshebben (abdication 1), ziekte, overlijden) of door beroepsverandering. De toetreding wordt beïnvloed door het aantal potentiële opvolgers, nieuwstichtingen e.d. In de tabel zijn de verschillende bewegingen aangegeven.

Beroepsverandering

Gerekend naar het totaal aantal bedrijven in 1971 was in de periode 1971-1975 1,5% van de bedrijven jaarlijks betrokken bij beroepsverandering van het bedrijfshoofd. Per leeftijdsklasse was het beeld daarbij gevarieerd. Voor de komende twee jaren zijn de beroepsveranderingscoëfficiënten met de helft verminderd tot gemiddeld 0,7% per jaar. Dit percentage is reëel door de ongunstige ontwikkelingen van de werkgelegenheid buiten de landbouw; bovendien zijn reeds veel kleinere bedrijven in de afgelopen perioden opgeheven. De verminderde afvloeiing als gevolg van beroepsverandering sluit eveneens aan bij de verwachtingen, volgende uit de blijvers-wijkers indeling. Tot 1985 zullen 12 bedrijven te maken krijgen met beroepsverandering van het bedrijfshoofd.

Abdicatie, ziekte en invaliditeit

Abdicatie speelt hierbij de belangrijkste rol. De gemiddelde abdicatieleeftijd is een geschikt kengetal voor verdere vooruitberekeningen. Voor de periode 1971-1975 werd een gemiddelde abdicatieleeftijd berekend van 63 jaar. Dit had alleen betrekking op de abdicatie van bedrijfshoofden ouder dan 50 jaar, overigens wel met inbegrip van ziekte en overlijden in deze leeftijdsgroep. Bedrijfshoofden zonder opvolger abdiccerden gemiddeld op 61 jaar, en die met opvolger op een leeftijd van 64 jaar. Gaan we uit van een gemiddelde abdicatieleeftijd van 63 jaar, hetgeen is geoorloofd door een met het recente verleden vergelijkbare opvolgingssituatie, dan zal in de komende 10 jaar op 33 bedrijven abdicatie een rol spelen. Hiermee is doorgerekend en in de tabel verwerkt. Voor afstand doen van het bedrijf, ziekte en overlijden van jongere bedrijfshoofden zijn vrijwel dezelfde coëfficiënten per leeftijdsklasse aangehouden als in de periode 1971-1975.

Toetreding

Bij de toetreding kunnen enkele groepen worden onderscheiden, t.w.: de opvolgers uit eigen kring, vreemde opvolgers, stichters van nieuwe bedrijven en degenen die van hun nevenberoep in de landbouw hun hoofdberoep gaan maken. Voor de komende 10 jaren wordt uitgegaan van 42 toetreders, waarvan de samenstelling als volgt zal zijn:

- opvolgers uit eigen kring op bedrijven waarvan bedrijfshoofd 55 jaar en ouder is:	14
- opvolgers uit eigen kring op bedrijven, waarvan bedrijfshoofd 50-55 jaar is en die gezien hun abdicatieleeftijd zullen stoppen:	3
- opvolgers uit eigen kring op bedrijven waar de opvolging nu nog onbekend is en een omvang hebben van meer dan 130 sbe:	5
- overgang vanuit nevenbedrijven en nieuwstichting (1 per jaar):	10
- overname van bedrijven door familie of vreemden (gemiddeld 1 per jaar):	10

1) Abdication = afstand doen van het bedrijf op latere leeftijd

Bijlage 15. Vervolg

Het aantal toetreders is in de tabel doorgerekend, waarbij de leeftijdsverdeling van de toetreders hetzelfde is genomen, zoals dat in het verleden het geval was.

Het resultaat van de vooruitberekening is dat het aantal hoofdberoepsbedrijven tot 1985 zal verminderen met 52 tot een aantal van 168, hetgeen voor de periode 1975-1980 een vermindering inhoudt van 3,2% per jaar en voor de periode 1980-1985 van 3,1% per jaar.

De leeftijdsopbouw zal veranderen en wel in die zin dat het percentage jongere bedrijfshoofden (tot 40 jaar) zal afnemen, en het percentage oudere bedrijfshoofden (55 jaar en ouder) zal toenemen.

De prognose berust deels op extrapolatie van de ontwikkeling uit het verleden, deels op informatie uit het gebied (b.v. opvolging).

Bijlage 15. vervolg

Leef- tijds- klasse 1971	1971 - 1975			1975 - 1980			1980 - 1985			Aan- tal be- drij- ven 1985	Leef- tijds- klasse 1985 2)		
	Aan- tal be- drij- ven 1971	Beroeps- verande- ring	Beroeps- beëindi- ging 1)	Toe- tre- ding	Aan- tal be- drij- ven 1975	Beroeps- verande- ring	Beroeps- beëindi- ging	Toe- tre- ding	Aan- tal be- drij- ven 1980			Beroeps- verande- ring	Beroeps- beëindi- ging
tot 25	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	tot 25
25-30	14	1	7	10	0,3	6,4	6,4	6,4	0,2	5,8	5,8	6	25-30
30-35	31	1	4	26	0,8	4,6	14,3	14,3	0,4	4,2	4,2	10	30-35
35-40	39	4	5	29	0,9	4,6	27,9	27,9	0,8	4,2	4,2	17	35-40
40-45	41	3	4	38	1,1	3,7	29,6	29,6	0,9	3,3	3,3	29	40-45
45-50	34	3	4	35	1,0	1,8	35,0	35,0	1,2	1,7	1,7	28	45-50
50-55	30	5	2	36	1,4	0,9	31,5	31,5	1,2	0,8	0,8	29	50-55
55-60	30	1	2	22	0,9	6,6	28,0	28,0	1,1	5,8	5,8	25	55-60
60-65	21	1	9	19	7,5	14,2	13,6	13,6	9,9	9,5	9,5	18	60-65
65 en ouder	10	-	16	5	3,5	4,8	4,8	4,8	4,4	6	6	6	65 en ouder
Totaal	253	15	42	220	6,4	43,0	192,6	192,6	5,8	38,8	38,8	168	

1) Abdicatie, ziekte en overlijden

2) Iedere periode schuiven de regels 1 regel hoger